

**Załącznik
do uchwały nr XXXIII/487/17
Sejmiku Województwa Małopolskiego
z dnia 27.02.2017 r.**

**Sprawozdanie z realizacji
w latach 2014-2015
*Wojewódzkiego programu
opieki nad zabytkami
w Małopolsce
na lata 2014-2017***

Spis treści

I. Wstęp	3
1. Wprowadzenie	3
2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2014-2015 <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017</i>	4
3. Misja <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017</i>	4
4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i>	6
5. Wskaźniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	9
II. Wnioski wynikające z osiągnięcia celów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami	10
III. Monitoring realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2014-2015	15
1. Wskaźnik I.1 – Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	15
2. Wskaźnik I.2 – Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	16
3. Wskaźnik I.3 – Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	20
4. Wskaźnik I.4 – Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	22
5. Wskaźnik I.5 – Liczba utworzonych parków kulturowych	24
6. Wskaźnik I.6 – Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	27
7. Wskaźnik I.7 – Powierzchnia obszarów chronionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego	34
8. Wskaźnik I.8 – Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	36
9. Wskaźnik I.9 – Liczba gmin posiadających program opieki nad zabytkami	37
10. Wskaźnik I.10 – Liczba wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich	39
11. Wskaźnik I.11 – Liczba zespołów regionalnych	40
12. Wskaźnik I.12 – Liczba organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor	42
13. Wskaźnik I.13 – Liczba nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych	43
14. Wskaźnik I.14 – Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej	45
15. Wskaźnik II.1 – Liczba społecznych opiekunów zabytków	46
16. Wskaźnik II.2 – Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	47
17. Wskaźnik II.3 – Liczba osób zwiedzających muzea	48
18. Wskaźnik II.4 – Liczba publikacji promujących muzea i ich zasoby	49
19. Wskaźnik II.5 – Liczba instytucji kultury w regionie	50
20. Wskaźnik II.6 – Liczba zorganizowanych wystaw czasowych	52
21. Wskaźnik II.7 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	54
22. Wskaźnik II.8 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	60
23. Wskaźnik II.9 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	64
24. Wskaźnik II.10 – Liczba uchwalonych Lokalnych Programów Rewitalizacji, w tym liczba programów rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	65
25. Wskaźnik II.11 – Wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	66
26. Wskaźnik II.12 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	68
27. Wskaźnik II.13 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	69
28. Wskaźnik II.14 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	72
29. Wskaźnik II.15 – Liczba turystów i odwiedzających region	74
30. Wskaźnik II.16 – Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	77
31. Wskaźnik II.17 – Liczba opracowanych szlaków kulturowych i turystycznych	79
32. Wskaźnik II.18 – Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym	81
IV. Podsumowanie – wnioski wynikające z monitoringu wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami	82

I. Wstęp

*... najlepszą gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich samych narodów,
(...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...¹.
Karta Ateńska z 1931 r.*

Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)

1. Wprowadzenie

Województwo Małopolskie – zgodnie nakazem ustawowym, zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami² – sporządziło i przyjęło już trzy wersje wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy w kraju program regionalny pn. *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* został opracowany na lata 2005-2009 i przyjęty został uchwałą Nr XXXVII/469/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 października 2005 roku. Kolejna wersja programu pn. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013* – będąca kontynuacją założeń pierwszego programu – przyjęta została uchwałą Nr LII/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 roku. Trzeci, aktualny program pn. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* – będący kontynuacją założeń wcześniejszych dokumentów – przyjęty został uchwałą Nr LI/82214 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 maja 2014 roku. Wszystkie dokumenty programowe uzyskały pozytywną opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Aktualny *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach. Dokument programowy został sporządzony z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego³ i opracowany w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przy współudziale powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego⁴, w skład którego weszli specjaliści z dziedziny opieki nad zabytkami: przedstawiciele środowiska naukowego, służb konserwatorskich, instytucji kultury oraz reprezentanci władzy samorządowej. Niniejszy dokument stanowi istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

Celem działania samorządu województwa – wypełniającego obowiązki narzucone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi, ale przede wszystkim działającego na rzecz poszanowania, ochrony i wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu – jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków umożliwią osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym. Dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, bogatego krajobrazu kulturowego Małopolski, a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego to główne kierunki wskazanych i planowanych działań w tym obszarze.

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym, a jednocześnie stanowi mocny wyraz regionalnej tożsamości. Celem sprawowanej w tym obszarze polityki, także tej realizowanej przez samorząd województwa, jest stymulowanie działań na rzecz

¹ Karta Ateńska z 1931 r. – Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r., w pkt. VII Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków, lit. b.

² Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.

³ Uchwała Nr 466/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 16 kwietnia 2013 r.

⁴ Uchwała Nr 560/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 7 maja 2013 r.

kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu. Wyzwaniem jest budowanie świadomych relacji z dziedzictwem kulturowym i odpowiedzialność za powierzony nam ogrom i bogactwo zasobów dziedzictwa, które może być także uznawane za zbiór możliwości i potencjał kształtujący tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie oraz świadome bycie w świecie.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017, zgodnie z wymogiem ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, uzyskał (pozytywną) opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obowiązek nałożony ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵, określił szczegółowo sposób konsultacji projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej organizacji pozarządowych. *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* nie jest aktem prawa miejscowego. Niezależnie od tego faktu, zostały jednak przeprowadzone konsultacje społeczne projektu tego programu, z uwagi na specyfikę założeń tego dokumentu strategicznego, a w szczególności kompleksowość opieki nad dziedzictwem kulturowym – którą program zakłada – i konieczność współpracy wielu podmiotów zajmujących się dziedzictwem.

2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2014-2017 *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*

Zgodnie z wymogiem art. 87, ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, które przedstawia sejmikowi województwa oraz przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ewaluacja programu dokonywana jest w okresach czteroletnich, poprzez badanie stopnia osiągnięcia zakładanych celów. Tym samym ewaluację programu Zarząd Województwa Małopolskiego jest zobowiązany przedstawić Sejmikowi Województwa Małopolskiego w okresie 12 miesięcy od zakończenia realizacji programu.

3. Misja *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*

Samorząd Województwa Małopolskiego w trosce o zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu dla przyszłych pokoleń oraz efektywne jego wykorzystanie sporządził *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, którego celem jest stworzenie i wdrożenie nowego modelu rozwoju przestrzeni kulturowej, będącej przestrzenią spójną, innowacyjną, produktywną i kreatywną w dziedzinie nauki i kultury, wykorzystującą zasoby dziedzictwa kulturowego, która zapewni mieszkańcom regionu wysoką jakość życia w oparciu o pomyślność gospodarczą i szacunek dla dziedzictwa.

W oparciu o te założenia sformułowano **misję programu⁶: PRZESZŁOŚĆ PRZYSZŁOŚCI – ambitne i wieloaspektowe wskazywanie wartości krajobrazu kulturowego, a także zintegrowanie działań na rzecz wzmocnienia systemu ochrony i opieki nad regionalnym dziedzictwem oraz świadomego wykorzystywania jego zasobów dla rozwoju regionu i poprawy jakości życia mieszkańców.**

W tym celu konieczna jest m.in. ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej, pojmowanej szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną jak i niematerialną oraz istniejącymi lub potencjalnymi możliwościami kreowania funkcji kulturotwórczych, a także wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości regionalnej (poprzez edukację formalną i nieformalną) oraz tworzenia ofert czasu wolnego.

Zarówno program opieki nad zabytkami, jak i jego ewaluacja powinny służyć realizacji ustawowych zadań jednostek samorządu terytorialnego, a tym samym – społecznościom lokalnym, poprzez stworzenie ram dla aktywnego zarządzania zasobem składającym się na lokalne dziedzictwo kulturowe. Taki też wydźwięk ma misja *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, zgodnie z którą inicjowanie i wdrażanie zadań służących ochronie regionalnej przestrzeni kulturowej w Małopolsce powinno być formułowane na podstawie następujących założeń:

⁵ Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 z późn. zm.

⁶ Deklaracją programową jest sformułowanie filozofii myślenia o dziedzictwie kulturowym, celów i zasad rozwoju regionalnego w tym obszarze.

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- umiejętnie połączenie teraźniejszości i przyszłości z przeszłością,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- powiązanie przestrzeni w sieci o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach.

Procesem warunkującym ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego jest przemiana świadomości społeczeństwa w kwestii kulturowego i ekonomicznego znaczenia szeroko pojętej przestrzeni kulturowej. To stosunek do dziedzictwa kulturowego i sposób pojmowania przestrzeni kulturowej jest decydującym dla funkcji, którą dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze będzie pełnić w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu. W celu wyznaczenia dziedzictwu istotnej funkcji w życiu zbiorowym potrzebne jest wprowadzenie tak zwanego dynamicznego ujęcia, traktującego dziedzictwo kulturowe jako kapitał intelektualny i emocjonalny generujący różnorodne możliwości rozwoju i stymulujący kreatywność społeczną. Działania prowadzące do podniesienia poziomu identyfikacji lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym, pobudzających działalność wspólnotową, powinny być ukierunkowane nie tylko na unowocześnianie i rozwijanie instytucji opieki nad zabytkami, badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego, ale również na inicjowanie projektów edukacyjnych i wspieranie kreatywności mieszkańców Małopolski.

Stymulowanie kreatywności Małopolan w oparciu o budowanie emocjonalnej więzi z regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym, wzbudzanie szacunku dla spuścizny kulturowej oraz uczestnictwo w kulturze nie jest niczym innym jak inwestowaniem w przewagę konkurencyjną regionu. Kształtowanie postaw obywatelskich ukierunkowanych na zwiększenie aktywności mieszkańców w dziedzinie ochrony przestrzeni kulturowej oraz kreowanie oferty kulturalnej ma wpływ na wzrost przedsiębiorczości i wzmocnienie kapitału społecznego.

Szansą na zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej jest spójny, zrównoważony, inteligentny rozwój społeczno-gospodarczy, w ramach którego podejmowane działania cechuje wrażliwość na dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, a budowanie przewag konkurencyjnych i siły ekonomicznej regionu wiąże się z wykorzystaniem endogenicznych zasobów kultury, tradycji i dziedzictwa Małopolski.

Głównym celem polityki rozwoju regionalnego jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego – w tym zwłaszcza tzw. przemysłów czasu wolnego – oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim⁷. Zapisana w strategii rozwoju województwa wizja *Małopolska 2020* dotyczy także obszaru, bez poszanowania i wykorzystania którego nie będzie możliwa jej realizacja.

*(...) Aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki⁸ – konieczne jest zachowanie oraz efektywne i zrównoważone wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu. Właściwie zagospodarowany potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury wpłynie na wzrost atrakcyjności Małopolski, także w obszarze przemysłów czasu wolnego. W zakresie objętym programem **wizję Małopolska 2017** formułuje się jako: **zadbane dziedzictwo kulturowe Małopolski mocnym fundamentem rozwoju regionu.***

Definiowanie deklaracji programowych i misji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami stanowi podstawę do wyznaczenia głównych kierunków działań – celów (strategicznego i kierunkowych) i przekłada się na określenie zadań programowych, których realizacja umożliwi osiągnięcie zaplanowanych i oczekiwanych efektów polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego. Celem strategicznym działań podejmowanych w kolejnych latach 2014-2017, w obszarze szeroko rozumianej przestrzeni kulturowej, jest *zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.*

⁷ Cel zapisany w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 83.

⁸ Tamże, s. 64.

Wizja Małopolska 2017

Zadbane dziedzictwo kulturowe Małopolski mocnym fundamentem rozwoju regionu

Misja

PRZESZŁOŚĆ PRZYSZŁOŚCI

– ambitne i wieloaspektowe wskazywanie wartości krajobrazu kulturowego, a także zintegrowanie działań na rzecz wzmocnienia systemu ochrony i opieki nad regionalnym dziedzictwem oraz świadomego wykorzystywania jego zasobów dla rozwoju regionu i poprawy jakości życia mieszkańców

Tak sformułowana misja wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami powinna być realizowana poprzez – ciągle obowiązujący – **cel strategiczny: Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan** oraz **2 cele kierunkowe: Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych** oraz **Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową**. W ramach wyznaczonych celów określono **5 priorytetów** oraz **33 kierunki działań**, które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi. Wspierając realizację działań wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, wyznaczono konkretne zadania programowe o randze ponadlokalnej wynikające z przyjętych priorytetów i określone w oparciu o analizę strategiczną ochrony dziedzictwa kulturowego w regionie, wytyczne dokumentów planistycznych i rekomendacje służb ochrony zabytków. Zadania te nie stanowią katalogu zamkniętego, co pozwala na ich aktualne formułowanie i weryfikowanie.

Obszarami, które poddane zostały sprawozdawczości w latach 2014 i 2015 – pierwszych dwóch latach obowiązywania zapisów *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* – były: poziom ochrony (odpowiadający celowi kierunkowemu 1) i zarządzania dziedzictwem kulturowym (odpowiadający celowi kierunkowemu 2) w województwie małopolskim, ujęte i określone w podziale na poszczególne gminne i powiatowe jednostki samorządu terytorialnego (182 gminy, 22 powiaty, w tym 3 gminy na prawach powiatu) oraz pięć subregionów wyznaczonych w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*, tj. Krakowski Obszar Metropolitalny, subregion tarnowski, subregion sądecki, subregion podhalański, Małopolska Zachodnia. Podział ten odpowiada pośrednio wydzielonym subregionom według Głównego Urzędu Statystycznego: miście Kraków, krakowskiemu, tarnowskiemu, nowosądeckiemu oraz oświęcimskiemu. By zbadać stopień realizacji osiągnięć programu, wykorzystano część wskaźników określonych w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*.

4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 jest dokumentem programowym służącym wdrażaniu strategii rozwoju regionalnego. W związku z powyższym odwołuje się bezpośrednio do zapisów *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*⁹ (która odnosi się do zapisów aktualnego w czasie opracowywania strategii *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*) oraz *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysł Czasu Wolnego*¹⁰. Niniejszy regionalny program opieki nad zabytkami uściśla zapisy strategii rozwoju województwa, w szczególności wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określone w *Obszarze 2 – Dziedzictwo i przemysł czasu wolnego*, w szczególności w kierunku polityki rozwoju 2.1 – *Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej*.

⁹ Uchwała Nr XII/183/11 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 września 2011 r. w sprawie przyjęcia *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020.

¹⁰ Uchwała Nr 1315/13 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 25 października 2013 r. w sprawie przyjęcia projektu *Programu Strategicznego Dziedzictwo i Przemysł Czasu Wolnego* wraz z prognozą oddziaływania na środowisko.

Wizja Małopolska 2020 określona została w strategii rozwoju województwa w sposób następujący: *Chcemy, aby Małopolska była atrakcyjnym miejscem życia, pracy i spędzania czasu wolnego, europejskim regionem wiedzy i aktywności, silnym wartościami uniwersalnymi, tożsamością i aspiracjami swoich mieszkańców, świadomie czerpiącym z dziedzictwa i przestrzeni regionalnej, tworzącym szanse na rozwój ludzi i nowoczesnej gospodarki*¹¹. Głównym celem polityki rozwoju regionu jest efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim.

Celem strategicznym **Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego** jest zapisana w strategii: *Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury*¹². Zgodnie z zapisami dokumentu strategicznego województwa małopolskiego, rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych działań powinno być przejście od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. *Konieczne jest zatem podejmowanie przedsięwzięć, których głównym celem będzie nie tylko kompleksowa ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, ale również generowanie impulsów do dalszego ich rozwoju. Tak rozumiane działania powinny stanowić podstawę nowoczesnego modelu zarządzania kulturą, który umożliwi pełne wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych Małopolski. W tym celu niezbędne jest wdrożenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w obieg gospodarczy przy zachowaniu priorytetowej roli dziedzictwa regionalnego. Ponadto należy dążyć, przy jednoczesnym eksponowaniu ich autentyzmu, do nadania zabytkom nowych funkcji poprzez określenie i upowszechnienie nowoczesnego modelu „użytkowania zabytków”. Model taki będzie łączył ich ochronę, zwiększenie dostępności, poszukiwanie nowych form opieki nad zabytkami, ale również tworzył sprzyjające warunki dla rozwoju sektora przemysłów czasu wolnego*¹³.

Tabela 1

Cele określone w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020	
Cel główny	Efektywne wykorzystanie potencjałów regionalnej szansy dla rozwoju gospodarczego oraz wzrost spójności społecznej i przestrzennej Małopolski w wymiarze regionalnym, krajowym i europejskim ¹⁴
Obszar 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego	
Cel strategiczny Obszaru 2	Wysoka atrakcyjność Małopolski w obszarze przemysłów czasu wolnego dzięki wykorzystaniu potencjału dziedzictwa regionalnego i kultury ¹⁵
Kierunki polityki rozwoju Obszaru 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego ¹⁶	
2.1	Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej
2.2	Zrównoważony rozwój infrastruktury oraz komercjalizacja usług czasu wolnego
2.3	Kształcenie kadr dla rozwoju i obsługi przemysłów czasu wolnego
2.4	Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego

¹¹ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 64.

¹² *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 78.

¹³ Tamże, s. 79.

¹⁴ Tamże, s. 67.

¹⁵ Tamże, s. 78.

¹⁶ Tamże, s. 79-82.

Tabela 2

Kluczowe działania ochrony małopolskiej przestrzeni kulturowej zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020¹⁷	
Nr	Działania podejmowane w zakresie opieki nad regionalnym dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym oraz ochrony i kształtowania krajobrazu
2.1.1	Kształtowanie zrównoważonego krajobrazu kulturowego
2.1.2	Poprawa stanu i sposobu użytkowania zabytków oraz przeciwdziałanie procesowi ich degradacji
2.1.3	Ochrona i kształtowanie zabudowy historycznych miast i miasteczek
2.1.4	Ochrona tradycyjnej zabudowy regionalnej i układów ruralistycznych
2.1.5	Powstrzymanie degradacji wartościowych krajobrazów kulturowych oraz dewastacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia
2.1.6	Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych
2.1.7	Zachowanie i rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, w tym przywrócenie rzeczywistej wartości zniszczonym obiektom oraz ponowne określenie dla poszczególnych obiektów ich wartości zabytkowych, wskazanych do bezwzględnego zachowania
2.1.8	Utrzymanie wielokulturowego bogactwa oraz tożsamości lokalnej i regionalnej szczególnie poprzez wspieranie folkloru, tradycji i sztuki ludowej
2.1.9	Funkcjonalne zarządzanie kulturą i dziedzictwem kulturowym, w tym rozwój partnerstwa sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego
2.1.10	Badanie i dokumentowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego
2.1.11	Poprawa funkcjonowania instytucji opieki nad zabytkami
2.1.12	Wdrożenie mechanizmów włączających wartości dziedzictwa w obieg gospodarczy
2.1.13	Zapobieganie degradacji i ochrona zasobów dziedzictwa przyrodniczego regionu
2.1.14	Stworzenie systemu oraz procedur zarządzania dziedzictwem przyrodniczym
2.1.15	Zintegrowana ochrona krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego, szczególnie w zakresie wysokiego poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego

Tabela 3

Kluczowe działania związane ze wzmocnieniem promocji dziedzictwa regionalnego zapisane w <i>Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego</i> na lata 2011-2020¹⁸	
Nr	Działania
2.4.1	Inicjowanie i wspieranie działań mających na celu podnoszenie społecznej świadomości i wrażliwości w zakresie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (zabytków oraz obiektów kultury współczesnej), a także podejmowanie działań na rzecz poprawy poziomu estetycznego otoczenia i ładu przestrzennego
2.4.2	Promocja na rzecz ochrony i wykorzystania dziedzictwa regionalnego dla rozwoju gospodarczego regionu oraz aktywizacji użytkowników do inwestowania we własne nieruchomości i adaptacji ich do nowych funkcji
2.4.3	Aktywna i skuteczna promocja oraz wsparcie regionalnej oferty przemysłów czasu wolnego, w szczególności markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych, w tym artystycznych i twórczych
2.4.4	Zwiększanie poziomu społecznego uczestnictwa w kulturze oraz aktywnych formach spędzania czasu wolnego poprzez promocję i informację o ofercie kulturalnej oraz zapewnianie jej dostępności i różnorodności
2.4.5	Intensyfikacja współpracy pomiędzy podmiotami sektora publicznego, pozarządowego i prywatnego w zakresie edukacji, promocji oraz poprawy świadomości i postaw obywatelskich w odniesieniu do dziedzictwa regionalnego

¹⁷ Tamże, s. 79.¹⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego* na lata 2011-2020, s. 82.

5. Wskaźniki – wynikające z określonych w programie celów i priorytetów – przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

Zmiany w obszarach poddanych sprawozdawczości określone zostały w tym opracowaniu na podstawie **32 wskaźników**, wybranych ze wskazanych w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017* jako podstaw do przeprowadzenia badań ewaluacyjnych w celu pozyskania wiedzy o stanie opieki nad regionalnym dziedzictwem i podejmowania w przyszłości właściwych decyzji o działaniach w tym obszarze. Wśród tych 32 wskaźników 14 użyto do zbadania realizacji celu kierunkowego 1 – skutecznej ochrony regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych, 18 wskaźników użyto do zbadania stopnia realizacji celu kierunkowego 2 – funkcjonalnego zarządzania regionalną przestrzenią kulturową. W ramach przygotowanego raportu pozyskano dane obrazujące efekty działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie w okresie poddanym sprawozdawczości, w latach 2014-2015. Niestety nie wszystkie obszary podlegają regularnej sprawozdawczości statystycznej.

Wskaźniki wybrane do monitoringu wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

Tabela 4

Wskaźniki oceny realizacji celów <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017</i>	
Lp.	I. Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych
1	Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków
2	Liczba zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
3	Liczba zabytków nieruchomości skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków
4	Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków
5	Liczba utworzonych parków kulturowych
6	Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
7	Powierzchnia obszarów chronionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego
8	Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków
9	Liczba gmin posiadających program opieki nad zabytkami
10	Liczba wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich
11	Liczba zespołów regionalnych
12	Liczba organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor
13	Liczba nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych
14	Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej
Lp.	II. Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową
1	Liczba społecznych opiekunów zabytków
2	Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych
3	Liczba osób zwiedzających muzea
4	Liczba publikacji promujących muzea i ich zasoby
5	Liczba instytucji kultury w regionie
6	Liczba zorganizowanych wystaw czasowych
7	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
8	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków
9	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

10	Liczba uchwalonych Lokalnych Programów Rewitalizacji, w tym liczba programów rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych
11	Wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych
12	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego
13	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea
14	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki
15	Liczba turystów i odwiedzających region
16	Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej
17	Liczba opracowanych szlaków kulturowych i turystycznych
18	Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

II. Wnioski wynikające z oceny osiągnięcia celów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

Dla efektywnego wdrażania regionalnego programu opieki nad zabytkami wymagane jest regularne gromadzenie danych, ich analiza i ocena oraz monitorowanie stanu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym. System monitoringu ma na celu zbadanie efektywności wdrażanych działań i zadań oraz określenie stanu zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski. Realizacja zapisów programu opieki nad zabytkami w regionie nie jest możliwa bez aktywnej współpracy wszystkich podmiotów: regionalnej administracji samorządowej, państwowych służb konserwatorskich, instytucji kultury, właścicieli i opiekunów zabytków oraz podmiotów gospodarczych.

Kluczową sprawą w związku z realizacją wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami na kolejne lata realizacji jest synergia między wymaganiami wszystkich dokumentów strategicznych dotyczących kultury, opieki nad zabytkami i turystyki. Umożliwi to wykorzystanie wszystkich posiadanych zasobów (szczególnie w zakresie kultury i przemysłów czasu wolnego) dla zaspokajania potrzeb mieszkańców oraz turystów. Według projektu badawczego „Magnetyzm polskich miast” (2009, BAV Consulting i KB Pretendent) najbardziej przyciągającym miastem Polski jest Kraków. Badanie wyodrębniło 7 czynników atrakcyjności miasta: turystyczną, biznesową, kulturalną, sportową, dziedzictwo, komfort życia oraz natura. Kraków oceniono najlepiej w zakresie 5 z 7 atrakcyjności. Należy dążyć, by podobne oceny dotyczyły całego regionu. Dywersyfikacja sił i środków zaangażowanych w rozwój kultury i dziedzictwa narodowego, branżę kreatywną i turystykę powinna spowodować w perspektywie kilku lat zwiększenie zainteresowania nie tylko południową częścią województwa, ale też północnymi i północno-wschodnimi jego obszarami. Aktywizacja całego obszaru województwa przyczyni się do zwiększenia liczby turystów i ilości dni ich pobytu oraz przejścia odwiedzających Małopolskę gości z grupy jednodniowych, do grupy turystów z przynajmniej 1 noclegiem. W dłuższej perspektywie wzmocni to w sposób znaczący gospodarkę regionu. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współdziałanie wszystkich jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków umożliwi osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami i innych dokumentach strategicznych.

Sugestie wynikające z oceny realizacji celu kierunkowego 1 – Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych

- Najważniejszym zadaniem związanym z realizacją celu kierunkowego 1 w perspektywie kolejnych lat będzie utrzymanie pozytywnych tendencji związanych z realizacją długofalowych programów opieki nad zabytkami, oraz realizacja nowych zadań w ramach osi 6 i 11 Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego. Działania te mogą umożliwić zwiększenie

zainteresowania tworzeniem programów ochrony zabytków i uzupełnianiem gminnych ewidencji. W trakcie np.: realizacji projektów z zakresu rewitalizacji otworzą się też możliwości zgłaszania nowych zabytków ruchomych i nieruchomych do odpowiednich rejestrów, co pozwoli objąć je opieką w przyszłości. Zgodnie z zaleceniami innych dokumentów strategicznych możliwe stanie się uaktywnienie w zakresie ochrony i wykorzystania bogatej spuścizny kulturowej również mała w tym względzie wykorzystywanej północnej części województwa. Oczekiwać można, że przy aktywnej postawie władz lokalnych w zakresie zwiększania powierzchni obszarów chronionych, w tym aktywnych form ochrony zabytków, krajobrazu i przyrody – tworzone będą nowe parki kulturowe, obszary chronionej przyrody i krajobrazu (różnej wielkości i często wspólne dla wielu gmin) etc. Zyska na tym też sektor organizacji i stowarzyszeń zajmujących się regionalnym folklorem, produktami regionalnymi (możliwe i zasadne jest zgłaszanie nowych produktów i wspieranie organizacji zajmujących się dotychczasowymi).

- Determinacja przy wdrażaniu dwóch nowych parków kulturowych stanowić będzie miernik możliwości obejmowania w przyszłości różnymi formami ochrony nowych obszarów i miejsc. Skutecznym narzędziem powinny okazać się możliwości wynikające z tzw. Ustawy krajobrazowej.
- Skutecznym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym będzie aktywizacja gmin do sporządzenia gminnych ewidencji zabytków oraz opracowania i przyjęcia gminnych (oraz powiatowych) programów opieki nad zabytkami.
- Niezbędne będzie dalsze wspieranie istniejącego wielokulturowego bogactwa dziedzictwa niematerialnego – istniejących zespołów regionalnych, kół gospodyń wiejskich, wydarzeń wspierających folklor i zachowanie tradycji oraz rzemiosła i rękodzieła (szczególnie tzw. ginących zawodów) i wytwórstwa produktów regionalnych. Ważne będzie kontynuowanie wsparcia działań w sferze opieki nad zabytkami (konkursy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz konkursy samorządów terytorialnych, w tym także województwa Małopolskiego: „Ochrona zabytków Małopolski”, „Kapliczka”), turystyki („Małopolska Gościnna”) i kultury („Mecenat Małopolski” oraz Nagroda Województwa Małopolskiego: im. Romana Reinfussa, im. Władysława Orkana i im. Mariana Korneckiego).
- Nowoczesna technika staje się coraz tańsza i bardziej przyjazna, dlatego oprócz projektów dużych, w które zaangażowane są podmioty państwowe lub jednostki samorządu terytorialnego możliwa jest obecnie cyfrowa archiwizacja prowadzona przez pojedynczy podmiot typu klasztor, muzeum, dom kultury, a nawet Koło Gospodyń Wiejskich. Warto przy tym uświadamiać wszystkim zainteresowanym, że praca przy digitalizacji zbiorów to proces permanentny. Zachowanie stworzonych zapisów cyfrowych, dbałość o ciągłe działanie i wymianę na nowsze technologicznie wyposażenia technicznego oraz zapewnienie stałego dostępu do zbiorów wymaga nieustannej aktywności. Jednakże cyfrowe dane oferują instytucji muzealnej nowy potencjał oparty o nowoczesne formy komunikacji i marketingu miejsca oraz dialog z potencjalnym odbiorcą oparty o coraz powszechniejsze „sieciowe” sposoby kontaktu. Wiele działań na przyszłość w tej sferze można oprzeć o Małopolski System Informacji Turystycznej i inne platformy służące udostępnianiu informacji o zasobach kultury np.: Wirtualne Muzea Małopolski.

Sugestie wynikające z oceny realizacji celu kierunkowego 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

- Wspierać należy działalność muzeów, która wzmacnia ekonomię miejsc, gdyż ludzie odwiedzający muzea (i inne placówki kulturalne) dokonują zakupu innych dóbr (turystycznych, gastronomicznych, usługowych – szczególnie turyści kulturowi). Nowocześnie prowadzona działalność wystawiennicza i, oparta na niej, edukacyjna sprzyja włączeniu społecznemu całych grup społecznych (w tym osób niepełnosprawnych) i wyrównaniu różnic edukacyjnych.
- Dokument Tourism 2020 – Vision, opracowany przez Światową Organizację Turystyki (UNWTO), prognozuje na podstawie widocznych trendów w krajach rozwiniętych znaczny wzrost zainteresowania elementami edukacyjnymi (*education*), przeżyciowymi (*excitement*) oraz rozrywkowymi (*entertainment*) w podróżach turystycznych współczesnych globtroterów. Te nowe wymagania wobec turystyki (hasłowo nazywane „3 x E”), z powodzeniem realizuje nowoczesna turystyka kulturowa, stanowiąca coraz popularniejszy sposób aktywnego spędzania czasu dla milionów ludzi na całym świecie. W świetle przyjętych dziś powszechnie kryteriów definiowania samej kultury, turystyka kulturowa nie jest już określana wąsko (dawny zakres pojęcia turystyki

kulturowej obejmował tylko elitarną turystykę kultury wysokiej), lecz szeroko. Ten szeroki zakres turystyki kulturowej mieści w sobie także turystykę edukacyjną oraz liczne typy podróży podejmowanych w związku z celami i motywami kultury powszechnej (popularnej).

1. turystyka kultury wysokiej (turystyka dziedzictwa kulturowego, turystyka muzealna, turystyka literacka, turystyka eventowa (kultury wysokiej),
 2. turystyka edukacyjna (podróże studyjne, tematyczne, językowe i seminaryjne),
 3. powszechna turystyka kulturowa (turystyka miejska, turystyka wiejsko-kulturowa, etniczna, turystyka obiektów militarnych, turystyka obiektów przemysłowych i technicznych, turystyka żywej historii, turystyka eventowa kultury popularnej, turystyka kulturowo-przyrodnicza, turystyka egzotyczna, turystyka religijna i pielgrzymkowa, turystyka kulinarna, turystyka hobbystyczna, turystyka regionalna)¹⁹.
- Dużą szansą dla rozwoju w Małopolsce jednego z ważnych elementów łączących turystykę (przede wszystkim kulturową) i ochronę (aktywną) zabytków jest agroturystyka, pozwalająca dotrzeć do, często bardzo oddalonych od głównych szlaków zabytków, atrakcji turystycznych i przyrodniczych. Region oferuje bogate środowisko kulturowe: tradycje, obrzędy, stroje, bogatą i różnorodną kuchnię oraz formy gospodarowania (np. pasterstwo, pszczelarstwo, rękodzielnictwo). Liczne są imprezy kulturalne (festiwale, targi wyrobów lokalnych), sztuka ludowa, tradycyjna architektura i budownictwo oraz muzyka. Warunki przyrodnicze województwa sprzyjają rozwojowi turystyki, gdyż 52,1% jego powierzchni podlega ochronie prawnej (6 parków narodowych, 11 parków krajobrazowych, 85 rezerwatów przyrody, 10 obszarów chronionego krajobrazu, 2209 pomników przyrody), a dużym bogactwem są zasoby wód mineralnych i termalnych. Ponadto o wyjątkowych walorach przyrodniczych świadczy największe w Polsce zróżnicowanie krajobrazu, głównie górskiego – Tatry, Pieniny, Beskidy – oraz wyżynnego – Wyżyna Krakowsko-Częstochowska i Wyżyna Miechowska. Liczba obiektów w jakich prowadzona była działalność agroturystyczna wzrosła od 127 w 1998 roku do 1259 w 2014 roku (1557 miejsc noclegowych)²⁰ – Województwo Małopolskie, jako pierwszy region w Polsce, posiada aż trzy certyfikowane produkty turystyki wiejskiej. Każdy z nich oferuje atrakcyjne formy pobytu, dostosowane do określonych grup odbiorców i ich oczekiwań. Są to tzw. innowacje popytowe, czyli odpowiadające na potrzeby otoczenia, ale też produktowe, ponieważ oferują nowe rodzaje usług. Należą do nich: „Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami”, „Małopolska Wieś dla Dzieci” oraz „Małopolska Wieś dla Seniorów”. Wszystkie te produkty są przejawem aktywności i działań przedsiębiorczych Sądeckiej Organizacji Turystycznej przy wsparciu samorządu województwa małopolskiego.
 - Największa w Polsce sieć opracowanych, wyznaczonych i, co najważniejsze, działających szlaków turystycznych w Województwie małopolskim w najbliższym czasie może i powinna ulec znaczącemu powiększeniu dzięki rozbudowie sieci szlaków (EuroVelo) i ścieżek rowerowych. Będzie to sieć otwarta – miejscami pokrywająca się lub przecinająca z istniejącymi szlakami, miejscami otwierająca możliwości połączenia z trasą istniejącego szlaku (np.: Szlaku Kościuszkowskiego z EuroVelo 11), czy wręcz pojedynczego zabytku (np.: Fort Sidzina z Wiślaną Trasą Rowerową), a Velo Dunajec umożliwi dojechanie na rowerze do gospodarstw agroturystycznych w gminach Czarny Dunajec, Zakopane, Biały Dunajec, Czorsztyn, Szczawnica i Krościenko nad Dunajcem, Gródek nad Dunajcem. Pozwoli też na rozbudowę istniejących szlaków np.: Szlaku Rzemiosła Tradycyjnego.

Refleksje

Definicja dziedzictwa kultury autorstwa Jana Pruszyńskiego²¹, bardzo adekwatnie do tego fragmentu raportu oddaje główne determinanty jakimi należy się kierować przy wdrażaniu w kolejnych latach

¹⁹ Mikos v. Rohrscheidt, *Turystyka Kulturowa – wokół definicji*, 2008, s. 52.

²⁰ M. Bajgier-Kowalska, *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie gospodarstw agroturystycznych województwa małopolskiego*, Kraków 2016.

²¹ *Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna*, Kraków 2001.

wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami i Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011-20:

Dziedzictwo kultury – zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawanymi za podstawę ochrony prawnej dla dobra konkretnego społeczeństwa i jego rozwoju oraz dla przekazania ich następnym pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej.

Kultura we wszystkich jej przejawach, największe w skali kraju nagromadzenie obiektów dziedzictwa regionalnego (ale też wyjątkowa ilość obiektów UNESCO) oraz dynamiczny rozwój przemysłów czasu wolnego powodują, że sektor kultury stał się tym, który decyduje o przewadze konkurencyjnej Małopolski i wyróżnia ją nie tylko w skali kraju, ale też Europy.

Jest to zgodne z tendencjami obserwowanymi nie tylko przez teoretyków kultury, ale też ekonomistów się zajmujących kulturą. David Throsby zauważa, że na przemysł kultury, a szerzej przemysł kreatywny, stanowiące jądro kreatywnej gospodarki, ukierunkowana jest coraz częściej nowa polityka kulturalna oraz ogólna polityka rozwoju. Jej celem nie jest już jedynie wspieranie kultury wysokiej i wąsko rozumianych sztuk pięknych, ale także szersze spojrzenie na korzyści społeczno-ekonomiczne, jakie przynosi kultura i sztuka.

Przemysł czasu wolnego są to gałęzie gospodarki związane z rozrywką, rekreacją, turystyką (w tym turystyką kulturową). Małopolska, jak żaden inny region w Polsce, ma wszystkie elementy pozwalające zwielokrotnić możliwości wykorzystania tego sektora z jednej strony do wzrostu gospodarczego (w Wielkiej Brytanii sektor generuje 7% przychodów z opodatkowania), z drugiej, co jest podstawą działań Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017, pozwala mieć pewność, że każdy z zabytków nie tylko będzie się mógł stać „zabytkiem żyjącym” odwiedzanym przez wiele osób, ale też (na co zwraca uwagę np.: Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysł Czasu Wolnego) będzie mógł generować bezpośrednio lub w swoim otoczeniu fundusze pozwalające utrzymywać go w dobrej kondycji lub nawet poszerzać zakres prac przy zabytku. Dodatkowo wzmocni to olbrzymi potencjał regionu na który składa się wielość najwyższej klasy zabytków i atrakcji turystycznych oraz służących rozrywce:

- spośród 14 obiektów z Polski wpisanych na prestiżową Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO aż 6 miejsc lub zespołów obiektów znajduje się w Małopolsce,
- z 14 polskich zabytków znajdujących się na liście „Pamięci świata”(„Memory of the Word”) znanej jako Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO (348 obiektów/zabytków o charakterze dokumentacyjnym o światowym znaczeniu historycznym lub cywilizacyjnym), 2 przechowywane są w Krakowie (autograf dzieła Mikołaja Kopernika *De revolutionibus* w Bibliotece Jagiellońskiej i *Archiwum Komisji Edukacji Narodowej* w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie, przekazanej Muzeum Narodowemu),
- Znak Dziedzictwa Europejskiego, mający wzmacniać poczucie tożsamości europejskiej i przynależności do wspólnej przestrzeni kulturowej wśród 29 obiektów wymienia 4 z Polski, z których jeden znajduje się w Małopolsce – Cmentarz Wojenny nr 123 Łuźna Pustki,
- wśród Europejskich Stolic Kultury do 2015 roku Kraków był jedynym polskim miastem (w 2016 roku drugim został Wrocław),
- miasto w którym mieszkało dwoje Noblistów Czesław Miłosz i Wisława Szymborska i tworzyli tak uznani autorzy jak Stanisław Wyspiański, Stanisław Przybyszewski, Karol Wojtyła, Tadeusz Kantor, Stanisław Lem, Sławomir Mrożek, Andrzej Wajda, Adam Zagajewski od 2014 roku jest jednym z siedmiu miast z zaszczytnym i prestiżowym tytułem Miasta Literatury UNESCO (drugim obok Reykjavíku „nieangielskojęzycznym”). Wszystkie miasta posiadające tytuły UNESCO w dziedzinach Literatury, Filmu, Muzyki czy Designu tworzą światową Sieć Miast Kreatywnych (Creative Cities Network),
- w Małopolsce urodziło się lub tworzyło wielu z największych myślicieli i przedstawicieli sztuk wszelakich:
 - być może największy logik XX wieku o.o. Józef Maria Innocenty Bocheński urodzony w Czuszowie, jeden z nielicznych wykładowców Uniwersytetu Jagiellońskiego nie zamordowanych przez Niemców podczas Sonderaktion Krakau,

- jeden z najświetniejszych polskich rzeźbiarzy i jeden z pierwszych osadzonych w Auschwitz, urodzony w Dalewicach Xawery Dunikowski – więzień numer 774 – wyjątkowej klasy twórca,
- najbardziej znany polski fenomenolog ks. prof. Józef Tischner urodzony w Starym Sączu, działający i uczący w Krakowie – uhonorowany organizowanym od lat festiwalem interdyscyplinarnym – Dniami Tischnerowskimi,
- Nikifor – swoisty fenomen malarski związany z Krynicą,
- oryginalny rzeźbiarz i lotnik samouk z Odporyszowa Jan Wnęk (jego prace posiada Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie),
- jeden z najzdolniejszych poetów chłopskich Ferdynand Kuraś, osiadły pod koniec życia w Karwinie, w podarowanym w uznaniu talentu przez Państwo Polskie domu,
- urodzony w Biórkowie Wielkim pisarz, eseista i teoretyk sztuki Jacek Woźniakowski, pierwszy po 1989 roku prezydent Krakowa,
- od 2011 r. Kraków należy do Międzynarodowej Sieci Miast Pisarzy Uchodźców (ICORN), pomagającej literatom, którzy z powodu prześladowań nie mogą swobodnie żyć i tworzyć we własnym kraju,
- wśród 60 obiektów uznanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za Pomniki Historii 5 znajduje się w Małopolsce (Bochnia – kopalnia soli, Kalwaria Zebrzydowska – krajobrazowy zespół manierystycznego parku pielgrzymkowego, Kraków – historyczny zespół miasta, Raclawice – teren historycznej Bitwy Raclawickiej, Wieliczka – kopalnia soli),
- wśród 31 Parków kulturowych w Polsce – 3 znajdują się w Małopolsce: Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej (2006 r.), Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki (2015 r.) i Park Kulturowy Stare Miasto w Krakowie (2010 r.),
- wśród 5 polskich muzeów, które w 2015 roku przyjęły ponad 1 mln odwiedzających znajdują się trzy małopolskie (Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu 1 725 700, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie 1 531 819 i Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce 1 279 341),
- w Maszkowicach, na górze Zyndrama, odkryto fragment najstarszego kamiennego muru w dziejach budownictwa na ziemiach polskich,
- najstarszy zachowany drewniany dwór w Polsce dwór Gąsiorowskich i Turowiczów z 1673 roku w Goszycach, gmina Kocmyrzów-Luborzyca,
- najstarszy murowany dwór w Polsce, dwór obronny Wieruskich herbu Szreniawa z 1531 roku w Wieruszycach, na wzgórzu nad rzeką Stradomką, gotycko-renesansowa rezydencja szlachecka,
- Krakowski Szlak Techniki – miejski szlak dziedzictwa przemysłowego, który jest pierwszym tego typu w Polsce,
- najstarsze lotnisko wojskowe w Polsce i jedno z najstarszych na świecie Kraków-Rakowice-Czyżyny założone w 1912 roku, obecnie teren Muzeum Lotnictwa Polskiego.

Te i inne obiekty stanowią niewątpliwą atrakcję Małopolski przyciągając turystów i badaczy, ale też dziedzictwo, które trzeba chronić, utrzymywać w dobrym stanie technicznym, opisywać, dygitalizować i udostępniać.

III. Monitoring realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2014-2015

Realizacja celu strategicznego
Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla rozwoju gospodarczego regionu i zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan – poprzez dwa cele kierunkowe

Realizacja celu kierunkowego 1
Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych

Wskaźnik I.1 **Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – art. 22, ust. 2 i art. 8 – zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia (w formie zbioru kart ewidencyjnych) ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem²² określa m.in. sposób prowadzenia wojewódzkich ewidencji zabytków.

Ewidencja zabytków obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze. Tego typu spis zabytków na obszarze województwa małopolskiego na koniec 2015 roku ujmował **około 47 150 obiektów** (nieruchomości). Na koniec 2009 roku wojewódzka ewidencja zabytków liczyła około 50 000 obiektów. W okresie od początku 2010 roku do końca 2015 roku, w wyniku weryfikacji wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków, z ewidencji wojewódzkiej skreślono ponad 2 850 obiektów, tj. ponad 5,5% zasobu – nieruchomości, które zostały rozebrane lub zniszczone albo całkowicie pozbawione wartości zabytkowych²³. Weryfikacja wojewódzkiej ewidencji zabytków to nie tylko skreślenia, ale także wpisy nowych obiektów, które zasługują na ochronę. Liczba wpisów do ewidencji jest jednak mniejsza niż liczba skreśleń obiektów z tego wojewódzkiego spisu zabytków. Ta tendencja w Małopolsce utrzymuje się od kilku lat. W okresie sprawozdawczości wojewódzka ewidencja zabytków została pomniejszona o około 250 pozycji. W samym 2015 roku do ewidencji włączono około 100 nowych obiektów, natomiast skreślono około 250 obiektów²⁴. Systematycznie od lat ubywa zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Dla porównania stanów zasobów regionalnych z krajowymi, w *Krajowej ewidencji zabytków* prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – znajduje się ponad 832 tys. zabytków architektury i budownictwa²⁵. Zatem w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków, pomimo wielu skreśleń dokonanych w ostatnich latach, nadal ujęta jest bardzo duża grupa obiektów o charakterze zabytkowym – które stanowią, łącznie z obiektami, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, prawie 9% zasobu nieruchomości wpisanych do ewidencji krajowej.

Celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego²⁶. Pod względem ilości zabytków nieruchomych ujętych

²² Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

²³ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

²⁵ Stan na dzień 31 marca 2014 r., spis Narodowego Instytutu Dziedzictwa obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/. NID nie posiada bardziej aktualnych danych.

²⁶ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/.

w *Krajowej ewidencji zabytków*²⁷, która obejmuje nieruchomości, dla których opracowany został tzw. spis adresowy, najwięcej obiektów – 100 462 – liczy ewidencja województwa wielkopolskiego, trochę mniej – 91 838 – województwa dolnośląskiego, 75 533 – województwa podkarpackiego, 73 392 – województwa małopolskiego. Najmniej zabytków ujętych w takiej ewidencji zabytków znajduje się na terenie województwa świętokrzyskiego – 18 851 obiekty oraz województwa śląskiego – 19 469 obiekty.

Tabela 5

Krajowa ewidencja zabytków – zabytki nieruchome – dokumentacja ewidencyjna w zbiorach dane Narodowego Instytutu Dziedzictwa ²⁸						
Województwo	Architektura i budownictwo	Parki	Cmentarze	Urbanistyka	Spis adresowy	Łącznie
Dolnośląskie	12 021	1 252	2 049	107	76 409	91 838
Kujawsko-Pomorskie	9 763	485	1 886	68	23 033	35 235
Lubelskie	11 849	601	1 700	85	39 161	53 396
Lubuskie	8 736	262	1 578	50	38 374	49 000
Łódzkie	5 508	523	1 025	91	27 093	34 240
Małopolskie	11 263	557	1 247	79	60 246	73 392
Mazowieckie	11 685	1 028	1 504	145	31 148	45 510
Opolskie	4 509	227	664	45	22 827	28 272
Podkarpackie	8 983	338	1 392	87	64 733	75 533
Podlaskie	6 227	341	1 072	57	15 001	22 698
Pomorskie	8 215	366	1 865	35	37 259	47 740
Śląskie	6 152	229	849	95	12 144	19 469
Świętokrzyskie	3 450	154	513	64	14 670	18 851
Warmińsko-Mazurskie	10 730	460	2 774	50	57 560	71 574
Wielkopolskie	19 627	1 189	2 495	154	76 997	100 462
Zachodniopomorskie	8 651	1 012	2 912	62	52 472	65 109
RAZEM	147 369	9 024	25 525	1 274	649 127	832 319

Wskaźnik I.2

Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego (obok uznania za pomnik historii, utworzenia parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z liczby około 47 150 obiektów wpisanych do małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków, do **wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych** na koniec 2015 roku wpisane były **5 152 obiekty**, w wyniku wydania **3 376 decyzji** administracyjnych²⁹. Liczba decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomych nie jest tożsama z liczbą obiektów podlegających ochronie. W wielu przypadkach większa liczba obiektów zabytkowych wpisywana jest do rejestru na podstawie pojedynczej decyzji (np. zabudowa Wzgórza Wawelskiego to jeden wpis). Z ogólnej liczby zabytków wpisanych do małopolskiego, wojewódzkiego rejestru zabytków znaczną część (41,23%) stanowią zespoły i obiekty położone na terenie miasta Krakowa. Sam spis zabytkowych nieruchomości lokowanych w stolicy

²⁷ Stan na dzień 31 marca 2014 r., spis Narodowego Instytutu Dziedzictwa obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/. NID nie posiada bardziej aktualnych danych.

²⁸ Stan na dzień 31 marca 2014 r., spis Narodowego Instytutu Dziedzictwa obejmuje także obiekty, dla których opracowane zostały karty informacyjne, tzw. spis adresowy, http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/Ewidencja_zabytkow/. NID nie posiada bardziej aktualnych danych.

²⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie oraz http://www.wuoz.malopolska.pl/images/file/Rejestr%20powiaty_aktualne22.pdf.

Małopolski liczy 1 200 pozycji, w tym 67 kościołów i zespołów klasztornych, 5 kościołów drewnianych, 8 synagog wraz z dawną mykwa, 5 cmentarzy, 9 układów urbanistycznych, 33 fortyfikacje. Z ogólnej liczby krakowskich nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych największą grupę obiektów objętych ochroną prawa stanowią budynki i kamienice³⁰.

Nadal widoczne jest skupienie zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru w Krakowie i okolicach, a także w południowej części regionu – powiatach: nowosądeckim i gorlickim (subregion sądecki), nowotarskim (subregion podhalański) oraz tarnowskim (subregion tarnowski). Najmniej zabytków nieruchomych znajduje się na północy i na zachodzie województwa: w powiecie miechowskim (subregion Krakowski Obszar Metropolitalny), dąbrowskim (subregion tarnowski) i chrzanowskim (Małopolska Zachodnia).

Tabela 6

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego³¹		
Rok	Liczba obiektów	Liczba decyzji o wpisie
2015	5 152	3 376
2014	5 124	3 338
2013	5 079	3 274

Tabela 7

Liczba decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego – w podziale na powiaty³²		
Nazwa powiatu	Liczba decyzji	% wydanych decyzji
Bocheński	104	3,08
Brzeski	69	2,04
Chrzanowski	35	1,04
Dąbrowski	32	0,95
Gorlicki	230	6,81
Krakowski	1 392	41,23
Limanowski	77	2,28
Miechowski	28	0,83
Myślenicki	79	2,34
Nowosądecki	317	9,39
Nowotarski	251	7,43
Olkuski	40	1,18
Oświęcimski	63	1,87
Proszowicki	46	1,36
Suski	36	1,07
Tarnowski	273	8,09
Tatrzański	118	3,5
Wadowicki	94	2,78
Wielicki	92	2,73
RAZEM	3 376	100

Wpis do rejestru zabytków powinien zapewnić skuteczną ochronę konserwatorską materialnego dziedzictwa przeszłości, zobowiązując właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych m.in. do zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości³³. Ustawa o ochronie zabytków

³⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2015 r., http://www.wuoz.malopolska.pl/images/file/Rejestr%20powiaty_aktualne22.pdf oraz dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³¹ Stan na dzień 31 grudnia 2015 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³² Stan na dzień 31 lipca 2013 r., dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³³ Art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

i opiece nad zabytkami, poza obowiązkami, które nakłada na właścicieli zabytkowego mienia, daje im możliwość skorzystania z pomocy finansowej udzielanej ze środków publicznych na wykonanie prac przy zabytku. Jak mówią zapisy prawa: *osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku*³⁴. Obiekty nie wpisane do rejestru zabytków, a ujęte tylko w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków, są tej szansy pozbawione. Wiele obiektów o wyróżniających się walorach artystycznych, historycznych lub naukowych – położonych na terenie województwa małopolskiego – nadal pozbawionych jest ochrony prawnej³⁵, stąd konieczność podejmowania nowych decyzji administracyjnych wpisujących obiekty do wojewódzkiego rejestru zabytków.

W ostatnich latach obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa **małopolskiego** sukcesywnie przybywa. W 2005 roku do takiego rejestru zabytków wpisano tylko 25 obiektów, natomiast w kolejnych okresach już więcej: w latach 2006-2007 – 120, w latach 2008-2009 – 108; w latach 2010-2011 – 106, w latach 2012-2013 – 127, a **w latach poddanych sprawozdawczości – do rejestru zabytków wpisano 118 nieruchomości**³⁶. Od lat utrzymuje się pozytywna tendencja obejmowania ochroną prawną rocznie średnio prawie 60 zabytków położonych na terenie naszego województwa (na skutek wydania średnio rocznie prawie 50 decyzji administracyjnych).

W skali kraju – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – w samym tylko 2015 roku w kategorii zabytków nieruchomości przyjęto i opracowano 319 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków³⁷. Zatem podjęte decyzje (38 w 2015 roku) dotyczące objęcia ochroną prawną nieruchomości położonych na terenie naszego województwa stanowiły niemal 12% wszystkich wydanych przez wojewódzkie urzędy ochrony zabytków w kraju decyzji administracyjnych w tym zakresie.

Tabela 8

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2015 ³⁸		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2015	38	48
2014	64	70
2013	54	84
2012	37	43
2011	43	52
2010	47	54
2009	44	53
2008	47	55
2007	59	71
2006	39	49
2005	19	25

Spośród obiektów nieruchomości wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2014-2015 na uwagę zasługują wpisy budynków i objęcia obszarową ochroną terenów położonych w granicach administracyjnych Miasta Krakowa: Nowy Cmentarz Podgórski z zespołem nagrobków³⁹, cmentarz wojenny z I wojny światowej nr 384⁴⁰, układ urbanistyczny oraz zespół zabudowy dawnej III dzielnicy

³⁴ Art. 73 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

³⁵ Narodowy Instytut Dziedzictwa – Oddział Terenowy w Krakowie wytypował 332 obiekty nieruchomości konieczne do ujęcia w rejestrze (to głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe) – stan na koniec 2013 r.

³⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³⁷ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2015, s. 12.

³⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

³⁹ Kraków, ul. Wapienna 13, wpis nr A-1429/M z 29.12.2014 r.

⁴⁰ Kraków Łagiewniki, ul. S. Faustyny, wpis nr A-1402/M z 13.02.2014 r.

katastralnej miasta Krakowa – „Nowy Świat”⁴¹, układ urbanistyczny oraz zespół zabudowy dawnej IV dzielnicy katastralnej miasta Krakowa – „Piasek”⁴², zespół zabudowy Pl. Centralnego im. R. Regana w Nowej Hucie⁴³, zespół zabudowy dawnej Cesarsko-Królewskiej Fabryki Tytoniu i Cygar⁴⁴, budynek dawnego aresztu w zespole koszar⁴⁵, budynek kinoteatru „Związkowiec”⁴⁶, budynek dawnego kina „Światowid”⁴⁷, rogatka „Wolska”⁴⁸, dwór⁴⁹ i dwa założenia dworsko-parkowe⁵⁰. Z terenu Małopolski nowymi pozycjami w wojewódzkim w rejestrze zabytków są m.in.: 7 cmentarzy wojennych z I wojny światowej – nr 297 w Czchowie⁵¹ (gmina Czchów), nr 363 w Mszanie Dolnej⁵² (gm. Mszana Dolna), nr 176 w Piotrkowicach⁵³ (gmina Tuchów), nr 267 w Warysiu⁵⁴ (gmina Borzęcin), nr 270 w Bielczy⁵⁵ (gmina Borzęcin), nr 273 w Szczepanowie⁵⁶ (gmina Brzesko) oraz nr 284 w Zakrzowie⁵⁷ (gmina Wojnicz) – cmentarz partyzantów w Rzepienniku Strzyżewskim⁵⁸ (gmina Rzepiennik Strzyżewski), budynek strażnicy kolejowej w Tarnowie⁵⁹ oraz pozostałość ważnego zabytku kultury żydowskiej, bima starej synagogi w Tarnowie⁶⁰, a także obiekt małej architektury – kapliczka pw. św. Jana Nepomucena w Turzy⁶¹.

Tabela 9

Dane o obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa⁶²

Województwo	Urbanistyka	Sakralne	Obronne	Publiczne	Zamki	Rezydencje	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	RAZEM
Dolnośląskie	143	1467	116	657	96	679	854	827	215	2208	371	337	414	8384
Kujawsko-Pomorskie	22	520	104	185	25	330	410	378	110	520	109	162	161	3036
Lubelskie	51	853	74	177	13	267	463	307	105	545	70	532	363	3820
Lubuskie	36	559	106	168	23	216	204	315	83	2297	105	78	121	4311
Łódzkie	33	570	15	159	19	272	400	122	100	597	135	154	140	2716
Małopolskie	58	1036	67	343	31	289	431	283	237	1462	76	468	518	5299
Mazowieckie	130	1066	70	627	14	501	976	381	172	2174	294	390	368	7163
Opolskie	40	678	57	156	26	160	233	200	88	1053	144	145	173	3153
Podkarpackie	52	1099	95	293	19	204	350	293	127	1437	76	389	324	4758

⁴¹ Wpis nr A-1438/M z 9.06.2015 r.

⁴² Wpis nr A-1446/M z 15.10.2015 r.

⁴³ Wpis nr A-1431/M z 27.04.2015 r.

⁴⁴ Kraków, ul. Dolnych Młynów 10, wpis nr A-1437/M z 3.07.2015 r.

⁴⁵ Kraków, ul. Warszawska 24, wpis nr A-1411/M z 17.04.2014 r.

⁴⁶ Kraków, ul. Grzegórzecka 71, wpis nr A-1359/M z 21.01.2014 r.

⁴⁷ Kraków Nowa Huta, os. Centrum E1, wpis nr A-1430/M z 29.05.2015 r.

⁴⁸ Kraków, ul. Piłsudskiego 29, wpis nr A-1324/M z 29.10.2014 r.

⁴⁹ Kraków, ul. Paszkowskiego 9, 9a, wpis nr A-1302/M z 24.11.2015 r.

⁵⁰ Kraków, ul. Estońska/Mochnackiego (park i wozownia), wpis nr A-1344/M z 21.01.2014 r. oraz Kraków, ul. Podedworze 30, wpis nr A-628 z 22.11.1982 r. oraz 24.06.2015 r.

⁵¹ Wpis nr A-1390/M z 21.01.2014 r.

⁵² Wpis nr A-1386/M z 20.01.2014 r.

⁵³ Wpis nr A-1405/M z 16.07.2014 r.

⁵⁴ Wpis nr A-1410/M z 27.03.2014 r.

⁵⁵ Wpis nr A-1452/M z 28.12.2015 r.

⁵⁶ Wpis nr A-1441/M z 05.08.2015 r.

⁵⁷ Wpis nr A-1439/M z 15.07.2015 r.

⁵⁸ Wpis nr A-1419/M z 27.10.2014 r.

⁵⁹ Tarnów, ul. S. Kassali 5, wpis nr A-1415/M z 28.08.2014 r.

⁶⁰ Tarnów, Pl. Starej Synagogi, wpis nr A-1442/M z 03.09.2015 r.

⁶¹ Wpis nr A-1350/M z 20.03.2015 r.

⁶² Stan na 4 kwietnia 2016 r., publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

Podlaskie	67	528	9	195	4	72	118	84	110	547	77	349	127	2287
Pomorskie	61	534	96	249	14	229	305	252	207	1079	120	162	199	3507
Śląskie	68	609	18	350	32	177	208	177	222	1619	210	110	136	3936
Świętokrzyskie	42	451	19	57	19	102	230	90	19	229	72	194	130	1654
Warmińsko-Mazurskie	68	901	128	299	28	285	451	527	236	2041	216	585	150	5915
Wielkopolskie	140	1137	38	492	22	790	1035	917	197	1453	267	385	280	7153
Zachodniopomorskie	57	886	69	290	23	269	764	169	113	367	131	346	206	3690
RAZEM	1068	12894	1081	4697	408	4842	7432	5322	2341	19628	2473	4786	3810	70782

Wskaźnik I.3

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków

W wyniku prowadzonej od kilku lat – przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, a wcześniej przez Regionalne Ośrodki Badań i Dokumentacji Zabytków – weryfikacji i aktualizacji wojewódzkich rejestrów zabytków nieruchomych w kraju, w tym także rejestru obejmującego zabytki położone na terenie województwa małopolskiego, po 2009 roku zwiększyła się liczba decyzji wydanych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego w sprawie skreślenia nieruchomości z małopolskiego rejestru zabytków. Procedurę skreśleń obiektów z rejestru zabytków określa ustawa. Zgodnie z zapisami artykułu 13 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obiekt, który uległ zniszczeniu, w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje usunięty z rejestru.

Głównie z powodów utraty wartości historycznej albo zniszczenia zabytku, w latach 2014-2015 wydano 13 decyzji o skreśleniu zabytku z wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych, w tym m.in. następujących zabytków: dworów w Łososinie Górnej (w rejestrze pozostał park) i w Chełmcu, stajni dworskich w Kopytówce (w rejestrze pozostał zespół pałacowo-folwarczny), przybudówki dworu w Grabiu (w rejestrze pozostał dwór z ogrodem), starej plebani w Przeciszowie, budynku dawnego klasztoru augustiańskiego w Książu Wielkim (w rejestrze pozostał kościół pw. św. Ducha z cmentarzem i ogrodzeniem), celi dawnego więzienia w Nowym Targu, willi „Anna” w Nowym Targu, części zabytkowego parku wraz z fragmentem strefy ochrony widokowej w Mstowie, budynku stajni cugowej z założenia parkowego w Oświęcimiu Dworach. W okresie poddanych sprawozdawczości trwały także kilka innych postępowań w sprawie skreślenia zabytku z rejestru zabytków nie zakończonych jednak wydaniem decyzji, np. dotyczących pozostałości dworskiego założenia parkowego w Brzączowicach, dworku z ogrodem przy ul. Batorego w Tarnowie, spichlerza podworskiego oraz budynku mieszkalnego podworskiego w Toporzysku⁶³. Dla porównania, w latach poddanych sprawozdawczości w województwie mazowieckim skreślono z wojewódzkiego rejestru zabytków 15 obiektów⁶⁴.

Od początku 2010 roku do końca 2015 roku, w konsekwencji weryfikacji w terenie liczby i stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wydano w sumie 45 decyzji w sprawie skreślenia zabytków nieruchomych z tego spisu (w 2010 roku – 6 decyzji, w 2011 roku – 14, w 2012 roku – 8, w 2013 roku – 4, w latach poddanych sprawozdawczości – 13, odpowiednio w 2014 roku – 8 i w 2015 roku – 5 decyzji). Dla porównania w okresie wcześniejszym, w latach 2005-2009, wydane zostały tylko dwie decyzje w tym zakresie (w 2005 roku i 2008 roku po jednej decyzji), w latach 2006, 2007 i 2009 nie wydano żadnej takiej decyzji⁶⁵.

⁶³ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, http://www.wuoz.malopolska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=47.

⁶⁴ Dane z Wydziału Dokumentacji Zabytków i Rejestru Zabytków Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

⁶⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Tabela 10

Zabytki skreślone z wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych w latach 2014-2015 ⁶⁶			
Lp.	Miejscowość	Obiekt	Data decyzji skreślenia
1.	Minoga, gm. Skąpa	dom nr 96	19.03.2014
2.	Chełmiec, gm. Chełmiec	dwór	19.05.2014
3.	Chełmiec, gm. Chełmiec	otoczenie dworu	05.06.2014
4.	Łososina Górna, gm. Limanowa	dwór	27.06.2014
5.	Przeciszów, gm. Przeciszów	stara plebania	22.09.2014
6.	Kopytówka, gm. Brzeźnica	stajnie dworskie	03.10.2014
7.	Książ Wielki, gm. Książ Wielki	budynek dawnego klasztoru augustiańskiego	09.10.2014
8.	Oświęcim-Dwory, gm. Oświęcim	budynek stajni cugowej położonej w zespole parkowym z kaplicą Hallerów	25.11.2014
9.	Nowy Targ, gm. Nowy Targ	willa „Anna”, ul. Kowaniec 4 c	05.01.2015
10.	Chochołów, gm. Czarny Dunajec	dom nr 7	23.06.2015
11.	Grabie, gm. Łapanów	przybudówka dworu	29.06.2015
12.	Nowy Targ, gm. Nowy Targ	parterowa część domu przy ul. Harcerskiej 10 mieszcząca celę d. więzienia i sąsiednią celę ekspozycyjną	15.07.2015
13.	Mstów, gm. Jodłownik	część parku wraz z częścią strefy ochrony widokowej	01.09.2015

Tabela 11

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków – w latach 2005-2015 ⁶⁷	
Rok	Liczba zabytków
2015	5
2014	8
2013	4
2012	8
2011	14
2010	6
2009	0
2008	1
2007	0
2006	0
2005	1

Aktualizacja rejestru zabytków jest czynnością permanentną⁶⁸. W skali kraju w 2015 roku wydano w sumie 53 decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru zabytków oraz 122 decyzje odmawiające skreślenia z rejestru oraz 445 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestrowych⁶⁹. Liczba zabytków małopolskich pozbawionych opieki prawnej stanowiła 9,43% ogólnej liczby nieruchomości w kraju skreślonych z rejestru zabytków w 2015 roku.

Zwiększona, po 2009 roku, liczba decyzji o skreśleniu obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków jest wynikiem prowadzonej weryfikacji obiektów i porządkowania rejestru zabytków. Ujawniony w ten

⁶⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, http://www.wuoz.malopolska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=47.

⁶⁷ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie, http://www.wuoz.malopolska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=23&Itemid=47.

⁶⁸ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/.

⁶⁹ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2015, s. 12.

sposób stan zasobów zabytkowych, świadczy o niskim poziomie faktycznej prawnej ochrony zabytków – braku świadomości części właścicieli oraz użytkowników zabytków i ich chęci do opieki nad własnym mieniem (które czasem, jako zabytkowe, uznawane jest za uciążliwe), braku właściwego zagospodarowania i użytkowania obiektów, braku skutecznego planowania przestrzennego i właściwej edukacji i promocji wartości dziedzictwa kulturowego.

Wskaźnik I.4

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Ochronie i opiece – zgodnie z zapisami artykułu 6, ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – podlegają, bez względu na stan zachowania, także zabytki ruchome, będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są również, nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna, takie jak: detal architektoniczny, dekoracja architektoniczna (polichromie, sztukaterie), a nawet elementy tzw. małej architektury (obiekty o charakterze czysto dekoracyjnym, np. rzeźby ogrodowe, obiekty niekubaturowe, np. nagrobki cmentarne, kapliczki przydrożne, a nawet stałe połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz, jak różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia itp.)⁷⁰

Do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych na koniec 2013 roku wpisanych było 31 471 obiektów – w wyniku wydania 1 373 decyzji administracyjnych⁷¹. W 2014 roku dane te powiększyły się do liczby 31 710 ruchomości w rejestrze, ujętych w 1 398 decyzjach administracyjnych. W kolejnym, 2015 roku wartości te także powiększyły się – do liczby **32 148 obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków** w wyniku wydania 1 422 decyzji o wpisie do rejestru zabytków. W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał **49 decyzji** w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków ruchomych, które objęły ochroną prawną aż **677 ruchomości**, w tym m.in.: wyposażenie kościoła oraz klasztoru OO. Cystersów w Krakowie Mogile, wyposażenie kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP w Borzęcinie, drewnianą figurkę z XVIII wieku *Chrystus przy kolumnie biczowania* z kaplicy w Nawojowej Górze, kamienną kapliczkę w typie *Boża Męka* z 1638 roku w Przesławicach. Często decyzje w sprawie wpisania zabytku do rejestru zabytków ruchomych są obszernymi dokumentami, obejmującymi wiele pozycji – pojedynczych zabytków lub grup zabytków. Wykaz zabytkowego wyposażenia kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP w Borzęcinie – ujętego ochroną prawną w 2015 roku – zawiera 11 pozycji: ołtarz główny, 3 ołtarze boczne, 3 krucyfiksy, chrzcielnicę, obraz *Apoteoza św. Franciszka*, grupę rzeźb *Ukrzyżowanie* wraz z belką tęczową, rzeźbę św. Sebastiana⁷². Decyzje o wpisie ruchomości do rejestru zabytków wydane przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2015 roku stanowią 7,87% takich decyzji wydanych w skali kraju w tym okresie.

Tabela 12

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2013-2015 ⁷³		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2015	1 422	32 148
2014	1 398	31 710
2013	1 373	31 471

⁷⁰ http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

⁷¹ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, s. 42.

⁷² Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷³ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Tabela 13

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2005-2013 ⁷⁴		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2015	24	438
2014	25	239
2013	35	291
2012	38	531
2011	49	926
2010	51	785
2009	51	1165
2008	28	728
2007	33	986
2006	12	237
2005	9	63

Liczba decyzji o wpisaniu kolejnych zabytków ruchomych do rejestru oraz liczba obiektów objętych ochroną prawa od lat w regionie wzrasta. Systematycznie w rejestrze małopolskich ruchomości przybywa zabytków godnych ujęciem ochroną prawną. W ciągu ostatnich dwóch lat ten spis powiększył się o 677 pozycji (obiektów, grup obiektów). W okresie wcześniejszym, w latach 2012-2013 status zabytku ruchomego uzyskały 822 zabytki, natomiast w latach 2010-2011 – 1 711 dzieł sztuki. Wzrost liczby wpisów obiektów ruchomych do wojewódzkiego rejestru zabytków jest w dużej mierze wynikiem ubiegania się zaradnych właścicieli i konserwatorów zabytków o finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich zabytków z publicznych funduszy, w programach, w których koniecznym do spełnienia wymogiem formalnym jest wpis obiektu do rejestru zabytków.

W 2015 roku – w skali kraju – podjęto 305 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych, obejmujących 4 921 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego, 2 decyzje o skreśleniu z rejestru zabytków, 112 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji oraz informacji urzędowych dotyczących przenoszenia wpisów do nowych ksiąg rejestru. W przypadku ruchomych zabytków techniki przyjęto 14 nowych decyzji obejmujących 44 obiekty⁷⁵. Z danych publikowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa wynika, iż najwięcej zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków (dla których NID posiada dokumentację o wpisie) przechowywanych jest na terenie województwa dolnośląskiego, następnie mazowieckiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Najwięcej decyzji o wpisie do rejestru zabytków techniki wydały dolnośląskie służby konserwatorskie, ale najwięcej pozycji ujętych w decyzjach o wpisie do tego rejestru zabytków ujmuje rejestr mazowiecki.

Tabela 14

Dane o obiektach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentację (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ⁷⁶					
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
Dolnośląskie	2 431	37 880	33 175	392	4 313
Kujawsko-Pomorskie	417	9 462	8 927	88	447
Lubelskie	824	18 789	16 644	779	1 366

⁷⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

⁷⁵ Raport Roczny Narodowego Instytutu Dziedzictwa 2015, s. 13.

⁷⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2015 r., publikowany wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków sporządzono w NID na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji WKZ (NID nie posiada wszystkich wydanych decyzji WKZ, stąd różnice w danych pozyskanych od WKZ), http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

Lubuskie	387	6 258	5 566	0	692
Łódzkie	776	14 297	12 777	602	918
Małopolskie	1 376	25 103	20 628	1 087	3 388
Mazowieckie	2 010	20 721	14 087	3 538	3 096
Opolskie	1 022	8 221	7 045	744	432
Podkarpackie	1 082	50 919	13 485	36 345	1 089
Podlaskie	619	4 421	3 920	65	436
Pomorskie	609	5 635	5 434	65	136
Śląskie	954	6 969	4 188	2 193	588
Świętokrzyskie	501	13 165	10 923	1 251	991
Warmińsko-Mazurskie	304	4 449	4 106	265	78
Wielkopolskie	1 207	21 667	19 740	1 036	891
Zachodniopomorskie	563	2 096	1 980	4	112
RAZEM	15 082	250 052	182 625	48 454	18 973

Tabela 15

Dane o zabytkach techniki wpisanych do rejestru zabytków ruchomych – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentacje (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ⁷⁷		
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów
Dolnośląskie	120	343
Kujawsko-Pomorskie	17	80
Lubelskie	15	75
Lubuskie	8	170
Łódzkie	22	80
Małopolskie	14	45
Mazowieckie	61	1 561
Opolskie	23	56
Podkarpackie	8	107
Podlaskie	12	12
Pomorskie	13	44
Śląskie	22	54
Świętokrzyskie	9	90
Warmińsko-Mazurskie	18	77
Wielkopolskie	70	247
Zachodniopomorskie	8	125
RAZEM	440	3 166

Wskaźnik I.5

Liczba utworzonych parków kulturowych

Zgodnie z zapisami art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, poza głównymi: wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii oraz ustaleniem ochrony w miejscowym planie

⁷⁷ Stan na 31 grudnia 2015 r., http://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-ruchomych/.

zagospodarowania przestrzennego. Park kulturowy tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest zintegrowana ochrona i zachowanie wybitnych wartości kulturowych i krajobrazowych, powstrzymanie ich degradacji oraz zrównoważona aktywizacja gospodarcza.

W 2003 roku wskazano – w *Planie zagospodarowania przestrzennego Województwa Małopolskiego* – utworzenie 224 parków kulturowych, w tym 56 – do utworzenia w pierwszej kolejności, 168 – w drugiej. Do 2009 roku powstały w regionie tylko dwa parki kulturowe, oba utworzone w 2006 roku: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* oraz *Zwierzyniecki Park Kulturowy* (uchwała⁷⁸ o jego utworzeniu została zaskarżona przez mieszkańców, a następnie została uchylona w 2007 roku przez Najwyższy Sąd Administracyjny⁷⁹). W 2010 roku Rada Miasta Krakowa, w celu zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej Starego Miasta i Plant Krakowskich wraz ze Wzgórzem Wawelskim i jego otoczeniem, podjęła uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*⁸⁰. Obecnie na obszarze województwa małopolskiego **funkcjonują trzy parki kulturowe**. Dwa w Zakopanem: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* (2006 r.) i *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki* (2015 r.) oraz *Park Kulturowy Stare Miasto* w Krakowie (2010 r.). **W okresie poddanym sprawozdawczości Gmina Zakopane utworzyła na swoim terytorium drugi park kulturowy, tj. Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki (2015 r.)**. W skali kraju na koniec 2015 roku funkcjonowało 31 parków kulturowych, najwięcej tego typu formy ochrony krajobrazu kulturowego obowiązywało na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (6 parków kulturowych), następnie województwa pomorskiego i województwa dolnośląskiego (po 4 parki kulturowe)⁸¹.

Tabela 16

Liczba parków kulturowych w kraju ⁸²			
Województwo	Liczba parków kulturowych ogółem	Liczba parków kulturowych powstałych do końca 2013 roku	Liczba parków kulturowych powstałych w latach 2014-2015
Dolnośląskie	4	3	1
Kujawsko-Pomorskie	6	4	2
Lubelskie	0	0	0
Lubuskie	2	2	0
Łódzkie	3	2	1
Małopolskie	3	2	1
Mazowieckie	3	3	0
Opolskie	0	0	0
Podkarpackie	1	1	0
Podlaskie	0	0	0
Pomorskie	4	4	0
Śląskie	2	2	0
Świętokrzyskie	1	1	0
Warmińsko-Mazurskie	1	1	0
Wielkopolskie	1	1	0
Zachodniopomorskie	0	0	0
RAZEM	30	26	4

⁷⁸ Uchwała Rady Miasta Krakowa Nr CXIV/1174/06 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Zwierzyniecki Park Kulturowy*.

⁷⁹ Dogłębna analiza przypadku w artykule: Zachariasz A., *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, Czasopismo Techniczne PK, Architektura, z.1 – A/2008, s. 77-99.

⁸⁰ Uchwała Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*. Zgodnie z wymogami ustawowymi dla obszaru parku został sporządzony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała Nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r.) oraz przyjęto *Plan Ochrony Parku* (uchwała Nr XLII/544/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 kwietnia 2012 r.).

⁸¹ http://www.nid.pl/Dla_wlascieli_i_zaradcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/.

⁸² Stan na 31 grudnia 2015 r., http://www.nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zaradcow/dla-samorzadow/parki-kulturowe/.

Ocena funkcjonowania tej formy ochrony historycznej przestrzeni publicznej w regionie zawarta jest w dokumencie pn. *Sprawozdanie Zespołu ds. Parku Kulturowego Stare Miasto z realizacji zadań w 2015 roku*. Zespół opiniująco-doradczy odnotował konieczność dostosowania zapisów uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego do unormowań wprowadzonych przez ustawę z dnia 24 kwietnia 2015 roku o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu⁸³, czyli tzw. ustawę krajobrazową, która zawiera szereg definicji niezwykle istotnych w funkcjonowaniu parku kulturowego, takich jak: reklama, tablica reklamowa, urządzenie reklamowe, szyld, stąd istnieje konieczność odpowiedniego dostosowania terminologii używanej w uchwale. Wprowadzenie zmian jest uzasadnione również chęcią przeciwdziałania negatywnym zjawiskom, które w ostatnich latach na terenie *Parku Kulturowego Stare Miasto* uległy natężeniu, a do tej pory nie zostały uregulowane. *Przykładem takiego negatywnego zjawiska jest reklamowanie prowadzonej działalności poprzez rozdawanie ulotek oraz noszenie różnego rodzaju kostiumów i przebrań (np. motyle, klocki, kufel piwa, człowiek-lustro). W ostatnim czasie taka forma reklamy stała się nagminna, a stanowi poważne zakłócenie krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru Starego Miasta. Inny problem to emisja obrazów, dźwięków i światła do przestrzeni publicznej, również za pomocą urządzeń, które znajdują się wewnątrz lokali, ale poprzez ewidentne skierowanie na zewnątrz negatywnie oddziałują na teren ulic i placów. Chodzi tu np. o umieszczone w witrynach wyświetlacze LCD i LED czy też głośniki emitujące dźwięk przede wszystkim do obszaru przestrzeni publicznej*⁸⁴. Bieżąca kontrola przestrzegania przepisów na obszarze parku była realizowana w okresie poddanym sprawozdawczości przez pracowników Referatu Dziedzictwa Kulturowego w Wydziale Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz przedstawicieli innych Wydziałów i Miejskich Jednostek Organizacyjnych współpracujących z nimi w ramach Zespołu zadaniowego ds. realizacji przepisów uchwały w sprawie utworzenia tego parku kulturowego. Systematyczne działania monitorujące przestrzeń parku prowadzą do stopniowego, konsekwentnego poprawiania się estetyki Starego Miasta. *Osiągane efekty nie są w ostatnich latach tak spektakularne jak w pierwszym okresie obowiązywania uchwały Nr CVX/1547/10, jednak postęp objawiający się w poprawie wyglądu przedmiotowego obszaru jest widoczny zarówno z poziomu zwykłego przechodnia, jak i w danych liczbowych*⁸⁵. W sprawozdaniu odnotowano także, że ogólna liczba nośników reklamowych umieszczonych w przestrzeni parku spadła o połowę w okresie 2011-2015. Ponadto doprowadzono do tego, że około 3/4 reklam to elementy legalne. Dalsza redukcja podanych wartości – jak piszą autorzy raportu – będzie bardzo trudna, choć nie niemożliwa. Wynika to z faktu, że cały czas na obszarze parku następuje dość duża rotacja najemców lokali użytkowych, którzy otwierają nowe działalności handlowe i usługowe. Niektórzy z nich nie mają świadomości, jakie regulacje dotyczące stosowania reklamy obowiązują na przedmiotowym terenie. Ponadto funkcjonuje grupa przedsiębiorców, która z premedytacją nie zamierza dostosować się do przepisów, stosując nośniki reklamowe nielegalnie. Działania podejmowane w ramach przypisanych kompetencji przez właściwe służby (Straż Miejska, Powiatowy Inspektorat Nadzoru Budowlanego, Miejski Konserwator Zabytków) nie zawsze przynoszą pożądane skutki w krótkim okresie czasu. Zazwyczaj proces doprowadzania do stanu zgodnego z prawem trwa miesiące lub nawet w niektórych przypadkach lata. Przypadki nielegalnych reklam są jednak stopniowo eliminowane z krajobrazu miasta⁸⁶. Gmina Zakopane, w odróżnieniu od działań podejmowanych przez samorząd Krakowa, nie publikuje raportów z realizacji zadań podejmowanych na terenie utworzonych parków kulturowych. W Zakopanem z jednej strony służą one uporządkowaniu chaosu w miejskiej, historycznej przestrzeni publicznej (*Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*) oraz stanowią zabezpieczenie cennych terenów przyrodniczych przed niechcianą zabudową (*Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej*). Obszary objęte parkami nie były ówczesnie objęte zapisami planów zagospodarowania przestrzennego (teraz już w znacznym procencie są)⁸⁷.

Potwierdzeniem skuteczności ochrony krajobrazu kulturowego, jaki narzucają przepisy prawa związane z utworzeniem parku kulturowego, jest decyzja Gminy Miejskiej Kraków – wyrażona w uchwale Rady Miasta Krakowa z dnia 11 czerwca 2014 roku, o zamiarze utworzenia na obszarze

⁸³ Dz. U. z 2015 r., poz. 774 i 1688.

⁸⁴ *Sprawozdanie Zespołu ds. Parku Kulturowego Stare Miasto z realizacji zadań w 2015 r.*, <http://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/158714/karta>.

⁸⁵ Tamże

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Zdaniem przedstawicieli Gminy Zakopane utworzone parki kulturowe spełniają swoją rolę, chroniąc krajobraz kulturowy miasta. Teraz na tym terenie obowiązują dodatkowo zapisy planu zagospodarowania przestrzennego.

Gminy Miejskiej Kraków dwóch nowych parków kulturowych pn.: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami*⁸⁸. Zatem park kulturowy jest skutecznym narzędziem porządkującym przestrzeń publiczną (szczególnie na obszarach miejskich) i faktyczną ochroną krajobrazu kulturowego, ale tylko w przypadku funkcjonowania aktywnych samorządów, które egzekwują zapisy ustanowione przez siebie prawa.

Wskaźnik I.6

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. W planie miejscowym obowiązkowo – jak mówią zapisy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – określa się zasady, w szczególności: ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ponadto plan zagospodarowania przestrzennego ustala, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej, na których obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Zarówno granice wspomnianych stref ochronnych, jak i obowiązujące na ich terenie ograniczenia nie mogą być przy tym kształtowane przez organ planistyczny w sposób dowolny.

Na podstawie znowelizowanej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formy ochrony zabytków zostały poszerzone o ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto katalog obiektów, których ochrona winna być uwzględniana w decyzjach lokalizacyjnych (przede wszystkim w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i w decyzji o warunkach zabudowy) został poszerzony o obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte wyłącznie w wojewódzkiej lub w gminnej ewidencji zabytków, które zostały objęte także nadzorem konserwatorskim. Odpowiednie ustalenia planu miejscowego mogą zatem stanowić podstawę władczych rozstrzygnięć z zakresu ochrony konserwatorskiej.

Ogólna powierzchnia województwa małopolskiego wynosi obecnie – po ostatnich zmianach administracyjnych dokonanych w 2003 roku – 15 190 km². W 2010 roku obowiązywało 1 915 planów miejscowych (935 000 ha, 9 350 km²), co dawało 61,6% pokrycia powierzchni województwa. Tendencja wzrostowa (ale niewielka) utrzymała się również w kolejnych latach. W 2011 roku obowiązywało już 1 981 planów miejscowych obejmujących łączną powierzchnię 959 775 ha (9 597 km²), co dawało 63,23% pokrycia powierzchni województwa. Natomiast w 2014 roku – w ostatnim okresie dla którego dostępne są analizy dokonywane przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN⁸⁹ – w Małopolsce obowiązywało 2 281 planów miejscowych, co obejmowało powierzchnię 1 007 100 000 ha (10 071 000 km²)⁹⁰. W 2015 roku w Małopolsce odnotowano istnienie już 2 350 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na 47 421 planów uchwalonych przez gminy w Polsce⁹¹. Udział dokumentów planistycznych dotyczących województwa małopolskiego w zasobie krajowym wynosił wówczas, na koniec 2015 roku, niemal 5%. Ilość planów nie decyduje jednak o pokryciu planistycznym obszaru województwa. Małopolskę wyróżnia ten wskaźnik.

Na koniec 2013 roku – według danych podanych przez małopolskie gminy⁹² – wskaźnik pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi w województwie małopolskim wynosił 67,59%, a po dwóch latach – na koniec 2015 roku wartość ta wzrosła do 67,91%. Zatem **w okresie poddanym sprawozdawczości pokrycie planistyczne w regionie wzrosło o 0,32%**. W skali kraju miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na koniec 2014 roku objęte było zaledwie 29,20% powierzchni Polski. Zatem Małopolska – mimo niskiego rocznego przyrostu opracowań planistycznych

⁸⁸ Uchwała nr CIX/1642/14 Rady Miasta Krakowa z dnia 11 czerwca 2014 r. w sprawie zamiaru utworzenia parków kulturowych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków pn.: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami*.

⁸⁹ Stan na dzień 1 września 2016 r.

⁹⁰ *Analiza stanu uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 roku. Synteza*, PAN, Warszawa 2016, s. 22.

⁹¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

⁹² Dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, pozyskane od gmin w regionie.

– wyróżnia się w skali kraju wysokim ogólnym procentem pokrycia planistycznego (ponad 230% średniej krajowej). W końcu 2014 roku tylko cztery województwa w kraju miały pokrycie planistyczne w wysokości powyżej połowy powierzchni gmin, są to regiony: małopolskie, śląskie, dolnośląskie oraz lubelskie. Kolejność tych województw pod względem tego wskaźnika była taka sama, jak rok wcześniej. *Można stąd wysnuć wniosek, że w tych województwach samorządy gminne upatrują szans rozwojowych w fakcie tworzenia dokumentów planistycznych.*⁹³

W 2014 roku Małopolska wśród województw w kraju plasowała się na 8 miejscu w posiadanej liczbie planów zagospodarowania przestrzennego, w 2015 roku spadła na miejsce 9, za Wielkopolską (w której opracowano i przyjęto 7 412 planów), województwami dolnośląskim, pomorskim, mazowieckim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim⁹⁴. Pod względem wielkości powierzchni objętej ochroną planistyczną nasz region zajął pierwsze miejsce w kraju.

Na koniec 2014 roku w Polsce było 45,6 tys. planów obejmujących powierzchnię 9,1 mln ha, czyli 29,2% powierzchni kraju. Oznacza to wzrost w stosunku do 2004 roku (okres dziesięciu lat) o 12%. Jest to wskaźnik, jak i tempo jego wzrostu wciąż niezadowolające. *Nie ma też podstaw, aby sądzić, że w najbliższych latach znaczniejsza część kraju została uregulowana pod tym względem. Na tym tle zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w największych miastach, w których w ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie prac planistycznych, ale wciąż efekty tych prac w stosunku do zapotrzebowania są nadal niezadowolające.*⁹⁵

W skali kraju na koniec 2014 roku w Polsce co najmniej jeden plan miejscowy posiadało 2 299 gmin, czyli 92,7% istniejących gmin. Liczba ta wzrosła w niewielkim stopniu (w ciągu jednego roku przybyło 10 jednostek). Wprawdzie od 2004 roku, od kiedy istnieją porównywalne dane, odsetek gmin mających plany miejscowe wzrósł o ponad 10%, ale w ostatnich kilku latach tempo to spada (2010 – 2 246 gmin). Ponadto w 2014 roku 322 samorządy (rok wcześniej 339) posiadały tylko jeden plan, 499 (507) – od 2 do 5, 815 (809) – od 6 do 20, 604 (579) – od 21 do 100 oraz 59 (58) – 101 i więcej. Największą liczbę obowiązujących dokumentów odnotowano w Gdańsku (573, wzrost w ciągu roku o kolejne 42), Żukowie (464, przyrost o 7) oraz Wrocławiu (364, wzrost o 32 dokumenty). Łącznie w końcu 2014 roku w Polsce odnotowano 45 625 planów, czyli o 1 942 więcej, niż rok wcześniej. Warto zwrócić uwagę, że był to większy przyrost, niż w ostatnich dwóch latach (2012 rok – 1 454, 2013 rok – 1 880). Z tego już 24 196 dokumentów (wobec 21 997 w 2013 roku oraz 19 841 w 2012 roku) było opracowanych na podstawie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 2003 roku. *Przedstawione wyżej liczby wskazują na trwałe już wyhamowanie prac planistycznych i uprawniają do negatywnej oceny aktualnej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym pod kątem jej przydatności w kształtowaniu ładu przestrzennego na poziomie lokalnym. Ocena ta wynika z długoletniej obserwacji trendów. O ile jeszcze w latach 2005-2007 średni roczny przyrost powierzchni pokrytej planami powiększał się w skali kraju średniorocznie o ponad dwa punkty procentowe, to po 2008 roku miało miejsce znaczne osłabienie dynamiki, a po 2010 – praktyczne wyhamowanie. Po ponad 10 latach pokrycie planistyczne nie przekroczyło 1/3 powierzchni kraju.*⁹⁶

Tabela 17

Wskaźniki pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi w województwach w 2014 r. ⁹⁷						
Województwo	Liczba planów		Powierzchnia planów			Zmiana pokrycia w ciągu roku (w %)
	Ogółem	% planów ogółem	Ogółem (tys. ha)	% powierzchni (pokrycie planistyczne)	Ogółem przeciętna powierzchnia planu (ha)	
Dolnośląskie	5 361	59,9	1 180,9	59,2	220	0,3
Kujawsko-Pomorskie	3 260	40,0	97,4	5,4	30	0,2

⁹³ Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 r., PAN, Warszawa 2016, s. 22-23.

⁹⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

⁹⁵ Analiza stanu uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 roku. Synteza, PAN, Warszawa 2016, s. 2.

⁹⁶ Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 r., PAN, Warszawa 2016, s. 18-20.

⁹⁷ Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 r., PAN, Warszawa 2016, s. 22.

Lubelskie	1 253	58,4	1 460,1	58,1	1165	0,2
Lubuskie	1 439	55,7	116,0	8,3	81	0,2
Łódzkie	1 798	57,2	566,0	31,1	315	0,2
Małopolskie	2 281	68,3	1 007,1	66,3	442	0,2
Mazowieckie	4 108	49,8	1 098,3	30,9	267	1,0
Opolskie	1 111	56,8	376,1	40,0	339	1,0
Podkarpackie	3 803	27,5	152,4	8,5	40	0,5
Podlaskie	1 171	54,4	337,0	16,7	288	0,1
Pomorskie	5 183	55,4	348,4	19,0	67	1,2
Śląskie	2 867	69,0	811,8	65,8	283	0,5
Świętokrzyskie	678	61,8	330,6	28,2	488	1,1
Warmińsko-Mazurskie	2 254	59,1	292,8	12,1	130	0,2
Wielkopolskie	7 113	50,4	546,9	18,3	77	0,6
Zachodniopomorskie	1 945	52,6	421,9	18,4	217	0,4
RAZEM	45 625	53,0	9 143,7	29,2	200	0,5

Podobnie jak rok i dwa lata wcześniej, pozytywnie należy odnotować przyrost powierzchni pokrytych planami miejscowymi w największych miastach Polski, ale nie było to już tak szybkie tempo, jak obserwowane w poprzednich latach (zwłaszcza w okresie 2008-2010). W wartościach procentowych w Warszawie osiągnięto 34,6% (dwa lata wcześniej – 29,7%), Krakowie – 49,5 (37,7%), Poznaniu – 41,3% (34,6%), Wrocławiu – 56,1% (50,9%) oraz Gdańsku – 64,8% (67,3%). Szczególnie warto odnotować szybki przyrost powierzchni pokrytej planami w Krakowie (od 2009 roku niemal trzykrotny przyrost, z pułapu około 17%)⁹⁸.

W Małopolsce największe pełne pokrycie powierzchni gminy obowiązującymi planami miejscowymi mają gminy: Drwinia, Lipnica Murowana, Łapanów, Rzezawa, Trzciana, Żegocina, Dębno, Gnojnik, Alwernia, Biecz, Bobowa, Lipinki, Łużna, Moszczenica, Ropa, Sękowa, Igołomia-Wawrzeńczyce, Iwanowice, Jerzmanowice-Przeginia, Kocmyrzów-Luborzycza, Michałowice, Skawina, Słomniki, Świątniki Górne, Dobra, Jodłownik, Laskowa, Łukowica, Mszana Dolna – miasto, Mszana Dolna – gmina wiejska, Niedzwiedź, Słopnice, Tymbark, Gołcza, Słaboszów, Dobczyce, Lubień, Pcim, Siepraw, Sułkowice, Tokarnia, Gródek nad Dunajcem, Grybów – gmina wiejska, Grybów – miasto, Kamionka Wielka, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Podegrodzie, Rytro, Jabłonka, Lipnica Wielka, Ochotnica Dolna, Spytkowice, Bolesław, Trzyciąż, Brzeszcze, Kęty, Osiek, Polanka Wielka, Przeciszów, Zator, Koniusza, Budzów, Bystra-Sidzina, Jordanów UG, Jordanów m., Stryszawa, Sucha Beskidzka, Zawoja, Gromnik, Pleśna, Rzepiennik Strzyżewski, Skrzyszów, Szerzyny, Tuchów, Andrychów, Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona, Stryszów, Tomice, Wadowice, Wieprz, Biskupice, Kłaj. Na terenie województwa jest niestety nadal kilkanaście gmin, które nie opracowały miejscowych programów zagospodarowania przestrzennego (0% pokrycia planami), są to: Borzęcin, Czchów, Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Kozłów, Raclawice, Raciechowice, Proszowice, Ciężkowice, Żabno, Biały Dunajec, niewiele więcej (do 1%) mają następujące jednostki samorządu terytorialnego: Iwkowa, Babice, Radgoszcz, Szczucin, Książ Wielki, Miechów, Szaflary, Nowe Brzesko, Pałecznica, Zakliczyn. Publikowane dane pokrycia nie są jednak w każdym przypadku wiarygodne, są obszary, dla których nie sporządza się planów, zwyczajowo dla terenów będących w zarządzie Lasów Państwowych, parków narodowych itp. Dlatego wskazywane wartości (% pokrycia planistycznego obszaru gminy) są czasem nieadekwatne. Na przykład dla Gminy Miasto Zakopane przypisywana wartość 41% jest wartością zaniżaną, ponieważ ta jednostka samorządu terytorialnego nie sporządza miejscowego planu zagospodarowania dla Tatrzańskiego Parku Narodowego, który zajmuje znaczny obszar gminy i ma – odliczając powierzchnię parku – 99% powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego⁹⁹. W ostatnich latach, mimo małych przyrostów rocznych ogólnej powierzchni Małopolski objętej planami zagospodarowania przestrzennego, wskaźnik pokrycia planistycznego w województwie małopolskim jest największy w kraju.

⁹⁸ Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 r., PAN, Warszawa 2016, s. 24-25.

⁹⁹ Dane z Gminy Zakopane.

Tabela 18

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2014-2015 ¹⁰⁰			
Powiat	Gmina	Objęcie powierzchni mpzp – w %, na koniec 2013 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w %, na koniec 2015 r.
Bocheński	Bochnia – gm. w.	99,90%	99,90%
	Bochnia – m.	48,09%	48,00%
	Drwinia	100,00%	100,00%
	Lipnica Murowana	100,00%	100,00%
	Łapanów	100,00%	100,00%
	Nowy Wiśnicz	99,98%	99,98%
	Rzezawa	100,00%	100,00%
	Trzciana	100,00%	100,00%
	Żegocina	100,00%	100,00%
Brzeski	Borzęcin	0,00%	0,00%
	Brzesko	2,76%	2,76%
	Czchów	0,00%	0,00%
	Dębno	100,00%	100,00%
	Gnojnik	100,00%	100,00%
	Iwkowa	0,24%	0,24%
	Szczurowa	34,57%	34,57%
Chrzanowski	Alwernia	100,00%	100,00%
	Babice	1,00%	1,00%
	Chrzanów	15,60%	15,41%
	Libiąż	2,78%	2,78%
	Trzebinia	11,03%	12,52%
Dąbrowski	Bolesław	0,00%	0,00%
	Dąbrowa Tarnowska	3,00%	1,55%
	Gręboszów	0,00	0,00%
	Mędrzechów	0,00%	0,00%
	Olesno	2,00%	2,00%
	Radgoszcz	0,40%	0,40%
	Szczucin	0,68%	0,68%
Gorlicki	Biecz	100,00%	100,00%
	Bobowa	100,00%	100,00%
	Gorlice – gm. w.	96,00%	96,00%
	Gorlice – m.	99,36%	99,40%
	Lipinki	100,00%	100,00%
	Łużna	100,00%	100,00%

¹⁰⁰ Dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, pozyskane od gmin w regionie. W kilku przypadkach wartości na koniec 2015 r. są mniejsze niż na koniec 2013 r. – wynika to z weryfikacji planów w gminach (np. korekty granic i obszaru) lub pomyłek w obliczeniach popełnionych przez gminy.

	Moszczenica	100,00%	100,00%
	Ropa	100,00%	100,00%
	Sękowa	99,60%	100,00%
	Uście Gorlickie	46,10%	46,10%
Krakowski	Czernichów	3,70%	3,70%
	Igołomia-Wawrzeńczyce	100,00%	100,00%
	Iwanowice	100,00%	100,00%
	Jerzmanowice-Przebinia	100,00%	100,00%
	Kocmyrzów-Luborzyca	100,00%	100,00%
	Krzeszowice	89,00%	89,00%
	Liszki	54,00%	54,00%
	Michałowice	100,00%	100,00%
	Mogilany	98,68%	98,68%
	Skąpa	51,00%	51,00%
	Skawina	100,00%	100,00%
	Słomniki	100,00%	100,00%
	Sułoszowa	98,00%	98,00%
	Świątki Górne	100,00%	100,00%
	Wielka Wieś	97,00%	97,00%
	Zabierzów	100,00%	99,90%
	Zielonki	95,40%	95,40%
Kraków	Powiat m. Kraków	48,20%	48,20%
Limanowski	Dobra	100,00%	100,00%
	Jodłownik	100,00%	100,00%
	Kamienica	50,60%	50,70%
	Laskowa	100,00%	100,00%
	Limanowa – gm. w.	1,33%	1,33%
	Limanowa – m.	99,06%	99,00%
	Łukowica	100,00%	100,00%
	Mszana Dolna – m.	100,00%	100,00%
	Mszana Dolna – gm. w.	100,00%	100,00%
	Niedźwiedź	100,00%	100,00%
	Słupnice	100,00%	100,00%
	Tymbark	100,00%	100,00%
	Miechowski	Charsznica	98,30%
Gołcza		100,00%	100,00%
Kozłów		0,00%	0,00%
Książ Wielki		0,33%	0,33%
Miechów		0,08%	0,08%
Raławice		0,00%	0,00%
Słaboszów		100,00%	100,00%
Myślenicki	Dobczyce	100,00%	100,00%
	Lubień	100,00%	100,00%
	Myślenice	78,00%	80,00%

	Pcim	100,00%	100,00%
	Raciechowice	0,00%	0,00%
	Siepraw	100,00%	100,00%
	Sułkowice	100,00%	100,00%
	Tokarnia	100,00%	100,00%
	Wiśniowa	99,90%	99,90%
Nowosądecki	Chełmiec	98,26%	96,11%
	Gródek nad Dunajcem	100,00%	100,00%
	Grybów – gm. w.	100,00%	100,00%
	Grybów – m.	100,00%	100,00%
	Kamionka Wielka	100,00%	100,00%
	Korzenna	64,42%	64,42%
	Krynica-Zdrój	28,00%	28,00%
	Łabowa	100,00%	100,00%
	Łącko	100,00%	100,00%
	Łososina Dolna	100,00%	100,00%
	Muszyna	23,30%	25,17%
	Nawojowa	77,00%	78,00%
	Piwniczna-Zdrój	37,00%	37,00%
	Podegrodzie	100,00%	100,00%
	Rytro	100,00%	100,00%
	Stary Sącz	80,60%	80,60%
Nowy Sącz	Powiat m. Nowy Sącz	45,81%	45,81%
Nowotarski	Czarny Dunajec	99,70%	99,70%
	Czorsztyn	81,00%	81,00%
	Jabłonka	100,00%	100,00%
	Krościenko nad Dunajcem	32,10%	32,10%
	Lipnica Wielka	100,00%	100,00%
	Łapsze Niżne	99,90%	99,90%
	Nowy Targ UG	16,07%	17,37%
	Nowy Targ UM	36,20%	70,85%
	Ochoznica Dolna	100,00%	100,00%
	Raba Wyżna	98,00%	98,00%
	Rabka-Zdrój	0,50%	2,50%
	Spytkowice	100,00%	100,00%
	Szaflary	0,74%	0,74%
	Szczawnica	11,83%	12,20%
Olkuski	Bolesław	100,00%	100,00%
	Bukowno	98,10%	97,70%
	Klucze	98,40%	98,40%
	Olkusz	100,00%	99,95%
	Trzyciąż	100,00%	100,00%
	Wolbrom	99,00%	99,00%
Oświęcimski	Brzeszcze	100,00%	100,00%

	Chełmek	6,39%	6,39%
	Kęty	100,00%	100,00%
	Osiek	100,00%	100,00%
	Oświęcim gmina	15,00%	18,00%
	Oświęcim miasto	87,00%	88,50%
	Polanka Wielka	100,00%	100,00%
	Przeciszów	100,00%	100,00%
	Zator	100,00%	100,00%
	Proszowicki	Koniusza	100,00%
Koszyce		3,88%	3,88%
Nowe Brzesko		0,60%	0,72%
Pałacznica		0,00%	0,35%
Proszowice		0,00%	0,00%
Radziemice		7,07%	7,07%
Suski	Budzów	100,00%	100,00%
	Bystra-Sidzina	100,00%	100,00%
	Jordanów UG	100,00%	100,00%
	Jordanów m.	100,00%	100,00%
	Maków Podhalański	99,00%	99,80%
	Stryszawa	100,00%	100,00%
	Sucha Beskidzka	100,00%	100,00%
	Zawoja	100,00%	100,00%
	Zembrzyce	99,00%	99,00%
Tarnowski	Ciężkowice	0,00%	0,00%
	Gromnik	100,00%	100,00%
	Lisia Góra	3,59%	3,59%
	Pleśna	100,00%	100,00%
	Radłów	6,20%	6,20%
	Ryglice	4,36%	4,36%
	Rzepiennik Strzyżewski	100,00%	100,00%
	Skrzyszów	100,00%	100,00%
	Szerzyny	100,00%	100,00%
	Tarnów UG	66,74%	68,71%
	Tuchów	100,00%	100,00%
	Wierzchosławice	0,80%	2,70%
	Wietrzychowice	46,00%	46,00%
	Wojnicz	3,70%	3,72%
	Zakliczyn	0,07%	0,07%
	Żabno	0,00%	0,00%
	Tarnów	Powiat m. Tarnów	33,40%
Tatrzański	Biały Dunajec	0,00%	0,00%
	Bukowina Tatrzańska	7,00%	16,00%
	Kościelisko	32,90%	31,60%
	Poronin	59,00%	59,33%
	Zakopane	32,00%	41,00%

Wadowicki	Andrychów	99,00%	100,00%
	Brzeźnica	98,70%	98,70%
	Kalwaria Zebrzydowska	100,00%	100,00%
	Lanckorona	100,00%	100,00%
	Mucharz	99,80%	99,80%
	Spytkowice	94,00%	94,00%
	Stryszów	100,00%	100,00%
	Tomice	100,00%	100,00%
	Wadowice	100,00%	100,00%
	Wieprz	100,00%	100,00%
Wielicki	Biskupice	100,00%	100,00%
	Gdów	91,00%	92,00%
	Kłaj	100,00%	100,00%
	Niepołomice	97,00%	97,00%
	Wieliczka	99,40%	99,90%
WOJEWÓDZTWO	RAZEM	67,59%	67,91%

Wskaźnik I.7

Powierzchnia obszarów chronionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym określa m.in. wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej¹⁰¹. Zgodnie z zapisami tej ustawy tego rodzaju ochronę mogą wspierać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, które ustalają przeznaczenie terenu oraz zasady i warunki zagospodarowania poszczególnych obszarów. W planach określa się również granice oraz warunki zagospodarowania terenów podlegających ochronie na podstawie przepisów odrębnych¹⁰². Od dnia 11 września 2015 roku (od wejścia w życie ustawy „krajobrazowej”¹⁰³) w planie miejscowym określa się obowiązkowo: *zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu; zasady kształtowania krajobrazu; zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej*¹⁰⁴. Zatem zapisy prawa – wprowadzone w okresie poddany sprawozdawczości – obligują gminy do uwzględniania w planie terenów i obiektów chronionych na mocy odrębnych przepisów i decyzji (np. stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów przyrody, strefy ochrony ujęć wód itp.) oraz umożliwiają, w zależności od potrzeb, ustalania dodatkowej ochrony, zakazów i zakazów, mających np. na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków¹⁰⁵. Zatem jeśli gmina zdecyduje o konieczności objęcia szczególną opieką terenu, który nie posiada ustalonej ochrony prawnej, a posiada szczególnie ważne dla lokalnej społeczności wartości, formułuje stosowne ustalenia planu, jako przeznaczenie terenu (np. zakaz zabudowy) i warunki zagospodarowania (np. ograniczenia wysokości zabudowy). W takich przypadkach dla wskazanych obszarów sporządzone są bardziej szczegółowe lub bardziej restrykcyjne regulacje planistyczne. Pamiętać należy, że ustalenia planu są podstawą uzyskania pozwolenia na budowę, które nie może być uzależnione od opinii, uzgodnień, bądź innych czynności nie wynikających wprost z przepisów prawa.

Kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej na terenie gminy należy do zadań własnych gminy. Wskaźnik pokrycia planistycznego obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania

¹⁰¹ Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, art. 1, ust. 1, pkt 4.

¹⁰² Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, art. 15, ust. 1, pkt 7.

¹⁰³ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

¹⁰⁴ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, art. 7, pkt 3.

¹⁰⁵ Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 19, ust. 3.

przestrzennego w województwie małopolskim na koniec 2015 roku wynosił 67,91%¹⁰⁶. Pod względem wielkości powierzchni województwa objętej ochroną planistyczną nasz region utrzymał – porównując do wcześniejszych lat – pierwsze miejsce w kraju. Na koniec 2014 roku w Małopolsce obowiązywało aż 2 281 miejscowych planów zagospodarowanie przestrzennego¹⁰⁷, natomiast w 2015 roku odnotowano już istnienie 2 350¹⁰⁸. Plany sporządza się dla różnych obszarów (od całej powierzchni gminy do fragmentu działki). Gminy nie mają obowiązku raportowania bilansu przeznaczenia terenów objętych miejscowym planem. Z tego też powodu nie ma możliwości pozyskania wymiernych danych o powierzchni obszarów chronionych ujętych we wszystkich obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w regionie. Ten obszar nie podlega także sprawozdawczości statystycznej¹⁰⁹.

Specjalnie chronione – zapisami prawa – na terenie województwa są obszary, które objęto ochroną w formie parku kulturowego. Taka forma zabezpieczenia krajobrazu kulturowego do końca 2015 roku dotyczyła tylko 2 istniejących parków w regionie: *Parku Kulturowego Kotliny Zakopiańskiej* i *Parku Kulturowego Stare Miasto* w Krakowie¹¹⁰. Terenami chronionymi także – na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody – są powierzchnie parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych oraz obszarów chronionego krajobrazu. W skali kraju – na koniec 2015 roku – wskazano 10 175 972,90 ha **obszarów chronionych przyrodniczo**, na terenie Małopolski wskaźnik ten wynosi 804 605,48 ha¹¹¹, czyli ponad **8 046 km²** (to prawie 8% zasobu krajowego poddanego tego rodzaju ochronie i **to ponad 52% powierzchni województwa małopolskiego**). Wartości te nie obejmują terenów objętych ochroną jako obszary NATURA 2000. Najwyższy udział obszarów chronionych posiada powiat tatrzański (92% powierzchni) najniższy – powiaty wielicki i oświęcimski¹¹².

Tabela 19

Powierzchnia obszarów chronionych w województwie małopolskim – porównanie stanu z 2010 roku i 2015 roku ¹¹³		
Wyszczególnienie	2010 rok	2015 rok
Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa	52,09%	52,10%
Powierzchnia obszarów prawnie chronionych, w tym:	790 843,6 ha	804 605,48 ha
Parki narodowe	38,0 tys. ha	38,0 tys. ha
Parki krajobrazowe	176,0 tys. ha	178,3 tys. ha
Rezerваты przyrody	3,2 tys. ha	3,4 tys. ha
Obszary chronionego krajobrazu	571,7 tys. ha	573,1 tys. ha
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	133,7 ha	14 028,25 ha
Pomniki przyrody	2 204	2 213
Stanowiska dokumentacyjne	54	80
Użytki ekologiczne	37	43 (918,72 ha)

¹⁰⁶ Dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, pozyskane od gmin w regionie.

¹⁰⁷ *Analiza stanu i uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 r.*, PAN, Warszawa 2016, s. 22

¹⁰⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁰⁹ Zatem informacje o wielkości obszarów chronionych na podstawie przepisów ustawowych, można uzyskać tylko tam, gdzie są one stanowione (w każdej z gmin w regionie, które uchwałyły w sumie 2 281 miejscowych planów zagospodarowanie przestrzennego). Województwo Małopolskie nie pozyskuje takich danych.

¹¹⁰ Więcej o tej formie ochrony w opisie wskaźnika nr 5.

¹¹¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹² Wskaźnik ten opracowano na podstawie informacji uzyskanych z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

¹¹³ Dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Wskaźnik I.8
Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków

Zgodnie z zapisami art. 22, ust. 4 ustawy branżowej, „wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”. Dobrze sporządzona ewidencja gminna, ujmująca wpisem wszystkie wartości zachowania dla przyszłych pokoleń zabytki przeszłości, może być skutecznym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw – doprowadziła do zmiany charakteru prawnego i znaczenia gminnej ewidencji zabytków, traktowanej dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny. Rozszerzono katalog form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o ustalenia ochrony, przede wszystkim o ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Do art. 19 ustawy dodany został ust. 1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, m.in.: o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, o warunkach zabudowy, o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Są to poza zabytkami nieruchomymi wpisanymi do rejestru zabytków i ich otoczeniem, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Zmiany dotknęły także przepisów dotyczących samej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 6, ust. 2 ustawy wprowadzającej zmiany, w terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien założyć gminną ewidencję zabytków. Zatem do grudnia 2012 roku powinny zostać opracowane wszystkie gminne ewidencje zabytków w regionie i w kraju, zawierające: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Ewidencje gminne z terenu województwa powinny ujmować wszystkie pozycje ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków (zatem pełna lista zabytków w ewidencji wojewódzkiej powinna stanowić sumę zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków).

Spośród 182 gmin położonych na terenie województwa małopolskiego do końca 2015 roku 112 tego rodzaju jednostek samorządu terytorialnego (tj. 61,53% gmin w regionie) opracowało gminne ewidencje zabytków. Na koniec 2013 roku były 102 takie ewidencje. **W okresie poddanym sprawozdawczości przybyło 10 gminnych ewidencji zabytków.** Opracowały je gminy: Bolesław, Bukowno, Charsznica, Chełmek, Kłaj, Olkusz, Oświęcim Gmina, Pałecznicza, Przeciszów, Wiśniowa¹¹⁴.

We wszystkich założonych ewidencjach gminnych (112) ujętych było szacunkowo około 33 600 zabytków nieruchomości, co stanowi niewiele ponad 70% zabytków nieruchomości wpisanych do wojewódzkiej ewidencji zabytków¹¹⁵. Najwyższa liczba zabytków nieruchomości wprowadzona została do ewidencji gminnej w Mieście Kraków. Nadal – mimo wymogów ustawowych – aż 70 gmin w regionie (tj. 38,46% wszystkich gmin) nie opracowało gminnych ewidencji zabytków. Ta duża liczba wskazuje na istniejącą lukę w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym.

Tabela 20

Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków¹¹⁶	
Rok	Liczba
2015	112
2014	109
2013	102
2012	73

¹¹⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹¹⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹¹⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Wskaźnik I.9

Liczba gmin posiadających program opieki nad zabytkami

W myśl artykułu 87, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami*. Te programy opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym¹¹⁷ w artykule 4, ust.1, pkt 7 stanowi, że powiat wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, natomiast ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym¹¹⁸ w artykule 7, ust.1, pkt 9 stanowi, że gmina wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Zapisy ustawowe nie gwarantują jednak pełnej aktywności i uchwalania stosownych programów przez jednostki samorządu terytorialnego.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisano, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty oraz gminy¹¹⁹. Z terenu Małopolski tylko 112 gmin (z 182 tego typu jednostek samorządu terytorialnego w regionie) prowadzi gminne ewidencje zabytków, natomiast aktualne gminne programy opieki nad zabytkami posiada tylko 44 gmin w regionie (24,18% wszystkich samorządów gminnych). Stosunkowo niewielki odsetek gmin w województwie wywiązuje się z ustawowego nakazu. Na szczeblu powiatowym w regionie obowiązują tylko 4 powiatowe programy opieki nad zabytkami (spośród 22 powiatów w regionie), co stanowi 18,18% tego typu dokumentów, które powinny zostać opracowane i przyjęte przez Rady Powiatów¹²⁰.

W okresie poddanym sprawozdawczości podjęte zostały 24 nowe gminne programy opieki nad zabytkami – dla obszarów gmin: Biskupice, Bolesław, Borzęcin, Drwinia, Miasto Gorlice, Gromnik, Grybów, Iwanowice, Jordanów, Kamionka Wielka, Krzeszowice, Krościenko nad Dunajcem, Lubień, Moszczenica, Olkusz, Miasto Oświęcim, Pćim, Pleśna, Sucha Beskidzka, Szczurowa, Tokarnia, Tuchów, Wierzchosławice oraz Wolbrom – oraz **2 powiatowe programy opieki nad zabytkami**, opracowane dla Powiatu Nowotarskiego i Powiatu Oświęcimskiego. W okresie tym utraciły ważność gminne programy opieki nad zabytkami przyjęte przez Rady Miejskie i Rady Gmin w: Dobrej (obowiązywał w latach 2010-2014), Mieście Kraków (2010-2014), Mieście Nowy Targ (2011-2014), Michałowicach (2011-2014) oraz Zakliczynie (2011-2014). Utracił też ważność program opieki nad zabytkami opracowany dla obszaru powiatu gorlickiego (obowiązywał w latach 2011-2014). Na koniec 2015 roku obowiązywały zatem: 44 gminne programy opieki nad zabytkami, 4 powiatowe programy opieki nad zabytkami oraz wojewódzki program opieki nad zabytkami. Statystyki nie wypadają optymistycznie. Na koniec okresu sprawozdawczości 138 gmin w regionie (ponad 75% tego typu jednostek samorządu terytorialnego w województwie) nie przyjęło gminnego programu opieki nad zabytkami. Co istotne, stolica regionu – Kraków nie posiada aktualnego programu opieki nad zabytkami. Na szczeblu powiatowym z nakazu ustawowego nie wywiązuje się 18 powiatów w regionie (81,81%). Kilkanaście jednostek samorządu terytorialnego z Małopolski podjęło się opracowania gminnego lub powiatowego programu, niektóre nawet zostały przesłane do Małopolskiego Konserwatora Zabytków z prośbą o zaopiniowanie, ale nie zostały podjęte w formie uchwały przez Rady Gmin i Rady Powiatów¹²¹.

Tabela 21

Wykaz obowiązujących gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim ¹²²			
Lp.	Gmina	Powiat	Okres obowiązywania
1.	Bobowa	gorlicki	2013-2016
2.	Biskupice	wielicki	2014-2017

¹¹⁷ Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.

¹¹⁸ Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.

¹¹⁹ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹²⁰ Stan na 31 grudnia 2015 r.

¹²¹ Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków podaje – na 31 grudnia 2015 r. – liczbę 85 gmin, które zwróciły się z prośbą o zaopiniowanie gminnego programu opieki nad zabytkami do Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i uzyskały pozytywną ocenę przedstawionych dokumentów. Z tej grupy jednak tylko 44 programy zostały podjęte przez Rady Gmin i są obowiązującymi gminnymi programami opieki nad zabytkami w regionie.

¹²² Stan na dzień 31 grudnia 2015 r., dane z <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

3.	Bolesław	olkuski	2014-2017
4.	Borzęcin	brzeski	2015-2018
5.	Brzeźnica	wadowicki	2013-2017
6.	Czarny Dunajec	nowotarski	2012-2015
7.	Czchów	brzeskim	2013-2017
8.	Dąbrowa Tarnowska	dąbrowski	2013-2016
9.	Drwinia	bocheńskim	2015-2018
10.	Gorlice	gorlicki	2013-2016
11.	Gorlice	Miasto Gorlice	2014-2017
12.	Gromnik	tarnowski	2014-2017
13.	Grybów	nowosądecki	2014-2017
14.	Igołomia-Wawrzeńczyce	krakowski	2011-2015
15.	Iwanowice	krakowski	2014-2017
16.	Jerzmanowice-Przebinia	krakowski	2012-2015
17.	Jordanów	suski	2014-2018
18.	Kamionka Wielka	nowosądecki	2014-2017
19.	Kęty	oświęcimski	2012-2015
20.	Klucze	olkuski	2012-2015
21.	Krzeszowice	krakowski	2014-2017
22.	Krościenko nad Dunajcem	nowotarski	2010-2014, 2015-2018
23.	Lubień	myślenicki	2014-2018
24.	Mędrzechów	dąbrowski	2013-2016
25.	Moszczenica	gorlicki	2015-2019
26.	Mucharz	wadowicki	2012-2016
27.	Olkusz	olkuski	2015-2018
28.	Osiek	oświęcimski	2012-2015
29.	Oświęcim Miasto	oświęcimski	2015-2018
30.	Pcim	myślenicki	2014-2018
31.	Pleśna	tarnowski	2014-2018
32.	Siepraw	myślenicki	2011-2015
33.	Skrzyszów	tarnowski	2013-2016
34.	Sucha Beskidzka	suski	2015-2018
35.	Szczurowa	brzeski	2014-2017
36.	Tarnów	Miasto Tarnów	2013-2016
37.	Tokarnia	myślenicki	2014-2018
38.	Tuchów	tarnowski	2015-2018
39.	Wadowice	wadowicki	09.2012-09.2016
40.	Wielka Wieś	krakowski	2012-2015
41.	Wierzchosławice	tarnowski	2014-2017
42.	Wolbrom	olkuski	2010-2014, 2015-2018
43.	Zator	gorlicki	2013-2016
44.	Zielonki	wielicki	2012-2016

Tabela 22

Wykaz obowiązujących powiatowych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim ¹²³		
Lp.	Powiat	Okres obowiązywania
1.	Krakowski	2013-2016
2.	Nowotarski	2014-2018
3.	Oświęcim	2015-2018
4.	Wadowicki	09.2012-09.2016

Wskaźnik I.10**Liczba wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich**

Zgodnie z art. 36 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, „pozwolenia konserwatorskie wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego”. Pozwolenia wymaga każde działanie m.in. związane z podejmowaniem prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Od 2011 roku – zgodnie z zapisami rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 roku¹²⁴ – niemal do końca 2015 roku¹²⁵ wojewódzki konserwator zabytków wydawał dwie formy decyzji akceptujących programy postępowania konserwatorskiego i projekty robót przy zabytkach – pozwolenia i postanowienia. Postanowienia zatwierdzały pod względem konserwatorskim program albo projekt prac, natomiast pozwolenia konserwatorskie akceptowały program albo projekt, jak również także wykonawcę prac konserwatorskich, restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych albo badań archeologicznych. W przypadku uzyskania postanowienia konserwatorskiego na właścicielu zabytku – po wybraniu w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego wykonawcy prac lub robót – ciążył obowiązek zgłoszenia jego danych wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

W okresie poddanym sprawozdawczości **Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków sporządził w sumie 3 916 pozwoleń konserwatorskich oraz 891 postanowień konserwatorskich.** W 2014 roku właścicielom i użytkownikom zabytków wydano 1 870 pozwoleń konserwatorskich, w tym na: zabytki nieruchome – 1 206, zabytki ruchome – 92, zabytki archeologiczne – 422, zabytki zieleni – 150. Dodatkowo opracowano 383 postanowienia konserwatorskie. W kolejnym, 2015 roku, poza dokumentami dotyczącymi zabytków ruchomych, wydano jeszcze więcej tego typu zgód na prowadzenie prac przy obiekcie zabytkowym. 2 046 pozwoleń konserwatorskich dotyczyło odpowiednio: zabytków nieruchomych – 1 290, zabytków ruchomych – 82, zabytków archeologicznych – 462, zabytków zieleni – 212. W tym roku opracowano też 508 postanowień konserwatorskich. Najwięcej wydawanych przez służby konserwatorskie decyzji akceptowało działania prowadzone na obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (czyli dotyczyło głównie robót budowlanych). Dodatkowo **w okresie poddanym sprawozdawczości wydano 4 646 opinii i zaleceń konserwatorskich**, w tym: w 2014 roku – 2 219, natomiast w 2015 roku więcej – 2 427¹²⁶. Tego rodzaju dokumenty sporządzane były na wniosek właścicieli lub posiadaczy zabytków w celu uzyskania wytycznych do planowanych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

¹²³ Stan na dzień 31 grudnia 2015 r., dane z <http://edziennik.małopolska.uw.gov.pl>.

¹²⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 roku w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

¹²⁵ To rozporządzenie zostało uchylone 30 listopada 2015 r. Internetowy System Aktów Prawnych.

¹²⁶ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

Tabela 23

Liczba wydanych pozwoleń i postanowień konserwatorskich przez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w latach 2010-2015¹²⁷

Rok	Liczba pozwoleń konserwatorskich	Liczba postanowień konserwatorskich
2015	2 046	508
2014	1 870	383
2013	w sumie 3 836	
2012	3 672	1 009
2011	w sumie 2 086	
2010	w sumie 2 335	

Wskaźnik I.11**Liczba zespołów regionalnych**

Małopolska jest krainą wyjątkową – obok bogactwa krajobrazu naturalnego i materialnych świadków przeszłości może poszczycić się niezwykle różnorodnością i bogactwem przejawu niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Grupy etnograficzne Małopolski oraz mniejszości etniczne historycznie zamieszkujący ten obszar – Rusini, Żydzi, Romowie, osadnicy niemieccy – stworzyły niezwykle barwną mozaikę kulturową.

Region wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. Tradycyjna kultura prezentowana jest w formie autentycznej lub w formie artystycznie opracowanej i stylizowanej, m.in. poprzez działalność zespołów regionalnych. Wyrazem poszukiwań swojej tożsamości, swojego miejsca w przestrzeni kulturowej są obecnie licznie działające zespoły regionalne, muzyki ludowe, grupy śpiewacze, zespoły o charakterze obrzędowym.

Wyjątkowe bogactwo i różnorodność przejawów kultury niematerialnej i jej rozwój podkreślają liczby. W okresie poddanym sprawozdawczości odnotowano **powstanie 37 nowych zespołów regionalnych** oraz **74 kapel ludowych**. Aktualne statystyki informują o działalności, zazwyczaj bardzo aktywnej, na terenie województwa małopolskiego: 281 zespołów regionalnych, w tym 153 dziecięcych, około 170 kapel ludowych, ponad 350 grup kolędniczych, ponad 200 grup śpiewaczych, 50 teatrów wiejskich. W regionie odnotowano także istnienie około 500 kół gospodyń wiejskich prezentujących różne działania artystyczne¹²⁸ (od 2010 roku powstało około 60 nowych takich kół). Ta imponująca statystyka przekłada się na równie wysoki poziom artystyczny i merytoryczny większości grup i twórców. Zespoły z Małopolski zdobywają czołowe miejsca w wielu konkursach folklorystycznych w Polsce i poza jej granicami, m.in.: Zespół Regionalny im. Jana Malinowskiego w Szczawnicy, Zespół Pieśni i Tańca „Ziemia Myślenicka”, Zespół Pieśni i Tańca „Wolbromiaczy” z Wolbromia, Regionalny Zespół „Dolina Popradu z Piwnicznej”, Orkiestra Dęta im. Tadeusza Moryto z Łącka oraz Zespół Regionalny „Juzyna” z Zawoi. Twórczość regionalna od wielu lat wzbogaca turystykę regionalną atrakcyjnymi ofertami kulturalnymi co gwarantuje popularność Małopolski na mapie turystycznej kraju. Dla porównania, w kraju kilka lat temu odnotowano działalność 859 zespołów regionalnych, w tym 582 zespołów śpiewaczych i obrzędowych, 89 zespołów pieśni i tańca, 185 kapel ludowych oraz 3 zespołów folkowych¹²⁹.

Zasadnicze znaczenie dla działalności i rozwoju zespołów regionalnych mają imprezy folklorystyczne. Najbardziej znane i nadal znaczące festiwale i przeglądy zespołów regionalnych w Małopolsce to: *Międzynarodowy Festiwal Dziecięcych Zespołów Regionalnych Święto Dzieci Gór* w Nowym Sączu, *Międzynarodowy Festiwal Folkloru Ziemi Górskich* w Zakopanem, *Karpacki Festiwal Dziecięcych*

¹²⁷ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹²⁸ Stan na dzień 4 marca 2016 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu.

¹²⁹ Na podstawie ogólnopolskiej bazy danych stworzonej w ramach programu operacyjnego MKiDN przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych w Lublinie [w:] *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 22-23.

*Zespołów Regionalnych w Rabce Zdroju, Przegląd Dziecięcych Zespołów Folklorystycznych Regionu Krakowskiego „Krakowiaczek”, Tydzień Kultury Beskidzkiej (estrady w Oświęcimiu, Suchej Beskidzkiej i Makowie Podhalańskim)*¹³⁰.

Z uwagi na zaobserwowane słabe wsparcie tożsamości regionalnej i lokalnych twórców w samorządzie wojewódzkim podjęto działania w celu uhonorowania i wyróżnienia osób kreujących wartości artystyczne oparte na znajomości kultury lokalnej i tradycji regionalnych. W 2010 roku ustanowiono *Nagrodę Województwa Małopolskiego im. Władysława Orkana* za propagowanie idei regionalizmu oraz wybitne osiągnięcia w dziedzinie działalności artystycznej i kulturalnej lokalnych wspólnot Małopolski. Nagroda ta jest nagrodą finansową ufundowaną przez Województwo Małopolskie, w wysokości 10 000 zł, przyznawana jest od 2012 roku – instytucjom, organizacjom artystyczno-kulturalnym lub grupom osób, które prowadzą działalność artystyczną lub kulturalną – za całokształt dokonań oraz za realizację wartościowych projektów na obszarze regionu w dziedzinie działalności artystycznej lub kulturalnej lokalnych wspólnot Małopolski. W okresie poddanym sprawozdawczości laureatami tej nagrody zostali: w 2014 roku – Regionalny Zespół „Dolina Popradu” z Piwnicznej-Zdroju, w 2015 roku – Gminne Centrum Kultury, Czytelnictwa i Sportu w Szczurowej (za działalność Vitaliny i Michała Pastuchów m.in. prowadzących Szkołę Muzykowania Ludowego „Pastuszkowe Granie”). Dodatkowo dyplomami wyróżniono: Zespół Regionalny „Mogilanie”, Miejską Bibliotekę Publiczną w Chrzanowie, Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Piątkowioki” oraz Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Wojnickiej w Wojniczu.

Z budżetu samorządu województwa od lat udzielane są dotacje na realizację zadań w dziedzinie kultury, w tym dla stowarzyszeń i fundacji wspierających działalność zespołów regionalnych. W latach 2014-2015 w ramach otwartych konkursów ofert na realizację zadań publicznych Województwa Małopolskiego pn. *Mecenat Małopolski* oraz *Małopolska. Nasz region – Nasza szansa* wsparto łącznie 48 zadań z ogólnej liczby 561 przedsięwzięć (co stanowi 8,56% wszystkich dotacji) związanych z funkcjonowaniem i wyposażeniem zespołów regionalnych, na łączną kwotę dotacji 395 500 zł. Kwota ta stanowiła 7,05% ogólnej kwoty przeznaczonej na realizację konkursów. Wsparte zostały m.in.: Regionalny Zespół „Lachy”, Łemkowski Zespół Pieśni i Tańca „Kyczera”, Regionalny Zespół „Dolina Popradu”, Zespół „Janczowioki”, Zespół Regionalny „Niskowioki”, Zespół Pieśni i Tańca „Świerczkowiacy”, Zespół Regionalny „Sądeczoki” i wiele innych.

W Małopolsce istnieje jeszcze tradycja przekazywania dzieciom i młodzieży umiejętności ludowego muzykowania bezpośrednio przez muzyków starszego pokolenia. Formami prezentacji, a także weryfikacji merytorycznej oraz poziomu artystycznego tej dziedziny twórczości amatorskiej są w Małopolsce m.in. wydarzenia: Ogólnopolski Konkurs Gawędziarzy, Instrumentalistów, Śpiewaków, Pytacy i Mowy Starosty Weselnego „Sabałowe Bajania” w Bukowinie Tatrzańskiej, Konkurs Muzyki Instrumentalistów, Śpiewaków Ludowych i Druzbów Weselnych „Druzbacka” w Podegrodziu, Przegląd Zespołów, Kapel, Instrumentalistów i Grup Śpiewaczych „Krakowski Wianek” w Szczurowej. Pozytywnym, zauważalnym zjawiskiem w regionie jest angażowanie nauczycieli do pracy w roli animatorów kultury, którzy zakładają przy szkołach zespoły regionalne, organizują grupy kolędnicze, śpiewacze, kapele ludowe, co inspiruje lokalne środowiska i owocuje powstawaniem nowych grup artystycznych, nie tylko dziecięcych czy młodzieżowych, również poza szkołą¹³¹.

Małopolskie Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu prowadzi stałą opiekę merytoryczną nad twórcami kultur lokalnych (zespołami regionalnymi, muzykami ludowymi, instrumentalistami, śpiewakami, grupami kolędniczymi, Kołami Gospodyń Wiejskich, teatrami wiejskimi). Cyklicznie realizuje programy edukacyjne (kursy, seminaria, warsztaty) związane z różnymi dziedzinami kultury i sztuki regionalnej, których celem jest świadome i zgodne z tradycją regionu wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego w tworzeniu współczesnych form przekazu artystycznego. Instytucja przygotowuje i realizuje liczne przeglądy i konkursy folklorystyczne, które stwarzają możliwość prezentacji i konfrontowania umiejętności grup artystycznych i twórców indywidualnych na poziomie wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym¹³².

¹³⁰ Materiały pomocnicze opracowane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przez Małopolskie Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu.

¹³¹ Tamże.

¹³² Informacje z Małopolskiego Centrum Kultury „Sokół” w Nowym Sączu.

Wskaźnik I.12

Liczba organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor

W województwie małopolskim odnotowano istnienie 1 546 organizacji pozarządowych realizujących działalność w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (w kraju 16 532) oraz 1 237 organizacji pożytku publicznego realizujących działalność w dziedzinie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych (w kraju 14 242). Ponadto 184 organizacje w regionie realizują działalność na rzecz mniejszości narodowych, etnicznych oraz języka regionalnego (1 953 w kraju)¹³³.

W okresie poddanym sprawozdawczości, w latach 2014-2015, **zarejestrowanych zostało 115 nowych fundacji i stowarzyszeń z Małopolski, które zadeklarowały działalność w dziedzinie kultury**, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, to 7,44% regionalnych organizacji pozarządowych aktywnych w tej strefie zadań publicznych. Dodatkowo **powstało 150 organizacji** zaliczanych do sektora pozarządowego **wspierających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych**, to 12,13% istniejących takich podmiotów, oraz odnotowano istnienie **2 nowych organizacji realizujących działalność na rzecz mniejszości narodowych**, etnicznych oraz języka regionalnego, to 1,09% regionalnych organizacji pozarządowych podejmujących aktywność w tym obszarze.

Wiele z zarejestrowanych podmiotów trzeciego sektora w regionie podejmuje działalność społecznie użyteczną wspierającą i popularyzującą przejawy i zjawiska oraz twórców niematerialnego dziedzictwa kulturowego i miejscowy folklor. Formą działalności amatorskiego ruchu artystycznego w Małopolsce, popularyzującą oraz kultywującą tradycje, zwyczaje i obrzędy ludowe, czyli szeroko rozumianą kulturę ludową, jest amatorski teatr regionalny. W ramach tego zjawiska mieści się zarówno teatr obrzędowy, ukazujący z etnograficzną wiernością obrzędy i obyczaje danego regionu, opowiedziane gwarą, z wykorzystaniem muzyki, poezji ludowej, stroju, tańca czy sztuki ludowej, ale także teatr dramatyczny. Teatr regionalny jest wciąż żywy dzięki takim imprezom jak: *Wadowickie Spotkania Teatralne* w Wadowicach, *Międzywojewódzki Sejmik Teatrów Wiejskich* w Bukowinie Tatrzańskiej, *Pogórzańskie Gody* w Łużnej. Do najaktywniejszych ośrodków teatru ludowego (często z wieloletnimi tradycjami) należą: Bukowina Tatrzańska i region Podhala, Bobowa, Męcina, Nieciecza, Okleśna.

W samorządzie wojewódzkim realizowane są zadania wspierające działalność organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor. Z budżetu województwa od lat udzielane są dotacje na realizację zadań w dziedzinie kultury, w tym dla stowarzyszeń i fundacji realizujących projekty w tym zakresie. W latach 2014-2015 w ramach otwartych konkursów ofert na realizację zadań publicznych Województwa Małopolskiego w dziedzinie kultury pn. *Mecenat Małopolski* oraz *Małopolska. Nasz region – Nasza szansa* wsparto finansowo łącznie 92 zadania z ogólnej liczby 561 projektów (co stanowi 16,40% wszystkich przyznanych dotacji) związanych z funkcjonowaniem organizacji i podejmowaniem przedsięwzięć przyczyniających się do podtrzymywania tradycji regionalnego folkloru, na łączną kwotę dotacji 775 000 zł. Wartość ta stanowiła 13,81% ogólnej kwoty przeznaczanej na realizację konkursów.

W okresie poddanym sprawozdawczości samorząd wojewódzki nadal podejmował działania służące promowaniu dobrych wzorców w zakresie szczególnego i aktywnego zaangażowania na rzecz ochrony wszelkich elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego i folkloru. Sejmik Województwa Małopolskiego w 2010 roku ustanowił *Nagrodę Województwa Małopolskiego im. Romana Reinfussa* za wybitne i szczególne osiągnięcia w dziedzinie zachowania lokalnej tożsamości kulturowej w regionie. Nagroda ma charakter indywidualny, jest nagrodą finansową wynoszącą 10 000 zł. W edycjach 2014 i 2015 ta nagroda przyznawana była w dwóch kategoriach. Za całokształt dokonań laureatami zostali: w 2014 roku – Krystyna Kwaśniewicz, etnografka, folklorystka, badaczka i znawczyni kultury ludowej Karpat, upowszechniająca wiedzę o wartości i znaczeniu kultury ludowej regionu Karpat ze szczególnym uwzględnieniem obrzędowości i zwyczajów polskiej wsi, w 2015 roku – Maria Brylak-Zaluska, etnografka, folklorystka, badaczka terenowa, znawczyni materialnej kultury ludowej Karpat i Podkarpacia oraz obrzędów i zwyczajów mieszkańców terenów górskich, autorka publikacji poświęconych dawnej kulturze wsi. W kategorii Wydarzenie upowszechniające wiedzę o wartości i znaczeniu lokalnego dziedzictwa kulturowego laureatami nagrody zostali: w 2014 roku – Antoni Kroh, etnograf, badacz terenowy, znawca kultury ludowej Karpat, autor wystawy poświęconej historii i kulturze Łemków w Galerii „Dawna Synagoga” w Nowym Sączu w 1984 roku, która przyczyniła się do upowszechnienia lokalnej tożsamości kulturowej społeczności łemkowskiej, w 2015

¹³³ Stan na dzień 31 sierpnia 2016 r., dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

roku – Zenon Piotr Szewczyk za podjętą inicjatywę i realizację projektów wydawniczych upowszechniających wiedzę o historii i dziedzictwie kulturowym Lachów Sądeckich. Dodatkowo dyplomami wyróżniono innych pasjonatów i popularyzatorów tradycji kulturowych regionu: Janinę Kalicińską, Henryka Banasia, Jana Koczwarę, Izabelę Bajorek, Henryka Kusia, Jana Karpiela-Bułeckę.

Wskaźnik I.13

Liczba nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych

Małopolska ma dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. Pod względem liczby produktów regionalnych zarejestrowanych przez Komisję Europejską – w *Rejestrze Chronionych Nazw Pochodzenia*, *Chronionych Oznaczeń Geograficznych* lub *Rejestrze Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności* – zajmuje pierwsze miejsce w Polsce. Nasz kraj posiada 37¹³⁴ **produktów regionalnych**, na 1 314 pochodzących ze wszystkich państw Unii Europejskiej, wśród nich jest 9, które mają chronioną nazwę pochodzenia, 19 zarejestrowanych jako chronione oznaczenia geograficzne i 9 tradycyjnych specjalności¹³⁵. Z liczby 37 polskich produktów ujętych w unijnym systemie nadal zdecydowana większość – aż **11 – pochodzi z Małopolski** (29,73% krajowego ogółu): 5 o chronionej nazwie pochodzenia: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, karp zatorski, fasola *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca – oraz 6 o chronionym oznaczeniu geograficznym: kiełbasa lisecka, suska sechłońska, obwarzanek krakowski, jabłka łuckie, chleb prądnicki i jagnięcina podhalańska¹³⁶. Produkcja produktów regionalnych związana jest ściśle z zastrzeżoną prawem technologią oraz warunkami naturalnymi obszaru, na którym powstają. W okresie poddanych sprawozdawczości, rozporządzeniem wykonawczym Komisji Unii Europejskiej, rejestr europejskich produktów regionalnych powiększono tylko o jeden produkt wytwarzany w naszym kraju – cebularz lubelski, z obszaru Małopolski nie wyróżniono żadnego regionalnego przepisu.

Z roku na rok w Polsce systematycznie przybywa producentów, którzy chcą wyróżnić swoje produkty unijnymi symbolami ChNP, ChOG lub GTS¹³⁷. W 2015 roku liczba świadectw jakości i certyfikatów zgodności, czyli dokumentów uprawniających do używania zarejestrowanych nazw produktów regionalnych wynosiła 749 w skali kraju (w tym 99 dotyczących Małopolski), w roku wcześniejszym było ich tylko 431, w tym 113 dokumentów wystawionych zostało dla podmiotów z terenu województwa małopolskiego.¹³⁸ Kontrole zgodności ze specyfikacją produktów regionalnych przeprowadzają wojewódzkie inspektoraty Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych wydając świadectwa jakości lub jednostki certyfikujące upoważnione przez ministra właściwego ds. rynków rolnych wydając certyfikaty zgodności. Wyboru organu kontrolnego dokonują producenci. W 2015 roku przeprowadzono kontrole wytwarzania i jakości następujących 7 produktów pochodzących z Małopolski: bryndzy podhalańskiej, chleba prądnickiego, kiełbasy liseckiej, obwarzanka krakowskiego, oscypka, redykołki, suskiej sechłońskiej. Liczba producentów produktów regionalnych, mimo znacznych tendencji zwykłych w kraju, w naszym regionie systematycznie od kilku lat zmniejsza się. Dotyczy to głównie producentów wyrobów mlecznych: bryndzy podhalańskiej, oscypka, redykołki oraz małopolskich owoców – jabłek łuckich. Dla przykładu w 2012 roku liczba ważnych świadectw jakości i certyfikatów zgodności producentów tych produktów było: bryndzy podhalańskiej – 16, oscypka – 52, redykołki – 15, jabłek łuckich – 16, natomiast w 2015 roku było ich już mniej, odpowiednio: 7, 41, 14 i 7 (spadki o ponad 56%, ponad 21%, prawie 7% i ponad 56%). Do końca

¹³⁴ Stan na koniec 2015 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Produkty-zarejestrowane-jako-Chronione-Nazwy-Pochodzenia-Chronione-Oznaczenia-Geograficzne-oraz-Gwarantowane-Tradycyjne-Specjalnosci>.

¹³⁵ Dane z Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, <http://www.ijhar-s.gov.pl/index.php/news/items/podsumowanie-kontroli-zgodnosci-ze-specyfikacja-produktow-regionalnych-i-tradycyjnych-1154.html>. Według stanu na dzień 2.03.2016 r. liczba zarejestrowanych nazw jako ChNP, ChOG, GTS ze wszystkich państw Unii Europejskiej wynosiła 1 314, a Polska zajmowała 8 miejsce pod względem ilości zarejestrowanych produktów.

¹³⁶ Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Produkty-zarejestrowane-jako-Chronione-Nazwy-Pochodzenia-Chronione-Oznaczenia-Geograficzne-oraz-Gwarantowane-Tradycyjne-Specjalnosci>.

¹³⁷ ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia, ChOG – Chronione Oznaczenie Geograficzne, GTS – Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

¹³⁸ W 2015 r. najwięcej zarejestrowano producentów jabłek grójeckich (pochodzących z terenu Mazowsza). Dane z Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, <http://www.ijhar-s.gov.pl/index.php/news/items/podsumowanie-kontroli-zgodnosci-ze-specyfikacja-produktow-regionalnych-i-tradycyjnych-1154.html>.

2015 roku w przypadku 3 małopolskich produktów regionalnych: karpia zatorskiego, fasoli *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca oraz jagnięciny podhalańskiej żaden producent tych produktów nie uzyskał i nie posiadał aktualnej certyfikacji. Zatem te wpisane na europejski rejestr produkty nie mogły być sprzedawane pod unijnym logo. Małopolska posiada najwięcej w skali kraju produktów regionalnych, ale procentowo ma mniej producentów którzy są upoważnieni do wprowadzania do obrotu handlowego tych produktów (13,21%).

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na *Liście Produktów Tradycyjnych* do końca 2015 roku zarejestrowane zostały już **164 produkty tradycyjne z Małopolski** (na 1 500 w skali kraju)¹³⁹. Na taką listę mogą zostać wpisane produkty – których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania dawnych, tzn. wykorzystywanych od co najmniej 25 lat metod produkcji – stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. W latach poddanych sprawozdawczości na *Liście Produktów Tradycyjnych* zarejestrowano **58 nowych produktów** wytwarzanych w naszym regionie. W tym okresie ten ogólny krajowy spis został powiększony o 294 pozycje¹⁴⁰. Udział produktów z małopolski z krajowej liście produktów tradycyjnych wynosi 10,93% (w ciągu 2 lat odnotowano niewielki wzrost o 2,15%). Najwięcej produktów w krajowym spisie pochodzi z województwa podkarpackiego (203), pomorskiego (173), małopolskiego (164), lubelskiego (153) oraz śląskiego (138). Najmniej z warmińsko-mazurskiego (25) i zachodniopomorskiego (35). W latach 2014-2015 w zestawie produktów tradycyjnych z naszego regionu ujęto m.in.: baleron wędzony z Proszówek, sery twarogowe niedojrzewające, kiełbasę wiejską z galaretką z Nowej Wsi Szlacheckiej, karpia osieckiego, maliny z Brzeznej, razowiec lipnicki, buchtę bolęcińską, miód nawłociowy z Gminy Skrzyszów, kaszę pęczak z kapustą, gałki sadczane, zupę karpieleńską, dziadki kokuszczańskie, lipnicką lipinę, miodówkę ryterską, wiśnicki makaron domowy tradycyjny. W okresie poddanym sprawozdawczości najwięcej na liście ujęto nowych produktów mięsnych (na koniec 2013 roku było ich tylko 15, na koniec 2015 roku aż 47, nastąpił wzrost o ponad 313%), m.in.: kiełbasę podhalańską ze Skrzypnego, kiełbasę z gospody z Andrychowa, kiełbasę wiejską tuchowską oraz kiełbasę tuchowską, boczek podegrodzki, szynkę podegrodzką, kiełbasę wiejską podegrodzką i słoninę rosoloną podegrodzką. Wśród małopolskich produktów tradycyjnych na koniec 2015 roku było: 31 gotowych dań i potraw, 32 wyroby piekarnicze i cukiernicze, 47 mięsnych, 14 orzechów, nasion, zbóż, warzyw i owoców, 11 wyrobów mlecznych, 14 napojów alkoholowych i bezalkoholowych, 5 miodów, 4 produktów rybołówstwa, 1 masło oraz 5 innych produktów (syrupy owocowe, balsam kapucyński, sól wielicka, jajko zielononóżki kuropatwianej, wiśnicki makaron domowy tradycyjny).

Poza produktami zarejestrowanymi jako tradycyjne i regionalne, nadal dużym powodzeniem na krajowym rynku cieszą się wody mineralne z terenów małopolskich uzdrowisk: Muszyna Zdrój (*Muszynianka*), Piwniczna Zdrój (*Piwniczanka*) oraz lecznicze ze Szczawnicy Zdroju (m.in.: *Jan* i *Zuber*).

Tabela 24

Liczba producentów upoważnionych do wprowadzania do obrotu produktów regionalnych pochodzących z Małopolski (liczba ważnych świadectw jakości i certyfikatów zgodności) – w latach 2013-2015 ¹⁴¹				
Produkt regionalny	2012	2013	2014	2015
Bryndza podhalańska	16	13	12	7
Oscypek	52	47	44	41
Kiełbasa lisiecka	8	8	9	9
Redykołka	15	17	18	14

¹³⁹ Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych>.

¹⁴⁰ Na koniec 2013 r. w na *Liście Produktów Tradycyjnych* zarejestrowanych było 106 produktów tradycyjnych z województwa małopolskiego (na 1 206 w skali kraju). Dane w: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017*, s. 71.

¹⁴¹ Stan na koniec 2015 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Produkty-zarejestrowane-jako-Chronione-Nazwy-Pochodzenia-Chronione-Oznaczenia-Geograficzne-oraz-Gwarantowane-Tradycyjne-Specjalnosci>. * Wiśnia nadwiślańska pochodzi z terenów położonych na obszarze 3 województw: mazowieckiego, lubelskiego i świętokrzyskiego. Liczba polskich produktów regionalnych wynosi 37, suma wierszy przekracza tą wartość ponieważ wiśnia nadwiślańska wskazana jest w 3 pozycjach.

Suska sechłońska	8	9	9	9
Obwarzanek krakowski	10	10	10	11
Jabłka łąckie	16	11	10	7
Chleb prądnicki	1	1	1	1
Karp zatorski	0	0	0	0
Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca	0	0	0	0
Jagnięcina podhalańska	0	0	0	0
RAZEM	126	116	113	99

Tabela 25

Liczba produktów tradycyjnych – w podziale na województwa ¹⁴²	
Województwo	Liczba produktów tradycyjnych
Dolnośląskie	44
Kujawsko-Pomorskie	65
Lubelskie	153
Lubuskie	44
Łódzkie	85
Małopolskie	164
Mazowieckie	88
Opolskie	62
Podkarpackie	203
Podlaskie	61
Pomorskie	173
Śląskie	138
Świętokrzyskie	70
Warmińsko-Mazurskie	25
Wielkopolskie	90
Zachodniopomorskie	35
RAZEM	1 500

Wskaźnik I.14

Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej

Małopolska ma dobre wzorce postaw etnologów i badaczy zbierających materiały dokumentujące dziedzictwo kulturowe regionu, np. postać wybitnego etnografa Romana Reinfussa. Obecne technologie teleinformacyjne dają szansę zrewolucjonizowania dostępu do wiedzy i dziedzictwa kulturowego, zmieniają kanały dotarcia do kultury i uczestnictwa w niej, z pasywnego odbioru na świadomą selekcję i wybór. Internet daje nowe możliwości dotarcia do danych i zasobów, ale także do odbiorców kultury.

Stan digitalizacji zasobów muzealnych, będących w posiadaniu małopolskich muzeów, nadal jest dalece niewystarczający w stosunku do liczby i wartości posiadanych muzealiów. W 2015 roku muzea w województwie małopolskim były w posiadaniu 4,6 mln muzealiów, z których 91,0% było w dyspozycji muzeów w Krakowie. Najliczniejsze muzealia posiadały muzea przyrodnicze (2,2 mln), artystyczne (0,8 mln) oraz archeologiczne (0,6 mln), natomiast najmniejszą liczbą muzealiów dysponowały muzea biograficzne (2,8 tys.) oraz militarne i skansenowskie (odpowiednio: 0,8 tys. i 0,5 tys. obiektów). Według stanu na **koniec 2015 roku digitalizacji poddano zaledwie 20,5% wszystkich muzealiów (0,9 mln obiektów)**. Pod względem dyscyplin, najliczniej zdigitalizowane były zbiory z zakresu fotografii (49,1% ogółu muzealiów fotograficznych), techniki (45,5%) oraz sztuki

¹⁴² Stan na koniec 2015 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <http://www.minrol.gov.pl/pol/Jakosc-zyznosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne/Lista-produktow-tradycyjnych/>.

(40,2%)¹⁴³. Należy zaznaczyć, że była to przede wszystkim digitalizacja 2D – zresztą główną formą digitalizacji stosowaną przez przeważającą część polskich muzeów są zdjęcia cyfrowe, które nie mogą być wykorzystane do bardziej zaawansowanych technologicznie prezentacji.

W regionie od kilku lat realizowane są projekty międzyinstytucjonalne, mające na celu wsparcie procesu digitalizacji zasobów kultury materialnej i niematerialnej, m.in.: *Wirtualne Muzea Małopolski* – przedsięwzięcie prowadzone przez Małopolski Instytut Kultury, wojewódzką instytucję kultury, we współpracy z departamentem ds. rozwoju gospodarczego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego wraz z 35 muzeami z terenu Małopolski (digitalizacje 3D i 2D), *Cyfrowe Dziedzictwo Kulturowe – stworzenie platformy digitalizacji zbiorów muzealnych w regionie Małopolski* – zadanie, którego liderem jest Muzeum Narodowe w Krakowie realizowane w partnerstwie z kilkoma instytucjami kultury, w tym tymi, dla których Województwo Małopolskie pełni funkcję organizatora; *Małopolska Biblioteka Cyfrowa* – prowadzona pod nadzorem Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i dzięki wsparciu innych podmiotów: bibliotek, instytucji kultury, organizacji pozarządowych, podmiotów komercyjnych, wydawców i samych twórców zainteresowanych cyfrowym utworem i upublicznieniem swoich zbiorów i dzieł.

W okresie poddanym sprawozdawczości w ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Dziedzictwo kulturowe – Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego* dofinansowanie z budżetu państwa na cyfryzację zasobów dziedzictwa kulturowego otrzymały m.in. następujące zadania realizowane na terenie Małopolski: *Digitalizacja Narodowego Zasobu w Bibliotece Jagiellońskiej* (Uniwersytet Jagielloński, dotacja: ponad 263 tys. zł), *Portal Edukacyjny – Wirtualna Katedra Wawelska, etap IV – Katedra Królów* (Parafia Rzymskokatolicka św. Stanisława Biskupa i Męczennika i św. Wacława, dotacja: 130 tys. zł), *Digitalizacja najcenniejszych zbiorów Fundacji XX. Czartoryskich przechowywanych w Bibliotece XX. Czartoryskich* (Fundacja XX. Czartoryskich, dotacja: 137 tys. zł), *Historia nie skończyła się na "Wiśle". Digitalizacja archiwaliów i piśmiennictwa Łemków* (Diecezjalny Ośrodek Kultury Prawosławnej Elpis, dotacja: 16 tys. zł), *Digitalizacja zabytkowego księgozbioru Biblioteki Zakonu Franciszkanów w Krakowie* (Klasztor św. Franciszka z Asyżu Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych – Franciszkanów, dotacja: 180 tys. zł), *Digitalizacja drewnianych cerkwi łemkowskich w Uściu Gorlickim i Nowicy* (Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga, dotacja: 130 tys. zł), *Digitalizacja i udostępnianie cyklu fotograficznego "Zapis socjologiczny" Zofii Rydet* (Fundacja Sztuk Wizualnych, dotacja: 200 tys. zł). Dodatkowym źródłem finansowania mającego na celu ułatwienie dostępu do cyfrowych zasobów polskiego dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem Internetu był Wieloletni Program Rządowy KULTURA + na lata 2011-2015, Priorytet *Digitalizacja*, którego operatorem był Narodowy Instytut Audiowizualny. W latach 2014-2015 dotacje z tego programu otrzymały m.in. następujące podmioty z Małopolski realizujące projekty digitalizacyjne: Muzeum Narodowe w Krakowie (zadanie *"Wszyscy Święci"* w Muzeum Narodowym w Krakowie otrzymał 415 tys. zł dofinansowania), Małopolski Instytut Kultury (*Digitalizacja najcenniejszych arrasów z kolekcji wawelskiej* – 174 tys. zł).

Realizacja celu kierunkowego 2 Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową

Wskaźnik II.1 Liczba społecznych opiekunów zabytków

Spółecznego opiekuna zabytków – zgodnie z art. 103, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – ustanawia, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na społecznego opiekuna zabytków. Zgodnie z ustawowymi regulacjami, społeczni opiekunowie zabytków podejmować powinni zadania zachowawcze – mające na celu utrzymanie zabytków w jak najlepszym stanie – oraz zadania upowszechniające, zmierzające do popularyzowania wiedzy na ich temat, co odnośnie do obu tych zakresów mieści się w istocie opieki nad zabytkami w jej ogólnym ustawowym rozumieniu. Realizując swoje zadania, społeczni opiekunowie zabytków powinni współdziałać z właściwymi organami administracji, czyli

¹⁴³ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 3.

wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz starostą, przy czym współpraca ta odbywać się powinna nie tylko na polu opieki nad zabytkami, ale także ochrony zabytków. Społeczni opiekunowie zabytków mają za zadanie wspierać organy administracji w realizowanej przez nie funkcji ochronnej, mimo że sami we własnym zakresie ochrony zabytków w ścisłym znaczeniu tego słowa zasadniczo nie przeprowadzają.

W województwie małopolskim do końca 2015 roku ustanowiono tylko – odnosząc się do ilości i jakości zasobów dziedzictwa kulturowego regionu – **67 społecznych opiekunów zabytków**¹⁴⁴. W ciągu ostatnich kilku lat cofnięto dwa uprawnienia dla takich opiekunów dziedzictwa w regionie. **W okresie poddanym sprawozdawczości powołano 6 nowych społecznych opiekunów zabytków**¹⁴⁵, w tym 2 opiekujących się zabytkami na terenie Miasta Krakowa¹⁴⁶. Najwięcej osób z zamiłowaniem opiekujących się materialnym dziedzictwem działa na terenie powiatu oświęcimskiego (37), nowosądeckiego (14), krakowskiego (11), dużo mniej na obszarze powiatu proszowickiego i olkuskiego (po 2) oraz dąbrowskiego (1)¹⁴⁷. W wielu małopolskich powiatach nie ustanowiono żadnego opiekuna zabytków, co może świadczyć o niewiedzy o tej formie opieki nad lokalnym dziedzictwem kulturowym, małym zainteresowaniu władz ustanawianiem społecznych opiekunów lub braku chęci wśród pasjonatów zabytków do sprawowania takiej społecznej funkcji, na której ciąży odpowiedzialność i obowiązek współpracy z lokalnym samorządem.

Poza ustanowionymi prawem społecznymi opiekunami zabytków, w regionie działało wielu aktywnych pasjonatów – nie pełniących oficjalnych funkcji – dbających o zachowanie dziedzictwa i wspierających edukację na temat jego walorów. Przykładem takiej społecznej aktywności na rzecz ochrony zabytków jest działalność Szymona Modrzejewskiego i kierowanego przez niego Stowarzyszenia Magurycz, które od wielu lat zajmuje się ratowaniem i konserwacją opuszczonych cmentarzy wyznaniowych (grekokatolickich, prawosławnych, żydowskich, ewangelickich i katolickich), małej sakralnej architektury przydrożnej oraz sztuki cerkiewnej różnych wyznań na terenach południowo-wschodniej Polski.

Wskaźnik II.2

Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych

Sektor organizacji pozarządowych jest młodą i ciągle rozwijającą się sferą życia społecznego w Polsce, zarówno pod względem prawnym, instytucjonalnym, jak i infrastrukturalnym. W ciągu ostatnich kilkunastu lat powstawały dokumenty, które regulują i opisują sposób jego funkcjonowania. Prawna definicja organizacji pozarządowej pojawiła się wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wraz z późniejszymi zmianami tej ustawy. Z powstaniem nowego systemu pojawiła się istotna rola samorządu terytorialnego – wzmacnianie partnerstwa sektora publicznego z sektorem pozarządowym i prywatnym, jako skutecznego narzędzia rozwoju regionalnego i elementu budowania społeczeństwa obywatelskiego. Zwiększenie efektywności środków publicznych możliwe jest między innymi właśnie poprzez podniesienie stopnia partycypacji podmiotów sektora pozarządowego oraz sektora prywatnego w realizacji zadań z zakresu kultury i dziedzictwa kulturowego.

Województwo małopolskie skupia już ponad 13,1 tys. aktywnych organizacji – 8,5% z ogółu w kraju – zajmując pod tym względem czwarte miejsce w Polsce, plasując się za województwem mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. W ciągu ostatnich czterech lat w regionie zarejestrowanych zostało około 6 tys. nowych podmiotów (to prawie 45% istniejących organizacji pozarządowych w Małopolsce). Zauważalny jest gwałtowny i stały rozwój tego sektora i wzrost jego aktywności w życiu publicznym. W zestawieniu z liczbą 3,37 mln Małopolan, na 10 tys. mieszkańców na koniec okresu

¹⁴⁴ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹⁴⁵ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

¹⁴⁶ Jeden społeczny opiekun zabytków, powołany Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa nr 1316/2015 z dnia 28 maja 2015 r., objął opieką kościół pw. św. Benedykta i Kopiec Krakusa w Krakowie, drugi, powołany Zarządzeniem Prezydenta Miasta Krakowa nr 3138/2015 z dnia 19 listopada 2015 r., opiekować się będzie figurą Matki Boskiej Niepokalanej u zbiegu ul. Józefińskiej i ul. Bolesława Limanowskiego oraz figurą Boga Ojca przy ul. Wielickiej w Krakowie.

¹⁴⁷ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków powinien wnioskować o nadanie statusu społecznego opiekuna zabytków i posiadać rozeznanie o ilości osób w regionie wyróżnionych takim mianem. Niestety pozyskiwane dane w tym zakresie są niespójne i nieściśle. Podano ilości co do których WUOZ nie ma wątpliwości.

sprawozdawczości przypadało 39 organizacji pozarządowych¹⁴⁸. Pod tym względem Małopolska plasowała się jednak dopiero na 10 pozycji w kraju. Głównie w obszarze *Kultura, sztuka, ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego* działa 1 546 organizacji, stanowiących 11,8% wszystkich organizacji w województwie, natomiast działalność w obszarze *podtrzymywanie i upowszechnianie tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości, rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej* zadeklarowało 529 podmiotów (4%). Wciąż najwięcej organizacji działa głównie w obszarze *sport, turystyka, wypoczynek* – 3 669 stowarzyszeń i fundacji (prawie 28% ogółu regionalnego sektora pozarządowego) oraz *przewyciężanie trudnych sytuacji życiowych, działalność wspierająca* – 2 783 (21%). Z innych dziedzin warto odnotować 266 (2%) podmiotów podejmujących działalność na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego, promocji Rzeczypospolitej Polskiej za granicą oraz promujących pomoc Polonii i Polakom za granicą¹⁴⁹. Nadal – porównując do danych z ubiegłych lat – najważniejsze pole działalności małopolskich organizacji pozarządowych zajmujących się kulturą i sztuką, w okresie poddanym sprawozdawczości, stanowiła ochrona zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywanie tradycji narodowych, regionalnych i kulturowych.

Wskaźnik II.3 Liczba osób zwiedzających muzea

W regionie działają najpopularniejsze w Polsce muzea: Zamek Królewski na Wawelu, zabytkowa Kopalnia Soli w Wieliczce oraz Muzeum Auschwitz-Birkenau. Pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów Małopolska jest liderem wśród województw. Na koniec okresu sprawozdawczości w regionie działały już 134 muzea, łącznie z oddziałami (w roku poprzedzającym – 2014 – było ich 116), z których połowa zlokalizowana była w Krakowie. **W latach 2014-2015 muzea w województwie małopolskim zwiedziło w sumie 16,9 mln osób.** W 2014 roku było 8,0 mln zwiedzających, natomiast w roku kolejnym więcej – już 8,9 mln takich osób (wzrost o ponad 11%). W ostatnim roku sprawozdawczości zwiedzający małopolskie muzea stanowili 26,7% ogółu zwiedzających tego typu instytucje w Polsce. Najwięcej zwiedzających zgromadziły muzea artystyczne (28,8% wszystkich zwiedzających w województwie) oraz muzea martyrologiczne i historyczne (odpowiednio – 19,9% i 18,8%), najmniej natomiast muzea militarne i geologiczne (niespełna 0,2%). Z nieodpłatnej możliwości zwiedzania skorzystało aż 3,3 mln osób, tj. 37,5% ogółu zwiedzających. Młodzież szkolna stanowiła 15,5% ogólnej liczby zwiedzających. Przeciętnie 1 muzeum w województwie małopolskim zwiedziło 66,3 tys. osób (w 2014 roku było to odpowiednio – 69,3 tys. gości)¹⁵⁰.

W 2014 roku najwięcej zwiedzających odnotowały muzea wraz z oddziałami na obszarach powiatów: Miasta Kraków (niemal 50% odwiedzających muzea w regionie – 3 947 355 osób), oświęcimskiego (1 552 188) i wielickiego (1 220 072), najmniej zwiedzających muzea było na obszarach powiatów: proszowickiego (2 058), miechowskiego (4 000) i krakowskiego (4 924)¹⁵¹. W kolejnym, 2015 roku statystyki utrzymywały się na podobnym poziomie, zwiększyła się jednak jeszcze różnica pomiędzy wizytującymi muzea w powiatach, które były najczęściej odwiedzane i tymi, które przyciągnęły do siebie najmniejszą publiczność (Miasto Kraków – już 4 433 352 odwiedzających, a powiat proszowicki tylko 1 690 osób). Turystów i odwiedzających placówki muzealne przyciągała oferta stolicy regionu, poza Krakowem wielu odwiedzało obiekty wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (Kopalnię Soli w Wieliczce i Muzeum Auschwitz-Birkenau – niemiecki, nazistowski obóz koncentracyjny).

¹⁴⁸ Stan ludności na dzień 31 grudnia 2015 r.

¹⁴⁹ Na podstawie bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor.

¹⁵⁰ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 2.

¹⁵¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 26

Liczba osób zwiedzających muzea w regionie w latach 2014-2015 ¹⁵²		
Nazwa powiatu	2014	2015
Bocheński	46 999	54 338
Brzeski	10 690	8 758
Chrzanowski	83 402	84 738
Dąbrowski	41 548	38 531
Gorlicki	67 091	76 040
Krakowski	4 924	6 850
Miasto Kraków	3 947 355	4 433 352
Miasto Nowy Sącz	143 481	135 552
Miasto Tarnów	65 334	61 557
Limanowski	11 703	9 151
Miechowski	4 000	5 900
Myślenicki	22 883	21 853
Nowosądecki	26 769	27 810
Nowotarski	307 411	336 256
Olkuski	8 676	5 669
Oświęcimski	1 552 188	1 745 623
Proszowicki	2 058	1 690
Suski	20 598	20 025
Tarnowski	14 845	23 095
Tatrzański	170 470	234 351
Wadowicki	265 661	250 155
Wielicki	1 220 072	1 309 341
RAZEM	8 038 158	8 890 635

Zauważalny jest stały, rokroczny wzrost liczby osób zwiedzających małopolskie muzea. To bardzo pozytywna i korzystna dla regionu tendencja. Na wzrost liczby osób zwiedzających placówki muzealne w województwie wpłynęły ukończone inwestycje prowadzone przez instytucje kultury, a także dokonane, znaczące zmiany w jakości i atrakcyjności oferowanych propozycji muzealnych (wystaw, warsztatów, pokazów). Muzea w świecie przechodzą zasadniczą zmianę wymagającą nowej definicji tych instytucji. Stają się miejscem budowania relacji społecznych, alternatywnym (wobec centrów handlowych) miejscem spędzania czasu. Stają się też poligonami w wykorzystaniu nowych technologii. Wystawy muzealne są przestrzenią prezentacji sztuki, ale również sztuk audiowizualnych o poziomie technologicznym daleko bardziej skomplikowanym i atrakcyjnym niż kino. Wystawy muzealne, aby przyciągnąć odbiorców, stają się nowym medium XXI wieku i niezwykle trafionym obszarem inwestowania środków.

Wskaźnik II.4

Liczba publikacji promujących muzea i ich zasoby

Małopolskie muzea w 2014 roku wydały 1,4 tys. tytułów drukowanych publikacji, w ogólnym nakładzie 2,5 mln egzemplarzy¹⁵³, dokumentujących i promujących działalność placówek muzealnych,

¹⁵² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

które gromadzą i zabezpieczają w sumie ponad 4,6 mln regionalnych muzealiów. Wydawnictwa muzealne obejmowały różnego typu publikacje: badania i opracowania naukowe i popularnonaukowe, roczniki, kroniki, katalogi zbiorów i wystaw, albumy, informatory, przewodniki, broszury edukacyjne, foldery, plakaty oraz ulotki.

W okresie poddanym sprawozdawczości w regionalnych muzeach – dla których Województwo Małopolskie pełni funkcję organizatora lub współorganizatora – wydano łącznie 72 drukowane publikacje: w 2014 roku – 28 pozycji, a w 2015 roku – 44 tytuły, min.: *Wesela 21* – wydawnictwo Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie towarzyszące wystawie o tym samym tytule, efekt pięcioletnich badań nad współczesnym obliczem rytuału ślubu, połączenia dwojga w jedno, będący zbiorem opowieści o dylematach narzeczonych i presji społecznych oczekiwań, konsumpcyjnych modach i zmaganiach z tradycją, biznesie i emocjach; *Spotkanie. Drzeworyty z kolekcji Józefa Gwalberta Pawlikowskiego zachowane we Lwowie* – bogato ilustrowany katalog towarzyszący wystawie pięknych grafik z prywatnej kolekcji, prezentowanych w salach dawnego ratusza, siedzibie Muzeum Etnograficznego im. Seweryna Udzieli w Krakowie, *Nikifor – malarstwo* – album 50 kolorowych reprodukcji najbardziej znanych obrazów słynnego malarza prymitywisty, wydany we współpracy Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu z Wydawnictwem BOSZ, *Fliegerkompanie 7. Krakowska kompania lotnicza na Wielkiej Wojnie* – publikacja Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie, w ramach serii Acta Aeronautica, o historii operacji powietrznych znanej austriackiej kompanii lotniczej, *Felicja Curyłowa i jej malowany świat – Zalipie* – druk towarzyszący wystawie zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Tarnowie, w związku z 50. jubileuszowym Konkursem pn. *Malowana Chata*, poświęcony znanej zalipiańskiej malarce, która stała się sztandarową postacią związaną z tradycją barwnych dekoracji domów na Powiślu Dąbrowskim; *Orawskie farbiarstwo i płóciennictwo* – pokonferencyjna publikacja Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej towarzysząca wystawie poświęconej fenomenowi karpackiego rzemiosła, tradycji drukowania tkanin przy użyciu klocków drukarskich; *Urodziłem się w Wadowicach* – trójjęzyczny, bogato ilustrowany katalog prezentujący ekspozycję stałą Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach.

W tym okresie także pozostałe muzea w regionie, poza zwykłą aktywnością, prowadziły działalność wydawniczą. I tak Muzeum Historyczne Miasta Krakowa wydało katalog do wystawy czasowej prezentowanej w Fabryce Emalia Oskara Schindlera pt. *Walczące Miasto 1939-1945*, przybliżające historię Polskiego Państwa Podziemnego na przykładzie losów 20 osób działających w strukturach konspiracji niepodległościowej w Krakowie. Muzeum Narodowe w Krakowie opublikowało pozycję pt. *Kolor i blask. Ceramika architektoniczna oraz mozaiki w Krakowie i Małopolsce po 1945 roku* – systematyzującą i poszerzającą wiedzę na temat powojennej plastyki w architekturze Małopolski, a jednocześnie będącą atrakcyjnym przewodnikiem po opisywanych miejscach i ich historii i pięknym, zawierającym blisko 700 zdjęć albumem ukazującym dekoracyjne walory ceramiki i mozaiki. Zamek Królewski na Wawelu był wydawcą kolejnej pozycji z serii *Studia Waweliana – Tom XVI*, zawierającej m.in. opracowania o dawnych systemach ogrzewania budowli wawelskich, loggiach Franciszka Florentczyka, problemach urbanistycznych miasteczka wawelskiego w XVIII wieku.

Wskaźnik II.5

Liczba instytucji kultury w regionie

Pod względem liczby instytucji kultury Małopolska ciągle znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Niezależnie od rodzaju instytucji, stale lokuje się w grupie trzech pierwszych województw, w których funkcjonuje najwięcej tego typu placówek kulturalnych. W 2015 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 19,6% wszystkich galerii i salonów sztuki działających w Polsce, 14,5% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych, 10,9% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic, 10,2% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 10,0% kin stałych oraz 9,7% bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (łącznie z filiami). Oprócz

¹⁵³ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2014 r.*, Opracowanie sygnałowe nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2015, s. 3. Brak podobnych danych za 2015 r.

wymienionych instytucji, w zakresie kultury działalność prowadziły także organizacje należące do sektora non-profit¹⁵⁴.

W porównaniu z 2014 rokiem, oprócz bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych oraz stałych kin, w 2015 roku w regionie wzrosła liczba instytucji kultury (muzeów, galerii i salonów sztuki, teatrów, domów kultury)¹⁵⁵. Na koniec okresu sprawozdawczości w województwie małopolskim działały już 134 muzea (łącznie z oddziałami), z których połowa zlokalizowana była w Krakowie. Większość muzeów (78,4%) należała do sektora publicznego, w ramach którego organizatorem dla 68,6% z nich były jednostki samorządu terytorialnego. W sektorze prywatnym organizatorem co drugiego muzeum były organizacje społeczne, a co czwartego – organizacje kościelne. Najliczniejszą grupę, podobnie jak rok wcześniej, stanowiły muzea historyczne – 25,4%, regionalne – 14,2% oraz artystyczne – 13,4%¹⁵⁶. W tym okresie działało także 65 galerii i salonów sztuki, z których 70,8% zlokalizowanych było w Krakowie. Do sektora publicznego należało 50,8% tego typu instytucji, w ramach których dla zdecydowanej większości organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. Pozostała część, w zakresie sektora prywatnego, była własnością przede wszystkim osób fizycznych i organizacji społecznych¹⁵⁷. W drugim roku poddanym sprawozdawczości w Małopolsce działalność prowadziły 943 biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne (o 0,5% mniej niż w 2014 roku). Większość wszystkich placówek bibliotecznych stanowiły biblioteki publiczne (76,9%). Pozostała część to biblioteki naukowe, fachowe, pedagogiczne, fachowo-beletrystyczne, ośrodki informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz biblioteki towarzystw naukowych. Spośród 725 bibliotek publicznych i ich filii, najwięcej placówek działało na terenie powiatu tarnowskiego i krakowskiego (po 64), najmniej – proszowickiego (11) i miechowskiego (13). W miastach na prawach powiatu największa liczba bibliotek publicznych działała w Krakowie (64), natomiast najmniejsza w Nowym Sączu (8). Większość bibliotek publicznych zlokalizowana była na wsi – 75,0% ogółu¹⁵⁸.

Na terenie województwa małopolskiego – na koniec okresu sprawozdawczości – działało 45 kin stałych, tj. o 4,3% mniej w porównaniu z 2014 rokiem, z których 14 zlokalizowanych było w stolicy regionu. Większość kin (64,4%) była własnością jednostek samorządu terytorialnego, przy czym dla 51,1% kin faktycznym podmiotem prowadzącym były jednostki sektora prywatnego. Kina stałe dysponowały 124 salami projekcyjnymi z 24,4 tys. miejsc na widowni. 75,6% kin stanowiły kina jedno- i dwusalowe, pozostałą część stanowiły minipleksy, tj. kina posiadające 3-5 sal projekcyjnych (13,3%) oraz multipleksy, dysponujące co najmniej 8 salami (11,1%). W porównaniu z rokiem poprzednim liczba minipleksów i multipleksów nie uległa zmianie¹⁵⁹. W tym samym okresie w regionie działalność sceniczną prowadziło 18 teatrów i instytucji muzycznych posiadających własny, stały zespół artystyczny – 9 teatrów dramatycznych, 3 teatry lalkowe, 3 teatry muzyczne, 2 orkiestry oraz filharmonia. Większość teatrów i instytucji muzycznych należała do sektora publicznego (75,0%), w ramach którego organizatorem były przede wszystkim jednostki samorządu terytorialnego (83,3%)¹⁶⁰.

Na koniec 2015 roku w regionie odnotowano także działalność 444 centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury oraz klubów i świetlic, tj. o 4,5% więcej niż w 2014 roku. Ponad połowa placówek (57,4%) miała status filii. Dla 80,9% instytucji obszarem działalności była gmina. Działalność o zasięgu wojewódzkim prowadziło 10,8% placówek, a ogólnokrajowym – niespełna 4,7%. Organizatorem dla 95,7% wszystkich centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic były jednostki samorządu terytorialnego. Do sektora prywatnego należało 4,1% instytucji, przy czym dla 66,7% z nich organizatorem były jednostki spółdzielcze. Większość instytucji (68,9%) działała na wsi, przy czym najbardziej charakterystycznymi dla obszarów wiejskich były świetlice (93,7% ogółu tego rodzaju instytucji zlokalizowanych było w gminach wiejskich), domy kultury (70,7%), ośrodki kultury (70,5%) oraz centra kultury (56,0%). Natomiast, typowymi placówkami dla obszarów miejskich były kluby – 82,1% wszystkich tego typu placówek funkcjonowało w miastach. Najwięcej centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów oraz świetlic zlokalizowanych było w powiecie bocheńskim (54),

¹⁵⁴ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnalne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 1.

¹⁵⁵ Tamże, s. 1.

¹⁵⁶ Tamże, s. 2.

¹⁵⁷ Tamże, s. 4.

¹⁵⁸ Tamże, s. 5.

¹⁵⁹ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnalne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 6.

¹⁶⁰ Tamże, s. 8.

nowosądeckim (48) i nowotarskim (32), najmniej – w proszowickim (5), dąbrowskim (4) i miechowskim (3). Miasta na prawach powiatu skupiały 64 instytucje – najwięcej zlokalizowanych było w Krakowie (55), najmniej w Nowym Sączu (4). Spośród wszystkich pracowni specjalistycznych działających w instytucjach w 2015 roku, najliczniejsze, podobnie jak rok wcześniej, były pracownie plastyczne (25,6% ogółu pracowni), baletowe i taneczne (22,1%) oraz muzyczne (21,6%)¹⁶¹. Pod opieką samorządu województwa małopolskiego były nadal 23 regionalne instytucje kultury, dla których Województwo Małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem.

Tabela 27

Liczba instytucji kultury w regionie w latach 2014-2015 ¹⁶²		
Rodzaj instytucji kultury	2014	2015
Muzea	116	134
Galerie i salony sztuki	64	65
Teatry i instytucje muzyczne	17	18
Biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne	948	943
Domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	425	444
Kina stałe	47	45

Wskaźnik II.6

Liczba zorganizowanych wystaw czasowych

W 2015 roku w samych placówkach muzealnych w regionie zorganizowano 582 wystawy czasowe oraz 339 wystaw stałych¹⁶³. W skali kraju zorganizowano w sumie 5 159 wystaw czasowych ogółem¹⁶⁴ (małopolskie ekspozycje stanowiły zatem ponad 11% tego typu realizacji w Polsce). W regionie 66,7% wystaw czasowych stanowiły wystawy własne, natomiast pozostałą część wystawy obce, tj. prezentowane w danym muzeum, ale przygotowane przez inne muzea krajowe bądź zagraniczne. Muzea z województwa małopolskiego zorganizowały także 26 wystaw za granicą, które zgromadziły 208,1 tys. zwiedzających¹⁶⁵. W tym okresie także galerie i salony sztuki w regionie zorganizowały 813 ekspozycji w kraju, które obejrzało w sumie 1,6 mln osób. Wystawy plenerowe stanowiły jedynie 3,3% wszystkich przedsięwzięć w tym zakresie, lecz skupiły one aż 70,2% ogółu zwiedzających. Wystawy prezentowane w ramach nowych mediów, czyli nietradycyjnych eksponatów i technik (animacje komputerowe, nowoczesne aranżacje przestrzeni) stanowiły 4,1% ogółu wystaw zorganizowanych przez galerie i salony sztuki. Oprócz wystaw krajowych, galerie i salony sztuki zorganizowały także 16 wystaw za granicą. Na 1 galerię i salon sztuki w województwie przypadają przeciętnie 24,5 tys. zwiedzających, a 1 wystawę obejrzało średnio 2000 osób¹⁶⁶.

W roku poprzedzającym w małopolskich muzeach zorganizowano podobną ilość wystaw (597 czasowych i 335 stałych). Wystawy własne stanowiły wówczas 61,6% wystaw czasowych w województwie, natomiast pozostałą część stanowiły ekspozycje realizowane przez podmioty zewnętrzne¹⁶⁷. W tym okresie także galerie i salony sztuki z obszaru województwa małopolskiego zorganizowały 774 wystawy (mniej niż w 2013 roku – 766 wystaw oraz w 2015 roku – 813), tym: 706 krajowych, 29 zagranicznych, 28 międzynarodowych oraz 11 za granicą – które zgromadziły łącznie 1,6 mln osób. Wystawy plenerowe także, podobnie jak w 2015 roku, odwiedziła zdecydowana

¹⁶¹ Tamże, s. 9.

¹⁶² *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2014 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2015, s. 6 oraz *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 2.

¹⁶³ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 3.

¹⁶⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁶⁵ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2015 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2016, s. 3.

¹⁶⁶ Tamże, s. 4.

¹⁶⁷ *Działalność instytucji kultury w województwie małopolskim w 2014 r.*, Opracowanie sygnałne nr 9 Urzędu Statystycznego w Krakowie, lipiec 2015, s. 4.

większość ogółu zwiedzających (64,5%). Na 1 galerię w województwie przypadało przeciętnie 24,4 tys. zwiedzających, a 1 wystawę obejrzało średnio 2 018 osób¹⁶⁸.

Same muzea regionalne, dla których funkcję organizatora pełni Województwo Małopolskie, w 2015 roku zorganizowały 246 wystaw czasowych (to ponad 42% takich ekspozycji w Małopolsce), w tym: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie – 13 wystaw, Muzeum Archeologiczne w Krakowie – 14, Muzeum Okręgowe w Tarnowie – 35, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie – 11, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu – 41, Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem – 30, Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – 9, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec – 10, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach – 55, Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie – 28. Natomiast Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach nie zorganizowało żadnej wystawy czasowej w tym okresie¹⁶⁹.

Tabela 28

Liczba wystaw czasowych zorganizowanych przez regionalne muzea w 2015 roku¹⁷⁰	
Nazwa muzeum	Liczba wystaw
Muzeum Archeologiczne w Krakowie	14
Muzeum Etnograficzne w Krakowie	13
Muzeum Okręgowe w Tarnowie	35
Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	41
Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	30
Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	11
Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	9
Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec	10
Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach	0
Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach	55
Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie	28
RAZEM	246

Ekspozycje czasowe, organizowane w latach poddanych sprawozdawczości, w obiektach działalności wystawienniczej w regionie dotyczyły różnej tematyki, prezentowały wiele gatunków sztuki i dzieła pochodzące z różnych epok. Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie zorganizowało ekspozycję pn. *100. rocznica bitwy gorlickiej. Wystawa prezentująca walki toczące się w czasie Wielkiej Wojny na terenie Województwa Małopolskiego* – przygotowaną przy współpracy Powiatu Gorlickiego oraz Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach. Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem – w Roku Witkiewiczów – zaprezentowało projekt wystawienniczy pn. *Anioł i Syn. 30 lat dialogu Stanisława i Stanisława Ignacego Witkiewiczów*, którego tematem przewodnim było wzajemne, prawie 30-letnie, współistnienie obu artystów, nie tylko w aspekcie codziennego życia rodzinnego, ale zwłaszcza rozwoju duchowego i artystycznego Witkacego. Wystawa uwzględniła liczne przejawy wspólnego egzystowania dwóch wybitnych artystów, które odcisnęły piętno w stworzonych przez nich dziełach, a którego świadectwem pozostały zapisane strony listów, kart pocztowych, notatki, dedykacje, a także wizualny, fotograficzny zapis wizerunków i sytuacji życiowych. Natomiast inne ciekawe regionalne muzeum – Muzeum Etnograficzne im.

¹⁶⁸ Tamże, s. 4-5.

¹⁶⁹ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

¹⁷⁰ Tamże.

Seweryna Udzieli w Krakowie – zaproponowało publiczności chętnie oglądaną wystawę pn. *Izba przyjęć rzeczy biednych. Re_KOLEKCJE z Kantora*. To projekt ekspozycyjny, który został wyróżniony *supermarką* Radia Kraków, umożliwiającą odczytywanie rzeczy ludzkich (obiektów z kolekcji MEK) poprzez Kantora i jego pisma, ale też poprzez własną wyobraźnię, pamięć, wrażliwość i otwarcie na perspektywę innych. Wybrane eksponaty umieszczone zostały w przeszklonych szafach magazynu podręcznego, w miejscu na co dzień niedostępnym dla gości muzeum. Rzeczom tym przyporządkowano teksty Tadeusza Kantora, jednocześnie aranżacja całości sprawiała, że myśl tego awangardowego artysty oraz przedmioty z kolekcji wzajemnie się dopowiadały, komentowały, tworzyły nowe znaczenia, wybrzmiewając z nową siłą we wnętrzu muzealnego magazynu. Wśród innych wystaw czasowych, zorganizowanych przez regionalne instytucje, warto także wyróżnić ekspozycję zaprezentowaną poza stolicą województwa przez Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej pn. *Orawskie farbiarstwo i płóciennictwo*, obrazującą bogatą, i ważną dla Orawy, tradycję produkcji płótna, jego farbowania oraz handlu. Projekt zaprezentowano we wnętrzu Białej Karczmy, w której odtworzono wystrój typowej dawnej orawskiej farbiarni, z kadzią na indygo, wieszakiem na płócienny materiał, klockami farbiarskimi. Archiwalne zdjęcia i eksponaty obrazowały proces i technikę farbowania tkanin. Liczne prezentowane stroje oraz materiały płóciennicze dały obraz bogactwa i różnorodności farbiarskich orawskich wzorów.

W Muzeum Narodowym w Krakowie, instytucji finansowanej z budżetu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w okresie poddanym sprawozdawczości, zorganizowano kilka dużych wystaw czasowych, m.in. projekty pn.: *Ottomania. Osmański orient w sztuce renesansu* – której tematem była konfrontacja dwóch, przeżywających rozkwit światów: muzułmańskiego Wschodu i chrześcijańskiej Europy, widziana oczami mistrzów renesansu (eksponowano m.in. prace: Gentile Belliniego, Hansa Memlinga, Jacopa Tintoretta, Paolo Veronesa czy Albrechta Dürera), *Grafika francuska od impresjonizmu do art nouveau* – prezentująca ponad 300 dzieł znakomitych artystów czynnych we Francji schyłku XIX i początku XX wieku, działających w kręgu impresjonizmu, symbolizmu, postimpresjonizmu i art nouveau (m.in. dzieła: Pierra Bonnard, Paula Gauguina, Édouarda Maneta, Odilona Redona, Augusta Renoira, Paula Signaca, Alfreda Sisleya, Henri de Toulouse-Lautreca), *W przestrzeni smoka. Sztuka chińska w zbiorach Muzeum Narodowym w Krakowie* – pokaz zbioru tworzonej od ponad stu lat kolekcji, obejmującej wszystkie dziedziny sztuki i rzemiosła (najstarsze prezentowane obiekty powstały w epoce Han, 206 p.n.e.–220 n.e., większość powstała w epoce panowania dynastii Qing, 1644–1911) oraz *Olga Boznańska* – wielka monograficzna wystawa najlepszych prac artystki, które przyniosły jej światową sławę i uznanie w historii sztuki.

Wskaźnik II.7

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

• Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez Województwo Małopolskie na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Zapisy wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami realizowane są najpełniej w bieżącej polityce samorządu województwa dotyczącej opieki nad zabytkami, w szczególności w zakresie bezpośredniego wspierania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych i współfinansowania podejmowanych przez nich działań służących zachowaniu dziedzictwa.

Samorząd Województwa Małopolskiego od początku istnienia, od 1999 roku, udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na obszarze województwa. Wysokość środków przeznaczanych na ten cel systematycznie wzrastała, osiągając w 2009 roku wartość prawie 11 mln zł (ogólnie w latach 1999-2008 – ponad 18 mln zł), a w latach 2011-2015 ustabilizowała się na poziomie około 3,5 mln zł rocznie.

W 2014 roku z budżetu Województwa Małopolskiego wydatkowano na ochronę zabytków i opiekę na zabytkami w konkursie pn. *Ochrona zabytków Małopolski* łącznie 3 500 000 zł w podziale na 131 zadań (uchwała nr XLVIII/774/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 24 lutego 2014 roku). Natomiast w 2015 roku przeznaczono na ten cel również 3 500 000 zł, tym razem w podziale na 129 zadań (uchwała nr VI/92/15 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 23 lutego 2015 roku).

Z przyznanych dotacji w okresie poddanym sprawozdawczości zrezygnowało lub rozwiązało umowy w sumie 4 beneficjentów, kilku podpisało umowy na kwoty niższe, niż przyznane uchwałą samorządu województwa. W drugim roku poddanym sprawozdawczości zmniejszyła się liczba dotowanych przedsięwzięć o 1,5%. Średnia kwota dotacji w 2014 roku wynosiła 26 717 zł, natomiast kolejnym roku wzrosła do 27 131 zł. W 2014 roku w konkursie złożono 171 wniosków, z ogólną kwotą oczekiwaną z budżetu – ponad 14 mln zł, w 2015 roku – już 186 wniosków, z ogólną kwotą oczekiwaną z budżetu – około 15,6 mln zł. W stosunku do oczekiwań dofinansowanie z budżetu Województwa stanowiło: w 2014 roku – 24,98%, w 2015 roku – 22,38%. Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: remont dachu kościoła parafialnego z przełomu XV i XVI w. pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Wolbromiu (ogólne dofinansowanie w kwocie 115 000 zł), usunięcie stanu awaryjnego sklepienia nad nawą główną w kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Nowym Wiśniczu (dotacja 70 000 zł), pełna konserwacja XVI i XVII-wiecznych nawarstwień malarskich na ścianach i stropie nawy w kościele pw. św. Andrzeja Apostoła w Łukowicy (dotacja 70 000 zł), izolacja przeciwwilgociowa oraz rekonstrukcja części stolarki okiennej i drzwiowej w pałacu w Ryczowie (dotacja 80 000 zł). W ujęciu krajowym, wydatki samorządu wojewódzkiego w tym zakresie plasowały Małopolskę w 2014 roku na 3 pozycji, a w kolejnym roku na 2 pozycji, za województwami: dolnośląskim (5,3 mln zł w 2014 roku oraz 5,0 mln zł w 2015 roku) i podkarpackim (odpowiednio: 5,6 mln zł i 3,0 mln zł). W okresie poddanym sprawozdawczości Województwo Lubelskie oraz Województwo Mazowieckie – a w 2015 roku także Województwo Opolskie – nie zapewniły żadnych środków i nie udzieliły dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytków położonych na terenie działań tych samorządów.

Tabela 29

Statystyka konkursu pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski w latach 2014-2015</i>						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu Województwa Małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu Województwa Małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2014	171	131	14 010 615,99	3 500 000	24,98%	76,61%
2015	186	129	15 641 132,36	3 500 000	22,38%	69,35%

Tabela 30

Dotacje udzielone przez samorzady województw na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych – w latach 2014-2015 ¹⁷¹		
Województwo	2014	2015
Dolnośląskie	5 300 000	5 000 000
Kujawsko-Pomorskie	1 905 000	565 000
Lubelskie	0	0
Lubuskie	1 000 000	1 000 000
Łódzkie	1 500 000	2 000 000
Małopolskie	3 500 000	3 500 000
Mazowieckie	0	0
Opolskie	200 000	0
Podkarpackie	5 635 000	3 000 000
Podlaskie	70 000	800 000
Pomorskie	600 000	600 000
Śląskie	600 000	1 075 600
Świętokrzyskie	70 000	150 000
Warmińsko-Mazurskie	600 000	600 000

¹⁷¹ Dane pozyskane od samorządów regionalnych w kraju.

Wielkopolskie	902 000	902 000
Zachodniopomorskie	1 000 000	1 000 000
RAZEM	22 882 000	20 192 600

Poza konkursem *Ochrona zabytków Małopolski* z budżetu Województwa Małopolskiego udzielono dotacji w ramach konkursu – przeznaczonych dla jednostek samorządu terytorialnego – pn. *Kapliczka*. Projekt ten cieszył się dużym zainteresowaniem w regionie, prawdopodobnie w skali kraju był jedynym systemem udzielania dotacji na obiekty małej architektury – przede wszystkim kapliczki architektoniczne i słupowe oraz krzyże przydrożne – które nie musiały być ujęte w wojewódzkim rejestrze zabytków i ewidencji gminnej (wymagana była tylko wartość artystyczna lub historyczna obiektu). W 2014 roku przyznano dotacje w ogólnej kwocie 208 000 zł na realizację 56 zadań (uchwała nr LI/823/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 maja 2014 roku). Niestety z powodu przyznania zbyt niskich kwot dotacji z budżetu Województwa Małopolskiego, aż 14 beneficjentów zrezygnowało z przyznanych środków lub rozwiązało umowy. Średnia kwota przyznanej dotacji wyniosła zaledwie 3 714 zł. W 2015 roku samorząd Województwa Małopolskiego wsparł 40 zadań (28,5% mniej niż w roku poprzednim) ogólną kwotą 250 000 zł, co stanowiło wzrost o ponad 20% (uchwała nr IX/157/15 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 maja 2015 roku). Średnia kwota dotacji wzrosła o prawie 70% i wyniosła 6 250 zł. Dzięki wzrostowi kwot dofinansowania zrealizowano wszystkie planowane zadania, żaden beneficjent nie zrezygnował z dotacji. Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: prace remontowo-konserwatorskie barokowej kapliczki pw. św. Kingi w Starym Sączu, remont konserwatorski kapliczki pod wezwaniem św. Rocha w Krościenku nad Dunajcem, czy konserwacja kapliczki słupowej – będącej własnością Województwa Małopolskiego – w Naszacowicach.

Tabela 31

Statystyka konkursu pn. <i>Kapliczka</i> w latach 2014-2015						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu Województwa Małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu Województwa Małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2014	82	56	1 305 054,11	208 000	15,94%	68,29%
2015	106	40	1 634 205,74	250 000	15,30%	37,73%

Poza systemem dotacji udzielanych dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach, z budżetu samorządu województwa wydatkowane były środki na remonty zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych (np. instytucji kultury). Łączne wydatki z budżetu departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w dziale 921, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* zamknęły się w kwotach: w 2014 roku – 3 567 771,38 zł, w 2015 – 3 769 060,83 zł (wykonanie budżetu). W drugim roku poddanym sprawozdawczości nastąpiło nieznaczne zwiększenie wydatków w tym zakresie o 5,3%. Ogólne wydatki z budżetu Województwa Małopolskiego (w których zawierają się także wydatki departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego) w dziale 921, rozdział 92120 wyniosły: w 2014 roku – 3 607 770,68 zł, w 2015 – 3 769 061,53 zł (wykonanie budżetu). W drugim roku poddanym sprawozdawczości nastąpiło zwiększenie wydatków w tym zakresie o 4,3%.

Tabela 32

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2014-2015 (w zł)		
Nazwa powiatu	2014	2015
Bocheński	155 000,00	320 000,00
Brzeski	265 000,00	240 000,00
Chrzanowski	185 000,00	120 000,00

Dąbrowski	70 000,00	90 000,00
Gorlicki	655 000,00	725 000,00
Krakowski	287 000,00	190 000,00
Miasto Kraków	180 000,00	-
Miasto Nowy Sącz	-	60 000,00
Miasto Tarnów	10 000,00	-
Limanowski	230 000,00	230 000,00
Miechowski	70 000,00	95 000,00
Myślenicki	50 000,00	100 000,00
Nowosądecki	491 000,00	492 000,00
Nowotarski	115 000,00	155 000,00
Olkuski	110 000,00	95 000,00
Oświęcimski	92 000,00	60 000,00
Proszowicki	40 000,00	58 000,00
Suski	-	30 000,00
Tarnowski	265 000,00	240 000,00
Tatrzański	-	-
Wadowicki	115 000,00	100 000,00
Wielicki	115 000,00	100 000,00
RAZEM	3 500 000,00	3 500 000,00

Tabela 33

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Kapliczka</i> w podziale na powiaty, w latach 2014-2015 (w zł)		
Nazwa powiatu	2014	2015
Bocheński	10 000,00	6 000,00
Brzeski	11 000,00	15 000,00
Chrzanowski	-	9 000,00
Dąbrowski	8 000,00	11 000,00
Gorlicki	4 000,00	12 000,00
Krakowski	12 000,00	41 000,00
Miasto Kraków	4 000,00	-
Miasto Nowy Sącz	-	-
Miasto Tarnów	-	-
Limanowski	4 000,00	6 000,00
Miechowski	12 000,00	-
Myślenicki	8 000,00	13 000,00
Nowosądecki	22 000,00	37 000,00
Nowotarski	19 000,00	16 000,00
Olkuski	3 000,00	13 000,00
Oświęcimski	8 000,00	16 000,00
Proszowicki	7 000,00	5 000,00
Suski	8 000,00	-
Tarnowski	23 000,00	27 000,00
Tatrzański	4 000,00	-

Wadowicki	14 000,00	-
Wielicki	27 000,00	23 000,00
RAZEM	208 000,00	250 000,00

- **Powiaty z wyłączeniem miast na prawach powiatów**

Wysokość środków finansowych przeznaczanych przez powiaty województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego od 2010 roku utrzymywała się na poziomie średnio ok 9,2 mln zł, osiągając najwyższą wartość w 2012 roku – ponad 10,6 mln zł. W 2010 roku powiaty przeznaczyły na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego 9 746 577,58 zł, w 2011 roku – 8 628 623,57 zł, w 2012 roku – 10 603 466,87 zł, a w 2013 roku – 8 432 027,53 zł¹⁷². Natomiast w latach poddanych sprawozdawczości odpowiednio: w 2014 roku – 8 601 779,57 zł, a w 2015 roku – 9 283 045,70 zł. W tym okresie 19 powiatów w regionie, w ramach wydatków ogółem w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, zagwarantowało łącznie prawie 17,9 mln zł. Wydatki powiatów, bez miast na prawach powiatów, w tym zakresie pozostają od lat na podobnym poziomie. W porównaniu z okresem obejmującym lata 2010-2011 jest to kwota tylko nieznacznie mniejsza (wówczas wynosiła 18,3 mln zł). Najwięcej w dziale 921 – wydatkował Powiat Nowotarski (1 827 992 zł i 1 975 300 zł), następnie Powiat Tarnowski (1 210 700,86 zł i 1 247 543,27 zł), najmniej w tym dziale zabezpieczył środków Powiat Proszowicki (po 70 000 zł na każdy rok).

Tabela 34

Wydatki powiatów w dziale 921 – <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2014-2015 (w zł)¹⁷³		
Nazwa powiatu	2014	2015
Bocheński	218 708,33	173 623,30
Brzeski	121 212,25	157 447,76
Chrzanowski	145 621,62	195 824,71
Dąbrowski	524 479,72	558 984,15
Gorlicki	1 076 297,45	1 054 687,00
Krakowski	105 255,20	206 373,74
Limanowski	358 598,87	380 972,28
Miechowski	488 652,91	419 248,10
Myślenicki	238 299,50	261 135,67
Nowosądecki	728 581,63	684 358,81
Nowotarski	1 827 992,00	1 975 300,00
Olkuski	231 707,67	225 989,64
Oświęcimski	219 632,39	249 294,15
Proszowicki	70 000,00	70 000,00
Suski	383 134,60	217 931,11
Tarnowski	1 210 700,86	1 247 543,27
Tatrzański	371 869,10	281 332,43
Wadowicki	86 668,72	104 999,98
Wielicki	194 366,75	817 999,60
RAZEM	8 601 779,57	9 283 045,70

¹⁷² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁷³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

- **Gminy i miasta na prawach powiatu**

Budżet gmin i miast na prawach powiatów: dział 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, rozdział 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami

W 2014 roku 48% gmin wraz z miastami na prawach powiatu (na 182 gminy ogółem) w województwie małopolskim zagwarantowało środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami). Łącznie w tym roku 86 gmin przeznaczyło na ten cel 25 997 316,08 zł. przy czym środki samej Gminy Miejskiej Kraków wyniosły ponad 19 mln zł. Wartość nakładów finansowych na ochronę zabytków plasowała gminy województwa małopolskiego na trzecim miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały aż 58 709 025,01 zł oraz województwie lubelskim przeznaczających 42 656 534,01 zł na ochronę zabytków.

W 2015 roku zwiększyła się liczba gmin w województwie małopolskim, które zagwarantowały środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120). Łącznie 91 gmin wraz z miastami na prawach powiatu, czyli 50% gmin w regionie, zagwarantowało w budżetach dużo niższą niż w roku poprzedzającym kwotę o łącznej wysokości 18 642 981,79 zł (prawie 28,29% mniej środków), co ulokowało Małopolskę na czwartym miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków, po gminach w województwie dolnośląskim, które wydatkowały na ten cel aż 48 213 993,03 zł, gminach w województwie mazowieckim (23 341 290,33 zł) i śląskim (22 932 284,02 zł)¹⁷⁴.

Tabela 35

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, w podziale na województwa, w latach 2014-2015 (w zł)¹⁷⁵		
Województwo	2014	2015
Dolnośląskie	58 709 025,01	48 213 993,03
Kujawsko-Pomorskie	7 327 702,05	11 573 724,35
Lubelskie	42 656 534,01	6 809 337,83
Lubuskie	8 921 980,54	8 580 068,78
Łódzkie	18 447 607,88	11 721 029,64
Małopolskie	25 997 316,08	18 642 981,79
Mazowieckie	15 150 419,44	23 341 290,33
Opolskie	6 871 874,09	5 239 673,70
Podkarpackie	13 388 062,18	11 044 197,08
Podlaskie	3 469 583,67	2 837 548,62
Pomorskie	9 388 324,08	10 788 704,31
Śląskie	19 480 094,27	22 932 284,02
Świętokrzyskie	2 918 573,49	1 585 615,24
Warmińsko-Mazurskie	16 238 172,81	6 607 378,13
Wielkopolskie	9 205 000,29	14 586 737,50
Zachodniopomorskie	16 433 428,12	11 294 607,52
RAZEM	274 603 698,01	215 799 171,87

W Małopolsce najwyższe środki finansowe zostały przeznaczone na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w gminach położonych na obszarach powiatów: miasto Kraków (29 525 725,21 zł), krakowskiego (2 481 368,26 zł), suskiego (2 169 378,22 zł), olkuskiego (1 780 581,61 zł) i gorlickiego (1 542 232,97 zł). Należy zwrócić uwagę na przeważającą, nad innymi gminami w regionie, wysokość środków finansowych Gminy Miejskiej Kraków, która na opiekę nad zabytkami w 2014 roku zagwarantowała w budżecie ponad 19 mln zł, natomiast w kolejnym roku już mniej – 10,5 mln zł. Zauważalny jest spadek wydatków gmin wraz z miastami na prawach powiatów w regionie na ochronę

¹⁷⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁷⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

zabytków i opiekę nad zabytkami z poziomu ponad 274 mln zł do wartości prawie 216 mln zł (spadek o ponad 21%).

Wskaźnik II.8

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa, w latach poddanych sprawozdawczości pozyskiwali także znaczące środki z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. W latach 2014-2015 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 17,7 mln zł, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – 10,8 mln zł, SKOZK – 60,4 mln zł.

• Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków*

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu państwa w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków* na prace przy obiektach zabytkowych, w latach poddanych sprawozdawczości, wyniosła ogółem w skali kraju: w 2014 roku – 89 345 642,28 zł (w podziale na 456 zadań), w 2015 roku – 97 086 421,77 zł (w podziale na 434 zadania). Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego wyniosło odpowiednio: 7 853 337,09 zł (8,79% ogółu środków) i 9 855 609,50 zł (10,15% ogółu środków). W drugim roku poddanym sprawozdawczości wsparcie z budżetu państwa dla Małopolski wzrosło o ponad 25%. Zarówno w 2014 jak i w 2015 roku udzielono dotacji na prace konserwatorskie prowadzone na obszarze 14 małopolskich powiatów. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: krakowskiego, gorlickiego i wielickiego. Liczba dofinansowanych projektów między 2014 rokiem i 2015 rokiem nieznacznie wzrosła i wyniosła odpowiednio 35 i 41 zadań, natomiast średnie kwoty dotacji kształtowały się na poziomie kolejno 224 tys. zł oraz 240 tys. zł (a w skali kraju odpowiednio: 195 tys. zł i 223 tys. zł). Średnia kwota dotacji dla Małopolski w 2014 roku była o 14,87% wyższa od średniej kwoty dotacji w kraju, a w kolejnym roku także większa, ale już mniej, o 7,62%. Dla porównania, w latach 2010-2011, budżet państwa dysponował dużo mniejszymi kwotami w konkursie *Ochrona zabytków*, zamykającymi się wartościami finansowymi na poziomie 39 mln zł. Z tej puli środków na obiekty z terenu województwa małopolskiego w 2010 roku udzielono 13 dotacji na łączną kwotę 4 160 000 zł, a w 2011 roku również 13 dotacji na kwotę dużo niższą bo wynoszącą 2 230 000 zł¹⁷⁶.

Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w latach poddanych sprawozdawczości, realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych i poważnych remontów budowlanych zabytków. Gmina Krzeszowice uzyskała łącznie prawie 1,8 mln zł na prace konserwatorskie i roboty budowlane zabezpieczające ruiny zamku Tenczyn z XIV wieku. Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach otrzymało 1,7 mln zł na remont konserwatorski dachu nad korpusem kościoła, aneksem kapitułarza i częścią wschodniego skrzydła klasztoru oraz konserwację gotyckich relikwiarzów sklepień wraz z polichromią w Zespole Klasztornym wraz z kościołem pw. NMP i św. Wojciecha z XIII w. Natomiast Parafia Rzymskokatolicka pw. Ofiarowania w świątyni i Wniebowstąpienia Pana Jezusa w Siemiechowie uzyskała 1 mln zł na ratunkowe prace zabezpieczające konstrukcję wraz z konserwacją wnętrza zabytkowego drewnianego kościoła pw. Matki Boskiej Gromnicznej.

¹⁷⁶ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Tabela 36

Wysokość dofinansowania prac małopolskich zabytków w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Ochrona zabytków</i> , w podziale na powiaty, w latach 2014-2015 (w zł) ¹⁷⁷		
Powiaty	2014	2015
Bocheński	100 000,00	200 000,00
Brzeski	270 000,00	450 000,00
Chrzanowski	200 000,00	1 275 353,00
Dąbrowski	-	-
Gorlicki	949 000,00	1 320 672,49
Krakowski	1 270 342,37	1 833 993,44
Miasto Kraków	1 141 000,00	450 000,00
Miasto Nowy Sącz	-	-
Miasto Tarnów	-	-
Limanowski	570 000,00	600 000,00
Miechowski	-	-
Myślenicki	200 000,00	-
Nowosądecki	250 000,00	496 570,12
Nowotarski	-	200 000,00
Olkuski	300 000,00	480 000,00
Oświęcimski	500 000,00	99 147,84
Proszowicki	-	-
Suski	-	-
Tarnowski	743 000,11	900 000,00
Tatrzański	-	-
Wadowicki	500 000,00	250 000,00
Wielicki	859 994,61	1 299 872,61
RAZEM	7 853 337,09	9 855 609,50

- **Dotacje z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa małopolskiego w latach poddanych sprawozdawczości utrzymywała się na poziomie około 5,5-5,3 mln zł (dla przykładu w okresie obejmującym lata 2010-2011 wynosiła 5,7-5,4 mln zł).

W 2014 roku udzielono dotacji o łącznej wartości 5 509 320,39 zł, a w 2015 roku – 5 340 831,22 zł (w latach wcześniejszych odpowiednio: 2010 rok – 5 720 819,42 zł, 2011 rok – 5 446 252,68 zł), natomiast liczba dofinansowanych projektów wyniosła: 90 zadań w 2014 roku realizowanych na obszarze 20 powiatów i 89 zadań w 2015 roku realizowanych na obszarze 19 powiatów. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: krakowskiego, bocheńskiego i proszowickiego. Łącznie liczba wykonanych zadań w latach 2014-2015 wyniosła 179 i w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym wzrosła aż o 50% (w latach 2010-2011 w sumie wykonano 119 zadań). Z tego powodu znacząco zmniejszyły się średnie kwoty dotacji, które wyniosły odpowiednio: w 2014 roku – 61 214 zł, a w 2015 roku – 60 009 zł. W latach poddanych

¹⁷⁷ Tamże.

sprawozdawczości z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych, poważnych remontów budowlanych zabytków i dużych zakresów konserwacji. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana w Krakowie uzyskało 400 000 zł wsparcia finansowego na remont konserwatorski elewacji i izolację fundamentów dworu w zespole dworsko-folwarcznym Siedlcu. Parafia Rzymskokatolicka pw. Wniebowzięcia NMP w Hebdowie otrzymała dwie dotacje o łącznej wysokości 400 000 zł na zakończenie prac konserwatorskich przy polichromiach ściennych w nawie głównej kościoła. Natomiast Parafię Rzymskokatolicką pw. św. Jacka w Chochołowie wsparto 300 000 zł na kontynuację prac przy konserwacji zewnętrznej elewacji kościoła¹⁷⁸.

Zgodnie z zapisami regulaminu Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków udzielał dotacji celowych tylko podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych (wykluczał jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne), nie przekazywał wsparcia na zadania finansowane z innych publicznych środków (czyli np. z budżetu Województwa Małopolskiego i Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego) oraz na zadania podejmowane przy zabytkach położonych na terenie administracyjnego obszaru miasta Krakowa, z powodu możliwości finansowania opieki nad tymi zabytkami głównie z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

Tabela 37

Wysokość dofinansowania z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, według podziału na powiaty, w latach 2014-2015 (w zł)¹⁷⁹		
Powiaty	2014	2015
Bocheński	526 458,89	563 877,06
Brzeski	71 067,00	128 501,44
Chrzanowski	164 000,00	250 000,00
Dąbrowski	-	-
Gorlicki	287 313,50	653 364,00
Krakowski	759 400,00	889 140,00
Miasto Kraków	-	-
Miasto Nowy Sącz	45 000,00	-
Miasto Tarnów	20 000,00	20 000,00
Limanowski	385 000,00	388 000,00
Miechowski	3 000,00	63 665,33
Myślenicki	135 000,00	52 820,38
Nowosądecki	323 500,00	374 987,98
Nowotarski	551 000,00	267 667,15
Olkuski	155 000,00	162 000,00
Oświęcimski	140 000,00	110 000,00
Proszowicki	642 000,00	403 500,00
Suski	21 800,00	96 870,35
Tarnowski	557 781,00	281 000,00
Tatrzański	295 000,00	195 000,00
Wadowicki	166 000,00	305 437,53
Wielicki	261 000,00	135 000,00
RAZEM	5 509 320,39	5 340 831,22

¹⁷⁸ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

¹⁷⁹ Dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Krakowie.

- **Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa**

Stolica Małopolski, jako jedyne miasto w kraju, uhonorowana jest specjalnym finansowym wsparciem przeznaczanym bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (powołanego w drodze ustawy w 1985 roku). W latach 2014-2015 wysokość środków, jakie państwo, za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta RP przeznaczało na odnowę zabytków Krakowa znacząco spadła, z poziomu 42 mln zł w latach 2010-2011 do około 30 mln zł w latach poddanych sprawozdawczości.

W 2014 roku środki jakimi dysponował Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wyniosły 30 275 527,58 zł, na którą to sumę złożyły się: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych w tym także fundacji w wysokości 27 113,58 zł, niewykorzystane z ubiegłego roku środki wykazane na koncie obsługującym Narodowy Fundusz na koniec 2013 roku w wysokości 193 367,94 zł, odsetki od środków zgromadzonych na koncie obsługującym Narodowy Fundusz w wysokości 15 861,41 zł oraz środki pozyskane z innych źródeł w wysokości 39 184,65 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa ww. kwotę przeznaczono na realizację 188 zadań. Uśredniona wartość dotacji na jedno zadanie wyniosła ponad 161 tys. zł. Jest to kwota znacząco niższa niż w latach 2010-2011 gdzie wynosiła ona ponad dwa razy więcej – 334 tys. zł. W ciągu roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa stosownymi uchwałami skreślił z planu 18 zadań. Ostatecznie w 2014 roku zrealizowano 170 zadań w 137 obiektach¹⁸⁰.

W 2015 roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa dysponował porównywalnymi środkami w wysokości 30 212 509,81 zł. Złożyły się na nie: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, zbiórka publiczna "Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa" w wysokości 30 350,26 zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych w tym także fundacji i stowarzyszeń w wysokości 6 828,31 zł, niewykorzystane z ubiegłego roku środki wykazane na koncie obsługującym Narodowy Fundusz na koniec 2014 roku w wysokości 114 414,58 zł, odsetki od środków zgromadzonych na koncie obsługującym Narodowy Fundusz w wysokości 14 438,11 zł oraz środki pozyskane z innych źródeł w wysokości 46 478,55 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa ww. kwotę przeznaczono na realizację 235 zadań. Uśredniona wartość dotacji na jedno zadanie wyniosła ponad 128,56 tys. zł. W stosunku do 2014 roku spadła o ponad 20%. W ciągu roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa stosownymi uchwałami skreślił z planu aż 31 zadań. Ostatecznie w 2015 roku zrealizowano 204 zadania w 146 obiektach¹⁸¹.

Wśród zadań realizowanych w latach poddanych sprawozdawczości były m.in.: kontynuacja kompleksowych prac budowlano-konserwatorskich w ramach restauracji i modernizacji pałacu „Pod Krzysztoforami” na cele muzealne (dotacja 900 000 zł w 2014 roku), zakończenie prac w kaplicy Potockich oraz wykonanie I etapu konserwacji północnej części ambitu (dotacja 1 327 767,11 zł w 2014 roku) oraz kontynuacja prac konserwatorskich we wnętrzu katedry i konserwacja portalu głównego wejścia, krypty i sarkofagu króla Stefana Batorego (dotacja 1 796 755,83 zł w 2015 roku) w Archikatedrze na Wawelu, konserwacja barokowego ołtarza głównego i tzw. kapitularka w kościele pw. Bożego Ciała (dotacja 1 620 906,21 zł w 2014 roku). Poza innymi remontami i konserwacjami znanych krakowskich obiektów, dzięki środkom z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wykonano także wiele remontów zabytkowych krakowskich kamienic.

¹⁸⁰ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów za lata 2014-2015.

¹⁸¹ Tamże.

Wskaźnik II.9

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Poza środkami pochodzącymi z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych, w okresie poddanym sprawozdawczości na obszarze województwa małopolskiego realizowane były projekty finansowane w ramach kończącej się perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2007-2013. (Nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej na lata 2014-2020 była w tym okresie dopiero na etapie programowania). Na poziomie regionalnym były to dwa programy: Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Na poziomie krajowym były to dodatkowo: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej. Dotacje unijne umożliwiły realizację poważnych i kosztownych inwestycji, modernizację i remonty dużych obiektów i cennych zespołów zabytkowych. W porównaniu do środków krajowych beneficjenci programów unijnych uzyskali dużo większe kwoty dotacji, jednak ze względu na postawione kryteria i wymagania formalne, liczba dofinansowanych zadań była mniejsza. W okresie poddanym sprawozdawczości w regionie realizowane były **32 projekty finansowane z dotacji z funduszy unijnych** przeznaczonych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków, **wartość udzielonych dotacji na te projekty wyniosła w sumie 98 762 677,02 zł.**

Na poziomie regionalnym głównym źródłem współfinansowania projektów w obszarze kultury, w tym obejmujących ochronę materialnego dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, był Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013. Program ten stanowił instrument realizacji strategii rozwoju województwa i obejmował precyzyjnie dobrany katalog interwencji o największym znaczeniu dla regionu. W latach 2014-2015 w ramach MRPO na lata 2007-2013 realizowanych było jeszcze 6 zakontraktowanych wcześniej projektów. Ich łączna wartość wyniosła 31 228 988,04 zł, z czego 14 003 861,70 zł pochodziło z unijnej dotacji. Dzięki takiemu dofinansowaniu podjęte zostały m.in. następujące zadania: *Rozwój produktu dziedzictwa kulturowego poprzez udostępnienie komór Lill Górna i Kazanów w Kopalni Soli „Wieliczka”* – projekt realizowany przez Kopalnię Soli „Wieliczka” S.A. (całkowita wartość projektu – 12 913 289,95 zł, kwota dofinansowania – 3 635 380,87 zł), *Tworzenie ogólnopolskiego produktu turystycznego – małopolski odcinek Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej – etap I*, przedsięwzięcie podjęte przez Powiat Gorlicki (całkowita wartość projektu – 7 857 395,22 zł, kwota dofinansowania – 4 871 309,21 zł), *Kompleksowa renowacja i konserwacja Bazyliki i Klasztoru Franciszkanów w Krakowie*, realizowana przez Klasztor Franciszkanów w Krakowie (całkowita wartość projektu – 4 108 531,69 zł, kwota dofinansowania – 2 166 250,81 zł) oraz projekt Gminy Dobczyce pn. *Zachowanie reliktów średniowiecznych murów miejskich w Dobczycach oraz ich konserwacja* (całkowita wartość projektu – 2 163 313,46 zł, kwota dofinansowania – 985 696,20 zł)¹⁸². Średnia wartość dotacji udzielonych w okresie sprawozdawczości w ramach Działania 3.2 Schemat A – wyniosła ponad 2,3 mln zł.

Projekty w obszarze ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego współfinansowane były również w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Jednym z zadań tego programu był rozwój kultury i zachowanie tradycji na wsi oraz działania na rzecz podniesienia jakości życia jej mieszkańców. W okresie sprawozdawczości zrealizowanych zostało 18 projektów o łącznej wartości 4 731 249,45 zł, z czego 3 123 249,80 zł stanowiła unijna dotacja. Dzięki takiemu dofinansowaniu realizowane były m.in. następujące zadania: *Remont konserwatorski zabytkowego kościoła pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Płazie* (całkowita wartość projektu – 625 193,94 zł, kwota dotacji – 500 000,00 zł), *Remont muru wokół kościoła pw. św. Mikołaja w Sidzinie* (całkowita wartość projektu – 1 108 103,40 zł, kwota dotacji – 500 000,00 zł), *Wymiana pokrycia dachowego zabytkowego kościoła pw. św. Wita w miejscowości Uniejów Parcela i remont chodnika przy kościele* (całkowita wartość projektu – 657 604,81 zł, kwota dotacji – 493 203,00 zł), *Remont dachu z wymianą na gont na kościele papieskim w Mętowie* (całkowita wartość projektu – 296 406,67 zł, kwota dotacji – 206 967,00 zł), *Wykonanie izolacji pionowej i poziomej ścian fundamentowych oraz wykonanie elewacji zabytkowego kościoła pw. św. Jakuba Apostoła w Pałeczniczy* (całkowita wartość projektu – 597 079,34 zł, kwota dotacji – 500 000,00 zł), *Odnawianie elewacji zewnętrznych i dachu zabytkowego kościoła parafialnego w Domosławicach* (całkowita wartość projektu – 335 802,60 zł,

¹⁸² Dane z Departamentu Funduszy Europejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

kwota dotacji – 251 851,00 zł), *Wykonanie prac konserwatorskich przy zabytkowej kapliczce przydrożnej figury Matki Bożej z Dzieciątkiem w Białolinach Radłowskich* (całkowita wartość projektu – 22 038,52 zł, kwota dotacji – 15 426,97 zł)¹⁸³. Średnia wartość dofinansowania realizowanego zadania z PROW wyniosła ponad 173 tys. zł.

Ponadto w okresie poddanym sprawozdawczości na terenie Małopolski realizowano 3 poważne przedsięwzięcia finansowane z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2007-2013 (Priorytet XI – Kultura i dziedzictwo kulturowe). Ich łączna wartość wyniosła 51 101 241,81 zł, z czego 37 148 604,04 zł obejmowały środki wsparcia programowego. Dofinansowanie uzyskały następujące zadania: *Budowa i uruchomienie Galerii Europa – Daleki Wschód w Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie* (całkowita wartość projektu – 25 240 020,21 zł, kwota dotacji – 17 111 787,09 zł), *Budowa zespołu sal wielofunkcyjnych Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie* (całkowita wartość projektu – 15 013 953,32 zł, kwota dotacji – 11 542 849,01 zł), *Rozszerzenie oferty kulturalno-edukacyjnej poprzez rozbudowę Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Krakowie* (całkowita wartość projektu – 10 847 268,29 zł, kwota dotacji – 8 493 972,94 zł)¹⁸⁴. Średnia kwota dofinansowania zadań z POiŚ była najwyższa z możliwych dostępnych środków wsparcia remontów i modernizacji regionalnych zabytków i wyniosła ponad 12,3 mln zł.

Dostępnymi źródłami finansowania inwestycji w zakresie ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego oraz jego zasobów – w latach poddanych sprawozdawczości – były także: Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego. To forma bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. W okresie obejmującym niniejsze sprawozdanie realizowana była druga edycja funduszy norweskich i EOG na lata 2009-2014. Na terenie Małopolski prowadzonych było 5 wartościowych projektów, które uzyskały wsparcie finansowe z tych źródeł. Ich łączna wartość wyniosła 55 942 699,48 zł, z czego 44 486 961,48 zł stanowiło wsparcie udzielone z programów pomocowych. Dzięki takiemu wsparciu wnioskodawcom z terenu województwa udało się z sukcesem wykonać następujące zadania: *Budowa Pawilonu Józefa Czapskiego w Muzeum Narodowym w Krakowie* (wartość projektu – 18 931 038,00 zł, kwota dofinansowania – 15 504 832,00 zł), *Muzeum Interaktywne w Narodowym Starym Teatrze w Krakowie, Centrum Edukacji Teatralnej* (wartość projektu – 9 746 453,00 zł, kwota dofinansowania – 8 414 403,00 zł), *Pieskowa Skała. Konserwacja architektury zamku i poszerzenie oferty edukacyjno-kulturalnej* (wartość projektu – 11 270 948,48 zł, kwota dofinansowania – 9 504 929,48 zł), *Rewitalizacja – remont i przebudowa budynku magazynu Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie wraz z rozbudową części poddasza, budową instalacji wentylacji, rozbudową instalacji wewnętrznych i elektrycznych* (wartość projektu – 9 494 325,00 zł, kwota dofinansowania – 6 570 973,00 zł), *Modernizacja Teatru Łąźnia Nowa* (wartość projektu – 6 499 935,00 zł, kwota dofinansowania – 4 491 824,00 zł)¹⁸⁵. Średnia kwota dotacji udzielonej z Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na małopolskie zabytki wyniosła prawie 9 mln zł.

Wskaźnik II.10

Liczba uchwalonych Lokalnych Programów Rewitalizacji, w tym liczba programów rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

Polityka miejska znajduje się w centrum zainteresowania zarówno polityki przestrzennej kraju, która została określona w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, oraz polityki regionalnej, która zdefiniowana została zarówno w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie*, jak i w aktualnej *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020*. Od 2010 roku do jednych z najważniejszych zagadnień należało wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych. W ramach II celu *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020 – Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, uwzględniono działanie: *Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze*. Rewitalizacja jest istotnym czynnikiem rozwoju na poziomie lokalnym, w tym w szczególności miast, i oddziałuje na atrakcyjność społeczno-gospodarczą regionów. Ponieważ działania rewitalizacyjne stanowią połączenie przekształceń

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ Dane z Departamentu Funduszy Europejskich Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

¹⁸⁵ Tamże.

przestrzennych, społecznych, gospodarczych i ekologicznych, pozytywne efekty przynosi wprowadzenie do odnowionych przestrzeni funkcji kulturalnych oraz powstawanie i działalność firm z sektora kreatywnego.

W 2015 roku Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego rozesłał do wszystkich gmin w regionie ankietę monitorującą działalność tych najmniejszych jednostek samorządu terytorialnego w zakresie rewitalizacji terenów zdegradowanych, znajdujących się w ich granicach. Na podstawie otrzymanych danych – odpowiedzi uzyskanych z 83 jednostek (to tylko 45,60% wszystkich gmin w regionie) – ustalono, że **w 2015 roku co najmniej 30% gmin w województwie posiadało opracowany program rewitalizacji** (tj. 60 jst)¹⁸⁶. Z tej grupy aż 90% planowało dokonać aktualizacji tego dokumentu. 40% gmin, które odpowiedziały na ankietę, nie posiadało programu rewitalizacji i większość z nich nie planowało podjęcia się jego opracowania. Pozostałe 30% gmin prowadziło prace nad opracowaniem programu rewitalizacji, a większość z nich rozpoczęła prace nad tym dokumentem jeszcze przed wejściem w życie ustawy o rewitalizacji¹⁸⁷. Zdecydowana większość opracowanych programów dotyczyła obszarów urbanistycznych, miejskich, nieliczne planowały działania w obszarach ruralistycznych, na terenach wiejskich.

Procedura oceny Lokalnych Programów Rewitalizacji – która została narzucona przez Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego i określona w regulaminie wyboru projektów z zakresu rewitalizacji, realizowanych z funduszy będących w dyspozycji Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 – jak się ocenia, bardzo pozytywnie wpłynęła na jakość opracowywanych dokumentów. Mimo różnego rodzaju braków, Lokalne Programy Rewitalizacji posiadają bardzo solidnie przygotowane diagnozy, dosyć rozsądnie delimitowane są granice obszarów zdegradowanych, w dokumentach starano się zapisać liczne i bardzo zróżnicowane działania dotyczące zarówno obszarów i zagadnień społecznych, jak i gospodarczych oraz urbanistycznych. W większości dokumentów znajdują się także zapisy dotyczące monitorowania procesu rewitalizacji i rozwoju partnerstw¹⁸⁸.

Od 18 listopada 2015 roku obowiązuje ustawa o rewitalizacji, która tworzy ramy formalno-prawne do przeprowadzania kompleksowych działań naprawczych na terenach zdegradowanych, dotkniętych zjawiskami kryzysowymi. Rewitalizacja stała się zadaniem własnym gmin, choć nieobowiązkowym. W ustawie mocno zostało zaakcentowane duże znaczenie partycypacji społecznej w przygotowaniu, a następnie wdrażaniu i monitorowaniu programu rewitalizacji. Ważnym krokiem w ubieganiu się o środki z regionalnego programu operacyjnego było i będzie przyjęcie przez radę gminy programu rewitalizacji. Jego pozytywna ocena przez Zarząd Województwa Małopolskiego, który jest instytucją zarządzającą regionalnym programem operacyjnym, pozwoli na wpisanie takiego dokumentu do *Wykazu programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego*. Dopiero umieszczenie programu w tym wykazie da podstawę do ubiegania się przez gminę o wsparcie dla konkretnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych wpisanych do gminnego programu rewitalizacji ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego w ramach 11 osi priorytetowej *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej* nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020¹⁸⁹.

Wskaźnik II.11

Wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

Opracowanie programów rewitalizacji było wymogiem warunkującym uzyskanie dofinansowania ze środków Małopolskiego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, będzie także podstawą ubiegania się o środki europejskie z programów finansowych zaplanowanych na kolejny okres programowania. W okresie poddanym sprawozdawczości na obszarze województwa małopolskiego realizowane były

¹⁸⁶ % ten z pewnością jest wyższy. W 2010 r. 40% gmin z obszaru województwa deklarowało, że opracowało plan lub program rewaloryzacji i rewitalizacji układów urbanistycznych, ruralistycznych i zespołów zabytkowych – dane z ankiet monitorujących stan ochrony dziedzictwa kulturowego pozyskanych przez Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego, odnotowano w *Sprawozdaniu z realizacji w latach 2010-2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010-2013*, s. 67.

¹⁸⁷ Dane z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

¹⁸⁸ *Ocena skuteczności zastosowania wybranych mechanizmów programowych wpływających na efekty wdrażania Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, w tym planów rozwoju uzdrowisk oraz programów rewitalizacji*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, 2012, s. 51.

¹⁸⁹ Tamże.

ostatnie projekty rewitalizacyjne wsparte środkami z budżetu kończącej się perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2007-2013. Nowa perspektywa finansowa UE na lata 2014-2020 była w tym okresie dopiero na etapie programowania.

Z budżetu przeznaczanego dla Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Działanie 6.1. Schemat A *Projekty realizowane wyłącznie w ramach programów rewitalizacji*, w latach 2007-2015, dofinansowano w sumie 48 projektów, na łączną kwotę wsparcia w wysokości 235 561 826,69 zł¹⁹⁰ (ogólna wartość projektów 437 235 054,95 zł). W ramach tej kwoty uwzględniono również nakłady finansowe przeznaczone na realizację zadań związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych podjętych w ramach programów rewitalizacji. **W okresie podanym sprawozdawczości** w regionie realizowane były jeszcze **2 projekty finansowane z dotacji z funduszy unijnych** przeznaczonych na rewitalizację układów urbanistycznych i ruralistycznych, **wartość udzielonych dotacji** na te projekty **wyniosła w sumie 9 838 697,19 zł**. Zadania te rozpoczęto w 2009 roku i 2011 roku. Miasto Nowy Targ w grudniu 2014 roku zakończyło realizację zadania pn. *Rozbudowa i modernizacja obiektów sportowych* (wartość projektu: 15 849 326,33 zł, kwota dofinansowania: 8 638 697,19 zł), natomiast Gmina Słomniki w grudniu 2015 roku zakończyła przedsięwzięcie pn. *Integracyjne Centrum Rozwoju Dziecka – Przedszkole Samorządowe* (wartość projektu: 6 936 866,69 zł, kwota dofinansowania: 1 200 000 zł)¹⁹¹.

O skali przeprowadzonych rewitalizacji mówią nie tylko środki finansowe, ale także dane odnoszące do powierzchni obszarów poddanych rewitalizacji. I tak w 2014 roku powierzchnia ta wynosiła 187,96 ha, z czego 73,03% stanowiły tereny miejskie (121,27 ha). W pierwszej połowie 2015 roku obszar objęty rewitalizacją powiększył się o 3 ha w obrębie wiejskim (z 45,22 ha do 48,22 ha). Dla porównania w 2013 roku powierzchnia obszarów poddanych rewitalizacji stanowiła 113,71 ha, z czego 61,84% stanowiły tereny miejskie, a w 2012 roku ten obszar obejmował w sumie 51,68 ha¹⁹².

Jak oceniają specjaliści, realizację wszystkich projektów z obszaru rewitalizacji należy uznać za bardzo przydatną dla rozwoju miejscowości w Małopolsce. Zrealizowane przedsięwzięcia były istotne i potrzebne, oczekiwane przez lokalne społeczności, nawet w tych sytuacjach, w których, z różnych względów, gminy nie podjęły działań najpilniejszych do wykonania. Na podstawie pozyskanych doświadczeń, wynikających z realizacji projektów w ramach MRPO Działanie 6.1 Schemat A, a także doświadczeń realizacji projektów rewitalizacyjnych w innych regionach, sformułowano szereg rekomendacji, które mogą usprawnić procesy rewitalizacji małopolskich miast w kolejnych latach¹⁹³.

W perspektywie 2014-2020 na wsparcie projektów rewitalizacyjnych przeznaczono aż 170 mln euro ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014-2020 w ramach 11. osi priorytetowej *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej*. Dodatkowo dzięki środkom z Programu Operacyjnego *Pomoc Techniczna 2014-2020* na pomoc małopolskim gminom w przygotowaniu programów rewitalizacji przeznaczono blisko 6,8 mln zł w ramach konkursu dotacji realizowanego przez Województwo Małopolskie we współpracy z Ministerstwem Rozwoju. Celem konkursu będzie także upowszechnienie rozumienia rewitalizacji jako procesu kompleksowych, interdyscyplinarnych przemian ukierunkowanych na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych z kryzysu, a także wzmocnienie zdolności gmin do tworzenia mechanizmów partycypacji społecznej oraz angażowania mieszkańców, podmiotów publicznych, prywatnych oraz innych interesariuszy w przygotowanie programów rewitalizacji i ich wdrażanie. Konkurs pn. *Wsparcie przygotowania programów rewitalizacji* współfinansowany będzie w 85% ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego *Pomoc Techniczna 2014-2020* oraz w 15% z budżetu państwa. Konkurs poprzedzi udział we właściwej procedurze konkursowej w ramach poszczególnych działań/ poddziałań Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego 2014-2020, w szczególności w ramach 11. osi priorytetowej *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej*. W okresie podanym sprawozdawczości nie było naborów wniosków w tym konkursie, zaplanowane zostały dopiero na 2016 rok.

¹⁹⁰ Kwota wynikająca z zawartych umów i aneksów do umów z podmiotami realizującymi projekty oraz w dużej części z budżetów zadań rozliczonych. Z powodu nie rozliczenia ostatnich projektów wartość ta nie jest kwotą ostateczną.

¹⁹¹ Dane z Departamentu Funduszy Europejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

¹⁹² Dane z Departamentu Funduszy Europejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

¹⁹³ *Ocena skuteczności zastosowania wybranych mechanizmów programowych wpływających na efekty wdrażania Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego, w tym planów rozwoju uzdrowisk oraz programów rewitalizacji*, Instytut Rozwoju Miast, Kraków, 2012, s.7

Wskaźnik II.12**Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego**

W 2014 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego z budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) wyniosły 690,74 mln zł. W następnym, 2015 roku, zmalały o prawie 20% i osiągnęły poziom 556,96 mln zł. Od lat wydatki w tym zakresie kształtują się na podobnym poziomie, dla porównania: w 2010 roku – ogólny budżet kosztów poniesionych na kulturę i ochronę regionalnego dziedzictwa zamknął się w kwocie 600,6 mln zł, a w 2011 roku – 545,4 mln zł¹⁹⁴.

Pomijając Gminę Miejską Kraków, której wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego wyniosły odpowiednio: 315,36 mln zł w 2014 roku i 191,02 mln zł w 2015 roku, najbardziej aktywne w tej dziedzinie – na poziomie samorządów gminnych w regionie – były gminy z terenu powiatów: krakowskiego, nowosądeckiego, oświęcimskiego i chrzanowskiego. Wydatki roczne gminnych jednostek samorządu terytorialnego z tych obszarów w okresie poddanym sprawozdawczości oscyływały w granicach 18,5-23,4 mln zł¹⁹⁵.

Tabela 38

Wydatki gmin na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w latach 2014-2015 – w zestawieniu powiatowym¹⁹⁶		
Powiat	2014	2015
Bocheński	11 200 224,53	10 557 771,99
Brzeski	10 167 350,38	8 500 062,21
Chrzanowski	19 907 421,65	18 527 992,07
Dąbrowski	6 365 003,38	3 539 483,16
Gorlicki	10 616 131,31	9 578 653,35
Krakowski	23 265 783,18	23 392 274,94
Limanowski	9 903 756,01	7 838 126,87
Miechowski	4 810 581,12	4 478 189,45
Myślenicki	10 903 241,51	10 907 779,06
Nowosądecki	23 033 423,08	18 440 485,95
Nowotarski	13 762 508,28	14 478 854,67
Olkuski	12 182 791,60	12 769 684,95
Oświęcimski	22 294 473,64	19 566 656,63
Proszowicki	5 055 359,83	3 425 246,91
Suski	7 288 446,82	9 092 878,52
Tarnowski	15 234 233,96	15 688 672,15
Tatrzański	8 780 261,57	8 018 853,67
Wadowicki	13 557 136,33	14 513 270,93
Wielicki	13 552 032,57	12 905 283,64
RAZEM	241 880 160,75	226 220 221,12

Na szczeblu samorządu powiatowego w 2014 roku najwyższymi wydatkami w tym zakresie wykazał się Powiat Nowotarski – zbliżając się do kwoty 2 mln zł (1,82 mln zł). Kolejne w wysokości środków finansowych przeznaczanych na kulturę i ochronę dziedzictwa były Powiaty: Tarnowski (1,21 mln zł) i Gorlicki (1,07 mln zł), przekraczając poziom 1 mln zł. Łącznie wydatki na kulturę i ochronę

¹⁹⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁹⁵ Tamże.

¹⁹⁶ Tamże.

dziedzictwa kulturowego z budżetów powiatów w Małopolsce w 2014 roku wyniosły 8,60 mln zł. W następnym, 2015 roku, odnotowano wzrost ogólnej sumy wydatków powiatów w tym obszarze o 8% – do kwoty 9,28 mln zł. Nadal największe środki na ten cel przekazywały Powiaty: Nowotarski (1,97 mln zł), Tarnowski (1,24 mln zł) i Gorlicki (1,05 mln zł)¹⁹⁷.

Wydatki samorządu województwa na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2014 roku wyniosły 109 663 tys. zł. W kolejnym, 2015 roku, kwota ta uległa zwiększeniu o 4%, do wartości 114 243 tys. zł. Suma wydatków w tym zakresie w okresie poddanym sprawozdawczości wyniosła 223 906 tys. zł. Te wartości były na podobnym poziomie do wydatków Województwa Małopolskiego w latach wcześniejszych. Największe wydatki samorządu regionalnego w tym obszarze były w latach 2008-2009, w których zapewniono nieosiągalną już później wartość finansową ponad 269 421 tys. zł. Najmniejszą kwotą dysponowano w latach 2006-2007, w których wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa osiągnęły w sumie wartość ponad 195 431 tys. zł. W latach 2010-2011 były to środki finansowe w wysokości 210 229 tys. zł. W skali kraju – w obu latach poddanych sprawozdawczości – wartości wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego plasowały Małopolskę na wysokiej, trzeciej pozycji w Polsce, za województwem mazowieckim (po 180 mln zł), lubelskim (148 mln zł i 125 mln zł) i śląskim (138 mln zł i 163 mln zł)¹⁹⁸.

Tabela 39

Wydatki województw na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w latach 2014-2015 ¹⁹⁹		
Województwo	2014	2015
Dolnośląskie	106 136 755,96	94 143 276,47
Kujawsko-Pomorskie	107 739 540,29	88 997 066,31
Lubelskie	148 211 331,11	125 487 037,47
Lubuskie	27 107 749,46	35 635 636,23
Łódzkie	76 246 066,72	75 161 776,10
Małopolskie	109 663 715,64	114 243 981,64
Mazowieckie	180 703 122,97	180 934 228,74
Opolskie	26 029 595,63	25 205 833,81
Podkarpackie	68 824 460,64	63 680 073,11
Podlaskie	53 019 838,25	53 557 544,93
Pomorskie	81 044 890,98	87 208 852,03
Śląskie	138 151 606,54	163 911 235,07
Świętokrzyskie	30 887 480,65	31 775 453,67
Warmińsko-Mazurskie	47 279 444,16	49 774 590,72
Wielkopolskie	96 407 824,48	98 135 689,94
Zachodniopomorskie	66 393 707,18	78 694 689,78
RAZEM	1 363 847 130,66	1 366 546 966,02

Wskaźnik II.13

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea

- **Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea**

W regionie są 134 muzea, w tym 46 jednostek będących oddziałami muzealnymi²⁰⁰. Spośród wszystkich muzeów w regionie 78,4% stanowią muzea należące do sektora publicznego, a 21,6 %

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁹⁹ Tamże.

²⁰⁰ Stan na 31 grudnia 2015 r., dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

jednostki sektora prywatnego²⁰¹. System finansowania kultury w Polsce daje samorządom – mającym pod opieką prawie 4/5 istniejących w regionie placówek muzealnych – dużo swobody w zakresie wyboru instytucji, do których kierowane jest wsparcie. Selekcja może dotyczyć zarówno przedsięwzięć realizowanych przez nie (na poziomie dotacji celowych), jak również możliwości regulowania wysokości wsparcia przyznawanego poszczególnym jednostkom. To, że samorzady dysponują wiedzą o regionalnym rynku kultury i mogą skuteczniej dopasować wsparcie do potrzeb mieszkańców, pozwala częściowo zniwelować problemy wynikające z niskich nakładów ogółem.

W budżetach jednostek samorządu terytorialnego, w ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego, zawierają się kwoty przeznaczane na utrzymanie muzeów, dla których funkcję organizatora sprawują samorzady. Suma ogólnych wydatków wszystkich samorządów w regionie na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego w latach 2014-2015 wyniosła prawie 1 248 mln zł. W 2014 roku gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim na same tylko muzea – w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, rozdział 92118 *Muzea* – przeznaczyły 35 368 046,03 zł. W 2015 roku nastąpił wzrost tych kosztów o prawie 22%, tj. prawie 7,75 mln zł. Gminy wydatkowały na ten cel 43 117 568,85 zł, w tym samo Miasto Kraków wydatkowało 32 789 454 zł (76% budżetu gmin i miast na prawach powiatu przeznaczonych na rozdział 92118). W latach wcześniejszych wydatki gmin w tym zakresie kształtowały się następująco: w 2013 roku – 35 009 801,98 zł, a w 2012 roku – 36 678 382,82 zł²⁰². W 2015 roku odnotowano znaczne zwiększenie wydatków ogółem na muzea. Najbardziej zwiększyły się wydatki z budżetu Miasta Krakowa przeznaczone na: Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, Muzeum Inżynierii Miejskiej oraz Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie (MOCAK) – wzrost budżetów odpowiednio o: 2,35 mln zł i 1,21 mln zł oraz 0,48 mln zł²⁰³.

- **Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea**

Województwo Małopolskie jest organizatorem lub współorganizatorem 23 instytucji kultury²⁰⁴, z czego 5 współprowadzonych jest z innymi podmiotami: Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminą Miejską Kraków, Gminą Wadowice, Archidiecezją Krakowską, Fundacją Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się” oraz Stowarzyszeniem Akademia Imienia Krzysztofa Pendereckiego Międzynarodowe Centrum Muzyki. Wśród tych 23 instytucji jest 11 muzeów²⁰⁵.

W budżecie samorządu województwa małopolskiego zabezpieczane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa, a w tym zakresie część środków przeznaczana jest na utrzymanie regionalnych muzeów, dla których Województwo jest organizatorem lub współorganizatorem. W 2014 roku budżet ogółem Województwa Małopolskiego zamknął się kwotą 1 258 504 074 zł, w tym na kulturę ogółem 109 871 280 zł (czyli 8,73% ogólnego budżetu), w roku następnym, 2015, wartości te kształtowały się następująco: budżet ogółem – 1 147 803 747 zł, w tym na kulturę 114 474 368 zł (9,97%)²⁰⁶. W ostatnich latach wysokość środków finansowych przeznaczanych na utrzymanie regionalnych muzeów wynosiła: w 2012 roku – 21 597 253 zł (18,35% wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa), w 2013 roku – 22 824 710 zł (18,47%), w 2014 roku – 23 889 431 zł (21,74%), natomiast w 2015 roku – 26 001 754 zł (22,71 %). Z roku na rok zauważalny jest wzrost kwotowy i procentowy wydatków z budżetu Województwa Małopolskiego na regionalne muzea. Największy wzrost dotacji podmiotowej – porównując budżety z 2014 roku i 2015 roku – odnotowały: Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu i Muzeum Okręgowe w Tarnowie, odpowiednio budżety wzrosły o: 0,79 mln zł, 0,36 mln zł oraz 0,33 mln zł.

²⁰¹ Stan na 31 grudnia 2015 r., *Opracowanie sygnałne – Nr 9, Działalność instytucji kultury w Województwie Małopolskim w 2015 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, s. 2.

²⁰² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁰³ Sprawozdania z wykonania budżetu Miasta Krakowa za 2014 r. oraz 2015 r.

²⁰⁴ 21 instytucji kultury wpisanych jest do rejestru Województwa, 2 wpisane są do innych rejestrów: Gminy Miejskiej Kraków (Muzeum Armii Krajowej w Krakowie) oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Europejskie Centrum Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach).

²⁰⁵ Stan na 31 grudnia 2015 r.

²⁰⁶ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.

Tabela 40

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu Województwa Małopolskiego dla muzeów, dla których organizatorem lub współorganizatorem było Województwo Małopolskie w latach 2012-2015 (w zł) ²⁰⁷					
Lp.	Nazwa instytucji	2012	2013	2014	2015
1.	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	2 729 984	2 843 103	3 343 200	3 442 930
2.	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	2 958 267	3 252 425	3 382 941	3 491 320
3.	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	3 215 112	3 559 391	3 817 196	4 151 780
4.	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	4 705 970	4 663 743	4 836 606	5 200 940
5.	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	1 897 600	1 888 809	1 976 791	2 136 520
6.	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	2 280 303	2 191 449	2 255 965	2 276 320
7.	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	693 353	792 394	807 342	922 260
8.	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec	1 047 448	1 236 765	1 103 582	1 176 500
9.	Muzeum Armii Krajowej w Krakowie ²⁰⁸	919 416	1 243 664	1 152 529	1 945 404
10.	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach ²⁰⁹	667 200	685 663	657 175	769 050
11.	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ²¹⁰	482 600	467 304	556 104	488 730
RAZEM		21 597 253	22 824 710	23 889 431	26 001 754

- **Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedziby w Małopolsce**

Z budżetu państwa utrzymywanych jest 10 narodowych instytucji kultury działających na terenie województwa małopolskiego, w tym 7 muzeów. 5 placówek muzealnych: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, podległych jest Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2 jednostki są współprowadzone: Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Województwo Małopolskie, Archidiecezję Krakowską i Gminę Wadowice oraz Muzeum PRL-u – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminę Miejską Kraków.

Ogólne wydatki z budżetu państwa, w rozdziale 92118 *Muzea*, przeznaczone na utrzymanie państwowych muzeów, które mają siedziby na terenie Małopolski w ostatnich latach wyniosły: w 2012 roku – 75 294 818 zł, w 2013 roku – 70 710 099 zł, w 2014 roku – 68 340 000 zł, a w 2015 roku – 77 570 000 zł. Największe dofinansowanie otrzymuje Muzeum Narodowe w Krakowie, w 2015 roku było to ponad 43% środków przekazanych dla państwowych placówek muzealnych działających na terenie województwa małopolskiego. W porównaniu do budżetu w 2014 roku, najbardziej wzrosły wydatki na utrzymanie i funkcjonowanie następujących państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce: Muzeum Narodowe w Krakowie – zwiększenie budżetu aż o 3,30 mln zł, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie – zwiększenie o 2,91 mln zł, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu – zwiększenie o 1,95 mln zł.

²⁰⁷ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu Województwa Małopolskiego, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

²⁰⁸ Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, poza dotacją podmiotową z budżetu Województwa Małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Gminy Miejskiej Kraków (w 2012 r. – 825 000 zł, w 2013 r. – 1 178 000 zł, w 2014 r. – 1 633 100 zł, w 2015 r. – 984 750 zł).

²⁰⁹ Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach, poza dotacją podmiotową z budżetu Województwa Małopolskiego, otrzymuje dotację celową od Powiatu Gorlickiego (w 2012 r. – 102 000 zł, w 2013 r. – 91 500 zł, w 2014 r. – 177 990 zł, w 2015 r. – 780 500 zł).

²¹⁰ Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, poza dotacją podmiotową z budżetu Województwa Małopolskiego, otrzymuje dotację podmiotową od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (w 2012 r. – 500 000 zł, w 2013 r. – 500 000 zł, w 2014 r. – 505 000 zł, w 2015 r. – 540 000 zł).

Tabela 41

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu państwa dla państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce – w latach 2012-2015 (w zł) ²¹¹					
Lp.	Nazwa instytucji	2012	2013	2014	2015
1.	Muzeum Narodowe w Krakowie	34 600 000	32 236 565	30 497 000	33 799 000
2.	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	16 421 818	14 297 000	13 967 000	16 872 000
3.	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	15 721 000	15 311 000	14 748 000	16 694 000
4.	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	5 117 000	4 867 000	4 647 000	4 623 000
5.	Muzeum Sztuk i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	2 935 000	3 167 000	2 981 000	4 039 000
6.	Muzeum Dom Rodziny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ²¹²	500 000	500 000	500 000	540 000
7.	Muzeum PRL-u ²¹³	0	331 534	1 000 000	1 003 000
RAZEM		75 294 818	70 710 099	68 340 000	77 570 000

Wskaźnik II.14**Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki**

Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w 2014 roku wydatkowały ze swoich budżetów w dziale 630 – *Turystyka* środki w łącznej wysokości 20 328 987,85 zł. W 2015 roku nakłady finansowe w tym dziale zostały znacznie podwyższone w stosunku do roku poprzedzającego, o niemal 45%, i wyniosły 29 414 283,30 zł. W latach wcześniejszych następował wzrost wydatków na ten cel: w 2011 roku – 14 839 716,40 zł, w 2012 roku – 19 288 147,07 zł, a w 2013 roku – 23 492 446,62 zł. W pierwszym roku poddanym sprawozdawczości największe kwoty na rozwój turystyki wydatkowały gminy z powiatu nowotarskiego, olkuskiego, nowosądeckiego i gorlickiego, natomiast w 2015 roku najczęściej na ten cel wydały gminy z powiatu nowotarskiego, krakowskiego, nowosądeckiego oraz gorlickiego. Gminy z powiatu miechowskiego w okresie sprawozdawczości nie wydatkowały na ten cel żadnych środków²¹⁴. Także Gmina Miejska Kraków w 2015 roku nie rozliczyła wydatków w dziale 630.

Tabela 42

Wydatki gmin z miastami na prawach powiatów w dziale 630 – <i>Turystyka</i> – w podziale na powiaty, w latach 2014-2015 (w zł) ²¹⁵		
Nazwa powiatu	2014	2015
Bocheński	149 466,36	424 590,03
Brzeski	74 197,35	28 991,34
Chrzanowski	8 868,51	18 044,59
Dąbrowski	48 997,65	58 865,98
Gorlicki	2 730 859,53	3 968 444,22

²¹¹ Dane z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2012 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2013 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2014 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2015 r.* Wskazano tylko wydatki z § 2550 i § 2480. Ministerstwo finansuje lub współfinansuje działalność 32 muzeów w skali kraju.

²¹² W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

²¹³ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

²¹⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Krakowski	648 599,89	5 647 623,14
Limanowski	927 539,51	461 443,05
Miasto Kraków	193 138,47	0,00
Miasto Nowy Sącz	205 693,51	189 348,95
Miasto Tarnów	767 379,14	812 150,58
Miechowski	0,00	0,00
Myślenicki	24 771,62	260 941,67
Nowosądecki	3 226 629,93	4 171 307,27
Nowotarski	5 369 627,80	10 575 356,26
Olkuski	4 834 498,31	112 711,20
Oświęcimski	199 510,76	184 221,29
Proszowicki	4 000,00	2 000,00
Suski	117 080,68	85 703,24
Tarnowski	216 365,40	1 049 970,30
Tatrzański	194 168,73	8 969,76
Wadowicki	352 617,32	433 249,97
Wielicki	34 979,38	920 350,46
RAZEM	20 328 989,85	29 414 283,30

Stymulowanie rozwoju turystyki poprzez wybór i wsparcie najlepszych projektów turystycznych, budujących markę Małopolski – jako regionu o najlepszej ofercie turystycznej w kraju – oraz wspieranie aktywności mieszkańców Małopolski w realizacji własnych, nowatorskich pomysłów jest celem ogłaszanego przez Województwo Małopolskie konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnnna*. W ramach tego konkursu w 2014 roku z budżetu samorządu województwa udzielono wsparcia na realizację 35 zadań publicznych w łącznej kwocie dofinansowania 1 300 000 zł, w podziale na projekty ujęte w ramach przedsięwzięć: *Małopolska i Kraków – Europejskie Centrum Turystyki Religijnej – Rozwój i promocja produktów turystyki religijnej* – ogółem 124 500 zł, *Małopolskie Szlaki Dziedzictwa – Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej* – 695 500 zł, *Rozwój turystyki aktywnej i specjalistycznej* – 214 000 zł, *Małopolska Agroturystyka – Rozwój i promocja oferty turystyki wiejskiej* – 156 000 zł, *Promocja markowych produktów turystycznych oraz integracja środowisk turystycznych* – 110 000 zł. W 2015 roku środki finansowe przeznaczone na ten cel zostały podwyższone o ponad 38%. W drugim roku poddanym sprawozdawczości na realizację 47 zadań wybranych w ramach otwartego konkursu Zarząd Województwa Małopolskiego przeznaczył wsparcie w ogólnej kwocie 1 800 000 zł. Dotację otrzymały wyróżniające się projekty z zakresu rozwoju, utrzymania, aktywizacji i promocji kluczowych produktów turystycznych w regionie, które wpisały się w następujące obszary zadania: *Małopolskie Szlaki Dziedzictwa – Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej* – 154 000 zł, *Rozwój turystyki aktywnej i specjalistycznej* – 204 000 zł, *Małopolska Agroturystyka – Rozwój i promocja oferty turystyki wiejskiej* – 193 000 zł, *Promocja markowych produktów turystycznych oraz integracja środowisk turystycznych* – 249 000 zł, *„Małopolskie Szlaki Kolejowe na bazie Galicyjskiej Kolei Transwersalnej” – nowa oferta podróży turystycznych po Małopolsce* – 200 000 zł, *Rozwój i promocja oferty turystycznej Małopolski w oparciu o dziedzictwo i ofertę kulinarną Małopolski poprzez realizację ukierunkowanej prezentacji w Brukseli (Belgia)* – 95 000 zł, *Małopolskie Szlaki Dziedzictwa – Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej* – 500 000 zł, *Rozwój i promocja oferty turystycznej Małopolski w oparciu o ofertę turystyki religijnej* – 205 000 zł²¹⁶.

Ogólne wydatki z budżetu samorządu województwa w latach 2014-2015, w dziale 630 – *Turystyka*, wynosiły odpowiednio 13 266 410 zł i 9 549 886 zł²¹⁷. Poza konkursem ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnnna* Województwo Małopolskie wydatkowało środki m.in. na: badanie ruchu turystycznego w regionie, utrzymanie trwałości i rozwój Małopolskiego Systemu Informacji

²¹⁶ Dane z Departamentu Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²¹⁷ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

Turystycznej, wpłatę składki członkowskiej do Małopolskiej Organizacji Turystycznej, integrację środowisk turystycznych, współpracę i organizację wydarzeń branżowych (np. Małopolskich Obchodów Międzynarodowego Dnia Przewodnika), program pn. *100-lecie I Wojny Światowej*.

Wskaźnik II.15

Liczba turystów odwiedzających region

Potencjał turystyczny województwa tworzą jego walory przyrodnicze, kulturowe, infrastruktura turystyczna oraz dostępność komunikacyjna. Najczęściej jednak jest on określany poprzez liczbę turystycznych obiektów noclegowych czy miejsc noclegowych oferowanych turystom, a jego wykorzystanie mierzone jest m.in. poprzez liczbę korzystających, liczbę udzielonych noclegów, średnią długość pobytu turystów w obiektach²¹⁸.

Ruch turystyczny na obszarze Małopolski od lat wciąż utrzymuje stałą tendencję wzrostową. **W 2015 roku Małopolskę odwiedziło prawie 10,7 mln turystów** (czyli osób, które skorzystały przynajmniej z 1 noclegu), w tym ponad 2,7 mln turystów zagranicznych. Samą stolicę regionu odwiedziło ponad 7 mln osób, w tym ponad 2,5 mln turystów, którzy przybyli z zagranicy. Ogółem gości odwiedzających województwo (w tym także turystów) było 13,9 mln, z czego z zagranicy prawie 2,9 mln osób. **W roku poprzedzającym region wizytowało niemal 9,8 mln turystów** (korzystających z noclegów), w tym prawie 2,6 mln osób przybyłych spoza Polski²¹⁹. Lotnisko Balice w 2015 roku przyjęło ponad 4,22 mln pasażerów. To wzrost o 10,8% w stosunku do 2014 roku²²⁰. Polscy podróżni przybywają do Małopolski głównie z województw: śląskiego, mazowieckiego i podkarpackiego. Natomiast odwiedzający region cudzoziemcy najczęściej przyjeżdżają z Wielkiej Brytanii (ponad 20% przyjezdnych z zagranicy), Niemiec (ponad 16%), Francji i Włoch (po 6%), następnie Hiszpanii, Holandii i Stanów Zjednoczonych (między 4-5% ogółu turystów zagranicznych)²²¹.

Tabela 43

Liczba turystów przyjeżdżających do Małopolski w latach 2010-2015 – w tys. ²²²						
Rodzaj turystów	Liczba turystów					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Turyści krajowi	6 400	6 600	6 710	6 850	7 210	7 980
Turyści zagraniczni	2 300	2 370	2 400	2 540	2 580	2 720
RAZEM	8 700	8 970	9 110	9 390	9 790	10 700

Atrakcyjność Małopolski dla turystów potwierdziły dane o rozmiarach ruchu turystycznego w kraju w przekroju wojewódzkim. Zarówno w 2014 roku, jak i w 2015 roku Małopolska zajmowała drugie miejsce w kraju pod względem ilości dostępnych turystycznych obiektów noclegowych (1 418 takich obiektów w 2014 roku i 1 448 w 2015 roku), lokując się tuż za województwem pomorskim (w którym oferowano odpowiednio 1 450 i 1 512 obiektów), a przed regionami: zachodniopomorskim (1 322 i 1 299) i dolnośląskim (903 i 867). Najmniej obiektów noclegowych miały w tym okresie województwa: opolskie (142 i 168), świętokrzyskie (231 i 246), podlaskie (248 i 269) oraz lubuskie (283 i 288)²²³. W porównaniu do danych z 2014 roku liczba turystycznych obiektów noclegowych w Polsce zwiększyła się o 139 obiektów, czyli o 1,4%. Największy wzrost odnotowano w województwach: pomorskim (62), kujawsko-pomorskim (36) i małopolskim (30). Natomiast w sześciu województwach wystąpiły spadki ogólnej liczby turystycznych obiektów noclegowych²²⁴.

W ciągu całego 2015 roku w kraju udzielono 71,2 mln noclegów (wzrost o 7,0% wobec 2014 roku – 66,6 mln noclegów), z czego ponad połowa przypadła na obiekty hotelowe – 38,8 mln noclegów

²¹⁸ *Turystyka w województwie Małopolskim w 2011 roku*, Urząd Statystyczny w Krakowie, 2012, s. 69.

²¹⁹ *Badanie ruchu turystycznego w województwie małopolski w 2015 roku. Raport końcowy*, Kraków 2016, s. 13-14.

²²⁰ Dane z <http://www.pasazer.com/news/29081/statystyki,2015,rekordowy,rok,polskich,lotnisk.html>.

²²¹ *Badanie ruchu turystycznego w województwie małopolski w 2015 roku. Skróty raportu końcowego*, Kraków 2016, s. 4-6.

²²² *Badanie ruchu turystycznego w województwie małopolski w 2015 roku. Skróty raportu końcowego*, Kraków 2016, s. 2.

²²³ *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 43.

²²⁴ *Turystyka w 2015 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 61-62.

(wzrost o 8,9%)²²⁵. Najwięcej noclegów w okresie poddanym sprawozdawczości udzielono w województwie zachodniopomorskim – 11,9 mln w 2014 roku (17,9% ogółu noclegów) i 12,3 mln (17,3%) w 2015 roku, a następnie kolejno w województwach: małopolskim – 10,2 mln (15,3%) w 2014 roku i 10,9 mln (15,4%) w następnym roku, pomorskim – odpowiednio 7,1 mln (10,7%) i 7,9 mln (11,1%) mazowieckim – 6,6 mln (9,9%) i 7,1 mln (9,9%) oraz dolnośląskim – 6,4 mln (9,6%) i 6,8 mln (9,6%). W tych pięciu województwach udzielono ponad 63% wszystkich noclegów²²⁶. W 2015 roku, podobnie jak w latach 2013-2014, najwyższy odsetek noclegów udzielonych turystom zagranicznym w ogólnej liczbie noclegów odnotowano w województwach mazowieckim (33,3%) oraz małopolskim (26,9%) a najniższy w województwach: świętokrzyskim (4,4%) i kujawsko-pomorskim (6,6%)²²⁷. Silna pozycja Małopolski wynika z atrakcyjności turystycznej regionu, cenionych walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, a także – w przypadku stolicy regionu – z turystyki biznesowej.

Tabela 44

Noclegi udzielone w turystycznych obiektach noclegowych w latach 2014-2015 – według województw – w tys. ²²⁸						
Województwo	Noclegi udzielone w 2014 roku			Noclegi udzielone w 2015 roku		
	Turystom zagranicznym	Turystom krajowym	Ogółem	Turystom zagranicznym	Turystom krajowym	Ogółem
Dolnośląskie	1 128,2	5 269,7	6 397,9	1 156,7	5 673,0	6 829,7
Kujawsko-Pomorskie	190,1	3 100,6	3 290,7	239,6	3 386,0	3 625,5
Lubelskie	166,6	1 470,0	1 636,6	171,4	1 540,3	1 711,6
Lubuskie	249,1	952,9	1 202,0	270,8	1 018,3	1 289,1
Łódzkie	329,4	1 808,9	2 138,3	367,6	1 934,4	2 302,0
Małopolskie	2 842,6	7 323,5	10 166,1	2 940,5	8 002,3	10 942,8
Mazowieckie	2 115,2	4 464,7	6 579,9	2 357,3	4 712,2	7 069,6
Opolskie	75,8	546,5	622,3	90,8	639,3	730,1
Podkarpackie	174,5	2 319,1	2 493,6	213,4	2 559,2	2 772,6
Podlaskie	213,8	836,2	1 050,0	216,6	911,5	1 128,1
Pomorskie	1 069,6	6 023,6	7 093,2	1 122,1	6 758,4	7 880,5
Śląskie	620,4	4 069,2	4 689,6	662,3	4 283,4	4 945,7
Świętokrzyskie	61,7	1 343,5	1 405,2	65,2	1 401,5	1 466,8
Warmińsko-Mazurskie	422,2	2 339,1	2 761,3	380,3	2 451,6	2 831,9
Wielkopolskie	507,6	2 626,4	3 134,0	541,5	2 836,8	3 378,3
Zachodniopomorskie	2 825,6	9 093,8	11 919,4	2 961,6	9 368,4	12 330,1
RAZEM	12 992,4	53 587,7	66 580,1	13 757,7	57 476,6	71 234,4

W 2014 roku odnotowano istnienie 2 250 obiektów hotelowych w kraju. Najwięcej – 300 hoteli – miało lokalizację w województwie małopolskim (13,33% ogółu). W samym Krakowie było ich wtedy 130. Kolejne pod względem ilości takich obiektów noclegowych były województwa: wielkopolskie (231 obiektów), dolnośląskie (230), mazowieckie (212). W Małopolsce w tym okresie było najwięcej hoteli: oznaczonych kategorią 5 gwiazdek – 14 obiektów, w tym w samej stolicy regionu 10, na 55 w kraju, to stanowi ponad 25% ogółu, oznaczonych kategorią 4 gwiazdek – 59 obiektów, na 303 w kraju, prawie 20% ogółu oraz oznaczonych kategorią 3 gwiazdek – 170 obiektów, na 1 056 w kraju, ponad 16% ogółu. Dla porównania na terenie Mazowsza lokowanych w tym okresie było 10 obiektów hotelowych oznaczonych kategorią 5 gwiazdek, 31 oznaczonych kategorią 4 gwiazdek i 90 oznaczonych

²²⁵ Tamże, s. 63.

²²⁶ *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 44-45, 47.

²²⁷ *Turystyka w 2015 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 63.

²²⁸ Dotyczy obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 64. *Turystyka w 2015 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 84. Pozycja „razem” wyliczona z sumy danych cząstkowych.

kategorią 3 gwiazdek²²⁹. W 2015 roku stopień wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych w Małopolsce oceniono na 53% (to trzecia pozycja wśród województw w Polsce)²³⁰.

Analizując dane o udzielonych noclegach w ujęciu powiatowym w skali kraju w ostatnim roku sprawozdawczości pierwsze trzy lokaty co do liczby noclegów, tak jak w 2014 roku, zajęły kolejno: Warszawa (5 161,2 tys.), Kraków (4 573,9 tys.) oraz powiat kołobrzeski (4 303,8 tys.) i łącznie koncentrowały one $\frac{1}{5}$ (19,7%) wszystkich noclegów w 2015 roku (w 2014 roku – 20,0%). W pierwszej 20 znalazły się także małopolskie powiaty położone w obszarach górskich, atrakcyjnych turystycznie: tatrzański i nowosądecki²³¹.

W 2015 roku średnio w Polsce na 100 km² przypadało 3,2 turystycznych obiektów noclegowych (posiadających 10 lub więcej miejsc noclegowych). Wskaźniki przekraczające średnią krajową odnotowano w Małopolsce – 9,5 obiektu na 100 km², oraz województwach: pomorskim – 8,3, zachodniopomorskim – 5,7, śląskim – 5,1, oraz dolnośląskim – 4,3. Łącznie w wymienionych województwach zlokalizowanych było 57% wszystkich zasobów bazy noclegowej. Średnia gęstość bazy noclegowej w Polsce w 2015 roku wyniosła 2,3 miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni. Wartości wyższe niż średnia krajowa odnotowano w 5 regionach, wśród których przodowało województwo małopolskie – 5,9 miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni oraz pomorskie – 5,6 i zachodniopomorskie – 5,3. Średnia krajowa liczba turystów korzystających z noclegów w turystycznych obiektach noclegowych w odniesieniu do powierzchni jednostki terytorialnej (miara gęstości ruchu) wyniosła 86 osób na 1 km², a najwyższe wartości odnotowano w województwach: małopolskim, śląskim, pomorskim i dolnośląskim, odpowiednio – 268, 174, 133 i 131 turystów/km², najmniejsze w: podlaskim – 30 turystów/km² i lubelskim – 32 turystów/km²²³².

Wskaźniki intensywności ruchu turystycznego w 2015 roku wykazywały duże zróżnicowanie przestrzenne. Obrazują one odpowiednio: liczbę turystów oraz liczbę udzielonych im noclegów w przeliczeniu na 100 osób zamieszkujących dany obszar. Wymienione wskaźniki najwyższe wartości osiągnęły w województwach: zachodniopomorskim, gdzie na każdym 100 mieszkańców przypadało 139 turystów i 719 udzielonych noclegów, małopolskim – odpowiednio 121 i 325 oraz pomorskim – 106 i 342²³³. Pod względem wskaźników odnoszących się do powierzchni województwa, na najwyższym miejscu lokowała się Małopolska, m.in. ze względu na dużą gęstość zaludnienia i relatywnie niewielki obszar²³⁴. Województwo małopolskie wyróżniały także najwyższe współczynniki w kraju określające najwyższą atrakcyjność turystyczną regionu pod względem ilości istniejących szlaków turystycznych na 100 km² powierzchni, ilości obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na 100 km² powierzchni oraz ilości zwiedzających muzea na 1 000 mieszkańców. W pierwszym kwartale 2015 roku liczba zwiedzających – najczęściej odwiedzane miejsca w regionie: Auschwitz-Birkenau, niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady w Oświęcimiu wzrosła w stosunku do analogicznego okresu z 2014 roku o 45%, liczba odwiedzających Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie wzrosła o 26%, a w Kopalni Soli w Wieliczce wzrost ten wyniósł ponad 8%²³⁵.

Tabela 45

Potencjał turystyczny województw w 2014 r. – w tys., wybrane wskaźniki ²³⁶			
Województwo	Szlaki turystyczne na 100 km ² powierzchni	Zwiedzający muzea na 1000 ludności	Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków na 100 km ² powierzchni
Dolnośląskie	31,4	622,0	41,6
Kujawsko-Pomorskie	33,6	399,5	16,6
Lubelskie	17,7	507,6	14,6

²²⁹ Dane z *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 131, 137.

²³⁰ *Turystyka w 2015 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 64-65.

²³¹ Tamże, s. 86-87.

²³² Tamże, s. 90.

²³³ Tamże, s. 90.

²³⁴ Tamże, s. 91.

²³⁵ *Badanie ruchu turystycznego w województwie małopolski w 2015 roku. Raport końcowy*, Kraków 2016, s. 12.

²³⁶ *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 73. Średnia krajowa wyliczona z sumy danych cząstkowych podzielonej przez 16 (liczba regionów).

Lubuskie	45,2	214,4	28,4
Łódzkie	13,9	447,9	14,7
Małopolskie	61,8	2 389,3	34,6
Mazowieckie	11,9	1 695,2	19,8
Opolskie	15,9	222,2	32,3
Podkarpackie	12,6	668,6	23,5
Podlaskie	21,8	395,8	11,2
Pomorskie	17,7	934,9	17,2
Śląskie	50,1	309,9	31,1
Świętokrzyskie	23,3	539,8	14,1
Warmińsko-Mazurskie	12,5	351,2	24,4
Wielkopolskie	18,6	319,8	23,7
Zachodniopomorskie	34,0	276,5	15,7
ŚREDNIA KRAJOWA	26,4	643,4	22,7

Wskaźnik II.16

Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę turystyczną wykorzystującą elementy kultury ludowej

Tereny wiejskie naszego regionu posiadają duży potencjał turystyczny dzięki m.in. bogatej i różnorodnej kulturze lokalnej, wytwarzanym na miejscu produktom tradycyjnym (rękodzieło, kulinaria) oraz walorom przyrodniczym i krajobrazowym bezpośredniego otoczenia. W 2015 roku w **Małopolsce odnotowano funkcjonowanie 96 turystycznych obiektów noclegowych ujętych w kategorii „kwatery agroturystyczne”**. W latach poddanych sprawozdawczości przybyło 9 takich miejsc (na koniec 2013 roku było ich 90, w 2014 roku było ich już 100, jednak w ciągu 2015 roku ubyły 4 kwatery)²³⁷. W zestawieniu krajowym województwo małopolskie nadal było niekwestionowanym liderem w liczbie oferowanych tego typu miejsc noclegowych i oferty spędzenia czasu wolnego poza miastem. Dane dotyczące regionu w tym zakresie przewyższały o ponad 90% średnią krajową (50,7 kwater agroturystycznych na województwo). Wiele gospodarstw agroturystycznych w Małopolsce posiadało wyspecjalizowaną ofertę: 14 z nich tworzyło grupę pn. *Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami*, 16 ujętych było w projekt *Małopolska wieś dla dzieci*, 15 połączonych było w sieć *Małopolska Wieś w Siodle*, 20 działało pod wspólną marką *Małopolska miodowa kraina*, natomiast 15 oferowało usługi pn. *Małopolska wieś dla seniorów*²³⁸.

W 2015 roku liczba podmiotów z terenu województwa małopolskiego zrzeszonych w stowarzyszeniach agroturystycznych przynależnych do Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej *Gospodarstwa Gościnne* wynosiła 229 gospodarstw. **Na koniec okresu sprawozdawczości 119 obiektów posiadało ważną rekomendację obiektu**, czyli tzw. kategoryzację przyznaną zgodnie z regulaminem kategoryzacji wiejskiej bazy noclegowej – dobrowolnej oceny obiektów turystyki wiejskiej, dokonanej według systemu zarządzanego przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej. W latach 2014-2015 przybyło aż 59 takich miejsc, na koniec 2013 roku było ich tylko 60 (to wzrost o ponad 98%). W 2015 roku federacja przeprowadziła kategoryzację 59 nowych obiektów w regionie w ramach zadania pn. *Podnoszenie jakości usług agroturystycznych w Małopolsce*, dofinansowanego z budżetu Województwa Małopolskiego w ramach otwartego konkursu ofert na realizację zadań publicznych w dziedzinie turystyki pn. *Małopolska gościnna*²³⁹.

W okresie poddanym sprawozdawczości wzrosła także liczba turystów korzystających z oferty agroturystycznej w regionie. Statystyki GUS odnotowały takich turystów odpowiednio: w 2013 roku – 9 115 osób, w 2014 roku – 9 461, a w 2015 roku – 11 468²⁴⁰. Zatem w przeciągu dwóch lat o 2 353 osoby więcej niż w 2013 roku skorzystało z noclegu poza miastem. W ujęciu krajowym statystyka ta nie wypada już tak korzystnie dla Małopolski, plasując region na 4 pozycji pod względem ilości

²³⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych.

²³⁸ <http://www.sot.org.pl>.

²³⁹ Dane z Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej *Gospodarstwa Gościnne*.

²⁴⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

turystów korzystających z kwater agroturystycznych. Najwięcej turystów w tego typu ośrodkach noclegowych odnotowano w Wielkopolsce (14 301 osób), następnie na Dolnym Śląsku (13 206 osób) oraz na Warmii i Mazurach (11 588 osób). Zauważyć należy, że te regiony ściągnęły do siebie większą liczbę korzystających z noclegu niż Małopolska, posiadając mniejszą liczbę kwater w ofercie (na terenie województwa wielkopolskiego istniało wówczas tylko 69 takich miejsc noclegowych, a w dolnośląskim 67). Barię rozwoju agroturystyki w regionie jest stosunkowo słabo rozwinięty system dystrybucji ofert oraz niedostatecznie wypromowana forma wypoczynku na wsi. Ten rodzaj turystyki rozwija się głównie w subregionach podhalańskim i sądeckim, a także na terenie Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego.

Jednym ze sposobów promocji najlepszych obiektów agroturystycznych działających na terenach wiejskich oraz małopolskiej wsi jako ciekawego miejsca wypoczynku jest organizowanie konkursów na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne w regionie. Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach we współpracy z Małopolskim Stowarzyszeniem Doradztwa Rolniczego w Krakowie w latach poddanych sprawozdawczości przeprowadzili – w celu motywowania kwaterodawców do ciągłego podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych oraz zachęty do tworzenia nowych miejsc pracy – procedurę wyboru najciekawszych ośrodków agroturystycznych. W 2014 roku w konkursie wyróżniono: Marię Zygadło z Owieczki (I miejsce), Adama Gancarka z Jamnej (II miejsce) oraz Urszulę Kamińską z miejscowości Połom Mały (III miejsce). W 2015 roku laureatami tego konkursu zostali: Elżbieta Kozina z Zawoji (I miejsce), Władysław Dyduła z Tymbarku i Anna Różak z Zawady Lanckorońskiej (III miejsce równorzędne²⁴¹)²⁴².

Tabela 46

Turystyczne obiekty noclegowe – kategoria <i>kwater</i> agroturystyczne w latach 2014-2015²⁴³		
Województwo	Liczba kwater w 2014	Liczba kwater w 2015
Dolnośląskie	64	67
Kujawsko-Pomorskie	19	23
Lubelskie	28	30
Lubuskie	22	23
Łódzkie	26	24
Małopolskie	100	96
Mazowieckie	40	41
Opolskie	16	16
Podkarpackie	72	67
Podlaskie	56	61
Pomorskie	89	88
Śląskie	42	43
Świętokrzyskie	36	40
Warmińsko-Mazurskie	89	88
Wielkopolskie	71	69
Zachodniopomorskie	34	35
RAZEM	804	811

²⁴¹ Drugiego miejsca nie przyznano.

²⁴² Dane z Małopolskiego ośrodka Doradztwa Rolniczego.

²⁴³ *Turystyka w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 127 oraz dane z Banku Danych Lokalnych.

Tabela 47

Turyści korzystający z kwater agroturystycznych – w latach 2014-2015 ²⁴⁴		
Województwo	Liczba turystów w 2014	Liczba turystów w 2015
Dolnośląskie	11 579	13 206
Kujawsko-Pomorskie	3 846	4 370
Lubelskie	2 989	3 787
Lubuskie	6 059	6 496
Łódzkie	3 742	3 109
Małopolskie	9 461	11 468
Mazowieckie	7 340	7 437
Opolskie	2 204	3 032
Podkarpackie	9 541	10 323
Podlaskie	6 949	8 821
Pomorskie	8 428	9 977
Śląskie	8 965	9 359
Świętokrzyskie	3 140	4 442
Warmińsko-Mazurskie	10 225	11 588
Wielkopolskie	13 374	14 301
Zachodniopomorskie	3 263	5 383
RAZEM	111 105	127 099

Wskaźnik II.17**Liczba opracowanych szlaków kulturowych i turystycznych**

Małopolska w okresie poddanych sprawozdawczości, obok województwa pomorskiego, nadal była najbardziej popularnym regionem turystycznym Polski, a także bardzo wysoko ocenianym w badaniach atrakcyjności turystycznej. O potencjale turystycznym regionu decydowały walory kulturowe i przyrodnicze, stosunkowo dobrze przygotowana infrastruktura turystyczna, dostępność komunikacyjna oraz rosnące zainteresowanie ofertą turystyczną ze strony odbiorców rynku krajowego i zagranicznego.

Województwo małopolskie wśród innych regionów w Polsce wyróżniała największa sieć (długość) wytyczonych szlaków turystycznych. W związku z dobrze rozwiniętą bazą turystyczną, atrakcyjnymi dla pieszych wędrówek górami, licznymi parkami narodowymi, krajobrazowymi i obiektami dziedzictwa kulturowego w granicach województwa w 2015 roku wyznaczonych było aż 9,1 tys. km szlaków turystycznych, w tym 3,4 tys. km szlaków górskich, 2,3 tys. km szlaków konnych oraz 1,8 tys. km szlaków rowerowych. W skali kraju w tym okresie odnotowano istnienie szlaków o łącznej długości 76,4 tys. km. Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły zatem prawie 12% ogółu krajowego²⁴⁵.

W Małopolsce na koniec okresu sprawozdawczego istniało wiele tras tematycznych (szlaków turystyczno-kulturowych i turystycznych tras miejskich), które prezentowały różne aspekty dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego). **Przez region przebiegało ponad 110 szlaków turystyczno-kulturowych**, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim), w tym:

- 6 szlaków międzynarodowych (przebiegających przez terytorium Polski i innego państwa, w szczególności Ukrainy, Czech i Słowacji)²⁴⁶,

²⁴⁴ Turystyka w 2014 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015, s. 167 oraz dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴⁵ Turystyka w 2015 r., Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 143,

²⁴⁶ To następujące szlaki: Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego, Szlak Greenways Kraków – Morawy – Wiedeń, Szlak Europejskich Cmentarzy, Szlak Maryjny Częstochowa – Mariazell, Szlak Zbójników Karpackich, Transgraniczny Trakt Tradycji.

- 7 szlaków ponadregionalnych (przebiegających przez tereny innych województw: świętokrzyskiego, śląskiego, opolskiego, podkarpackiego)²⁴⁷,
- ponad 30 szlaków regionalnych (obejmujących obiekty zlokalizowane na terenie całego województwa),
- blisko 70 turystycznych tras miejskich (prezentujących zabytki jednej miejscowości, często bez wiodącego tematu, np. zabytki miasta, dziedzictwo kulturowe miejscowości),
- w tym kilka szlaków religijnych i pielgrzymkowych (do tych o najstarszej tradycji zaliczyć można Szlak św. Jakuba, który historią sięga średniowiecza).

W regionie podejmowane były także działania mające na celu utworzenie i promocję nowych produktów turystycznych, opartych na walorach i tradycji miejsca, przez to autentycznych i jedynych w swoim rodzaju. W okresie poddanym sprawozdawczości prowadzona była aktualizacja²⁴⁸ kilku istniejących szlaków oraz podjęto działania mające na celu utworzenia nowych, w tym tras rowerowych, biegowych i narciarskich, które mogą przyczynić się do dalszego rozwoju turystyki kulturowej w regionie. Największa aktywność w tym obszarze przejawiała się w działaniach – głównie obejmujących opracowanie szczegółowych dokumentów koncepcyjnych – na rzecz powstania tras rowerowych, prowadzących dolinami głównych rzek, dolin i zboczami gór w regionie: *Trasa VeloRaba*, *Trasa VeloSkawa*, *Trasa VeloPrądnik*, *Trasa EuroVelo 4* oraz *Trasa EuroVelo*. Najbardziej zaawansowane prace – bo już budowa odcinków dróg – dotyczyły tras: *Wiślana Trasa Rowerowa* i *Trasa VeloDunajec*²⁴⁹. W latach 2014-2015, mimo wcześniejszych planów, nie podjęto działań w celu utworzenia: Małopolskich Szlaków Techniki oraz Małopolskiego Szlaku Wód Mineralnych²⁵⁰.

W ramach otwartego konkursu ofert pn. *Małopolska Gościnna*, w latach 2014-2015, z budżetu Województwa Małopolskiego dofinansowano projekty mające na celu utworzenie nowych szlaków i tras turystycznych oraz rozbudowę, renowację i promocję szlaków już istniejących. Zarząd Województwa Małopolskiego w okresie poddanym sprawozdawczości przeznaczył na ten cel ogólną kwotę w wysokości 2 029 000 zł. Dofinansowanie otrzymały m.in. 3 nowe szlaki – spełniające kryteria ponadlokalnych produktów kulturowych: *Małopolskie Szlaki Turystyki Kolejowej na Bazie Galicyjskiej Kolei Transwersalnej*, *Małopolski Szlak Winny* oraz *Małopolska dla dzieci*. Konkurs *Małopolska Gościnna* umożliwił także realizację wielu projektów z dziedziny turystyki kulturowej. W okresie poddanym sprawozdawczości dofinansowano także zadania aktywizujące istniejące szlaki, np.: *Szlak Renesansu*, *Szlak Architektury Drewnianej*, *Szlak Rzemiosła*, *Szlak I wojny światowej*²⁵¹.

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Instytut Kultury nadal utrzymywał i aktualizował platformę informacyjno-promocyjną dotyczącą turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych, kierowaną zarówno do turystów, jak i do operatorów szlaków kulturowych (serwis *Szlaki Małopolski* – <http://szlakimalopolski.pl/>). Informacje zamieszczone w serwisie opracowywane były na podstawie materiałów udostępnionych przez operatorów poszczególnych szlaków, Małopolski Instytut Kultury nie koordynował żadnego z nich.

Dodatkowo, w tym okresie, powstał wirtualny przewodnik po szlakach turystycznych Małopolski – opracowany przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze²⁵² – dostępny na stronie <http://www.gis.geo.uj.edu.pl/szlakimalopolski/> oraz <http://malopolska.szlaki.pttk.pl>, składający się z dwóch narzędzi: *Geoportalu* oraz *Portalu Krajoznawczego*, które pozwalają na szczegółowe planowanie wycieczek pieszych, rowerowych, narciarskich i innych oraz zapewniają rzetelną informację krajoznawczą o regionie, a zwłaszcza o atrakcjach znajdujących się na szlakach turystycznych. *Geoportal* – to zaawansowane narzędzie, dzięki któremu można uzyskać przestrzenną informację o szlakach turystycznych w Małopolsce, zwizualizowanych na szczegółowych mapach i zdjęciach satelitarnych. Daje możliwość planowania tras, określania długości, wysokości, przewyższeń, podaje informacje o rodzaju i kolorze szlaków. Pozwala na wiele sposobów analizować informacje – jest wielofunkcyjną, wirtualną mapą Małopolski. *Portal Krajoznawczy* – jest uzupełnieniem informacji przestrzennej, którą oferuje Geoportal, wiedzą krajoznawczą. Pozwala

²⁴⁷ To następujące szlaki: Droga św. Jakuba, Południowo-zachodni Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Szlak Jagielloński, Szlak Naftowy, Szlak Orlich Gniazd, Turystyczny Szlak Gniazd Rodowych Lubomirskich.

²⁴⁸ Zalecane były – np. przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – drobne korekty istniejących szlaków, głównie rozszerzenia związane z ujęciem nowych obiektów na szlaku.

²⁴⁹ Dane z Departamentu Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵⁰ Działania podjęto już po okresie sprawozdawczości, projekt o nazwie tego szlaku otrzymał dofinansowanie z budżetu Województwa Małopolskiego dopiero w 2016 r.

²⁵¹ Dane z Departamentu Turystyki i Sportu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego.

²⁵² Dofinansowany także w konkursie pn. *Małopolska Gościnna* w 2015 r.

turyście zapoznać się z informacjami na temat atrakcji przyrodniczych, historycznych i innych, które wyróżniają Małopolskę²⁵³.

Wskaźnik II.18

Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

Na konferencji UNESCO w Montrealu w 1982 roku zaproponowana została definicja przemysłów kreatywnych – *jest to działalność w zakresie produkcji, reprodukcji, magazynowania i dystrybucji na dużą skalę dóbr i usług kultury*. Obejmuje one aktywności, które mają swoje źródło w indywidualnej kreacji, zdolnościach i talencie, mające potencjał tworzenia dobrobytu i miejsc pracy przez produkcję i eksploatację własności intelektualnej. Specjalizacja dotyczy technologii z 4 dziedzin: przemysły kreatywne, projektowanie graficzne i wzornictwo przemysłowe (design), gry komputerowe i oprogramowanie (Interactive Leisure Software) oraz przemysły czasu wolnego.

Istotny dla ekonomicznego zorientowania kultury i regionalnego dziedzictwa kulturowego jest właśnie rozwój przemysłów kultury i czasu wolnego oraz działalność podmiotów zaliczanych do sektora kreatywnego. Według szacunków statystycznych w 2015 roku rzeczywisty udział sektora kreatywnego wśród wszystkich aktywnie działających podmiotów gospodarczych w Małopolsce był na poziomie 6,87%. W ciągu okresu poddanego sprawozdawczości wartość ta wzrosła, ale w niewielkim stopniu (0,31 punktu procentowego). W skali kraju wartość ta wynosiła 6,47%, powyżej średniej plasowały się województwa: łódzkie (6,57%), śląskie (6,64%), małopolskie (6,87%) oraz mazowieckie (8,49%). Na koniec 2015 roku, poza Mazowszem, najwięcej kreatywnych przedsiębiorstw w kraju funkcjonowało na terenie Małopolski, najmniej takich podmiotów działało w województwie lubuskim (4,51%)²⁵⁴.

W delimitacji, której podstawą były kody PKD, w 2014 roku w **Małopolsce zidentyfikowano 13 935 podmiotów z branży przemysły kreatywne i czasu wolnego**. Najwięcej z nich związanych było z działalnością w zakresie architektury (15,6%) oraz prowadzenia agencji reklamowych (15,4%). Najmniej liczną branżą kreatywną było rękodzieło artystyczne (ponieważ wielu rękodzielników sprzedających swoje wyroby nie rejestruje działalności gospodarczej w ogóle lub w odpowiedniej klasie działalności, w związku z czym podana wartość jest niedoszacowana). 43,7% podmiotów miało swoją siedzibę na terenie Krakowa. Pod względem liczby zatrudnionych wśród zidentyfikowanych przedsiębiorstw funkcjonowało 96,2% mikro-, 3,1% małych, 0,5% średnich i 0,2% dużych przedsiębiorstw²⁵⁵. Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem w 2015 roku wynosił w stolicy regionu 9,55%, zatem niemal co dziesiąta nowo powstała firma w Krakowie deklarowała działalność w obszarze zaliczanym do sektora kreatywnego²⁵⁶.

W województwie małopolskim w 2015 roku funkcjonowało 12 klastrów. Zdecydowana większość z nich miała siedzibę w Krakowie. Część z klastrów działała w obszarze aktywności charakterystycznej dla przemysłów kreatywnych i czasu wolnego (Małopolski Klaster Poligraficzny, Digital Entertainment Cluster, Klaster Edutainment, Klaster LifeScience Kraków, Małopolski Klaster Turystyczny BESKID, Klaster Aktywnej Turystyki). Kilka kolejnych, sektorowych powiązań pomiędzy podmiotami działającymi w podobnej branży, było w fazie organizacyjnej (m.in. Strefa Dizajnu, Europejskie Centrum Gier). Funkcjonowanie klastrów – jak zapisano w *Programie Strategicznym Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2020* – powinno być wykorzystywane w celu budowy krajowego i międzynarodowego wizerunku Małopolski jako regionu kreatywnego²⁵⁷.

²⁵³ <http://www.gis.geo.uj.edu.pl/szlakimalopolski/>.

²⁵⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁵⁵ <http://www.malopolska.pl/biznes/gospodarka/inteligentne-specjalizacje-regionu/przemysly-kreatywne>.

²⁵⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁵⁷ *Program Strategiczny Regionalna Strategia Innowacji Województwa Małopolskiego 2020*, s. 19.

IV. Podsumowanie – wnioski wynikające z monitoringu wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami

Realizacja zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017 w dwóch pierwszych latach 2014-15 pozwoliła usprawnić zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym oraz przygotować region do absorpcji środków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Nadrzędnym dokumentem programowym w obszarze opieki nad zabytkami jest Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011-20 w Obszarze 2 – Dziedzictwo i przemysły czasu wolnego, zwłaszcza w zakresie wytyczenia kierunków polityki rozwoju 2.1 – Ochrona małopolskiej przestrzeni kulturowej i 2.4 Wzmocnienie promocji dziedzictwa regionalnego oraz oferty przemysłów czasu wolnego.

W trakcie tego okresu opracowano i przyjęto – między innymi na podstawie doświadczeń wdrażania wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – Plan Zarządzania Strategią Rozwoju Województwa Małopolskiego 2011-2020, Małopolska 2020 Nieograniczone Możliwości Kraków (sierpień 2015) i jako doprecyzowujący jego zapisy **Program Strategiczny Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego**, mający zapewnić jak najlepsze wykorzystanie atutów regionu w tej dziedzinie.

Ocena realizacji celu kierunkowego 1 – Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych, Priorytet 1 – Zachowanie historycznej ciągłości i autentyczności regionalnego dziedzictwa kulturowego

- W wojewódzkim rejestrze zabytków w pierwszych 2 latach realizacji Programu zwiększyła się liczba obiektów jakie objęto tą formą ochrony prawnej – średnio prawie 60 zabytków nieruchomości i niemal 340 ruchomych rocznie. Każda decyzja o ich wykreśleniu z zasobu była dokładnie analizowana. W latach 2014-2015 13 zabytków nieruchomości zostało skreślonych z rejestru. Bariery w zwiększeniu liczby wpisów są zaległości w tworzeniu gminnych ewidencji zabytków i brak świadomości, celowości oraz zasadności takiego działania wśród administratorów obiektów.
- Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, będąca wyznacznikiem poziomu zabezpieczenia dziedzictwa Małopolski, w 2015 roku zmniejszyła się w stosunku do 2013 roku o 250 obiektów (z 47 400 do 47 150). Jednak daje się zauważyć ograniczenie ilości usuwanych z jego zasobu pozycji. W latach 2010-2014 zmniejszony został o 2 350 obiektów (średnio rocznie 470), natomiast w 2015 roku usunięto z niego już tylko 250 pozycji (dopisano około 100). Wiele z nich ujęto w rejestrze zabytków.
- Zbyt mała liczba i niewielki roczny przyrost (w 2015 roku – 3) gminnych ewidencji zabytków - miało je tylko 61,53% gmin w regionie (w 2011 roku 60%), mimo, że są ustawowo wymagane od 2012 roku. Obejmują one niewiele ponad 50% zasobu wpisanego do wojewódzkiej ewidencji zabytków.
- Uchwalono tylko dwa parki kulturowe, a dwa są w zaawansowanym stadium organizowania. Dynamika zmian przestrzeni w gminach regionu, ścieranie się tendencji do zabudowy dostępnych terenów (również infrastrukturą przemysłów czasu wolnego), brak uchwalonych planów zagospodarowania terenu lub brak woli ich powstania (a jest to jedna z konsekwencji ustanowienia parku), powodują duże dysfunkcje w ochronie krajobrazu kulturowego.
- Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego systematycznie rośnie i Małopolska jest liderem w tej dziedzinie. Z punktu widzenia ochrony zabytków jest to bardzo pozytywna tendencja, która na pewno będzie kontynuowana w związku z wymogami jakie narzucają np.: programy rewitalizacji.
- Bardzo mała i niestety malejąca liczba gmin posiada programy opieki nad zabytkami – na koniec 2013 roku spośród 182 gmin w regionie gminne programy opieki nad zabytkami posiadało 76 gmin (41,7%), na koniec 2015 roku tylko 44 gminy (24,18%). Jest to sytuacja niepokojąca, ponieważ przeszłość i tradycja z nią związana (również w wymiarze materialnym) jest nie tylko

źródłem identyfikacji mieszkańców regionu, ale stanowi swoistego rodzaju „towa” tworzący przewagę konkurencyjną Małopolski w obszarze turystyki (szczególnie kulturowej).

- Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał latach 2014-2015 w sumie 4 807 pozwoleń i postanowień konserwatorskich, czyli o połowę mniej niż w latach 2012-2013 – 9 609 pozwoleń i postanowień.

Ocena realizacji celu kierunkowego 1 – Skuteczna ochrona regionalnej przestrzeni kulturowej i wartości kulturowych, Priorytet 2 – Zachowanie historycznej wielokulturowości regionu, tradycji i tożsamości regionalnej i lokalnej

- Tradycyjnie reprezentowany w dużym zakresie folklor i ilość stowarzyszeń go podtrzymujących są adekwatne do potencjału i pozwalają na twórcze wykorzystanie tych form aktywności kulturowej mieszkańców Małopolski. 281 zespołów regionalnych (w tym 153 dziecięcych), około 170 kapel ludowych, ponad 350 grup kołędniczych, ponad 200 grup śpiewaczych, 50 teatrów wiejskich, to – przy tradycyjnie wysokim poziomie merytorycznym (bo wspartym wieloletnią, przekazywaną przez pokolenia tradycją) – kapitał Małopolski w dziedzinie kultury. Ważne dla kultywowania tradycji jest istnienie około 500 kół gospodyń wiejskich prezentujących różne dziedziny działań artystycznych.
- Na Liście Produktów Tradycyjnych w latach 2014-15 zarejestrowano 58 nowych produktów wytwarzanych w Małopolsce. W tym okresie ten ogólny krajowy spis został powiększony o 294 pozycje. Małopolska posiada najwięcej w skali kraju produktów regionalnych, ale procentowo ma mniej producentów, którzy są upoważnieni do wprowadzania do obrotu handlowego tych produktów (13,21%).
- Digitalizacja muzealiów pozwala, oprócz zachowania i udostępniania cyfrowych zapisów dzieł, budynków, zwyczajów, pism również na promocję miejsca, w którym dany artefakt jest przechowywany. Na koniec 2015 roku digitalizacji poddano 20,5% wszystkich muzealiów (0,9 mln obiektów) w Małopolsce. Wobec wstrzymania realizacji projektu MKiDN – „e-muzea – udostępnianie zbiorów muzeów” (w którym Małopolska była obecna za pośrednictwem partnera projektu, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha) tym ważniejsze staje się kontynuowanie i rozwój istniejących programów digitalizacji zbiorów: Wirtualne Muzea Małopolski, Cyfrowe Dziedzictwo Kulturowe i Małopolska Biblioteka Cyfrowa.

Ocena realizacji celu kierunkowego 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową, Priorytet 1 – Aktywność społeczna i emocjonalne zaangażowanie w opiekę nad regionalnym i lokalnym dziedzictwem kulturowym

- Liczba społecznych opiekunów zabytków (67 – większość w powiecie oświęcimskim) jest zbyt mała jak na zasób rzeczowy zabytków w Małopolsce. Są oni nie tylko strażnikami zabytków na terenie swojego działania, ale też mogą sugerować włączenie nowych obiektów w celu ochrony do gminnej ewidencji zabytków. Poza tym często wyszukują dokumenty lub, korzystając z pamięci współmieszkańców, odtwarzają każdy przejaw kultury, folkloru i historii swojej małej ojczyzny.
- W 2015 roku działały w Małopolsce 3 694 fundacje i stowarzyszenia, z czego około 400 (11%) zajmowało się działalnością w zakresie kultury i sztuki. Większość z nich zajmowało się (bezpośrednio lub pośrednio) ochroną zabytków, miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywaniem tradycji.
- Placówki muzealne są silnym i wyróżniającym Małopolskę elementem. Region zajmuje drugie miejsce w Polsce, co do ilości muzeów (134) i drugie, pod względem liczby odwiedzających (8 890 000), ale pierwsze w zakresie liczby młodzieży odwiedzających muzea i pierwsze w kategorii oferty zajęć warsztatowych oraz projekcji filmowych w muzeach. Zbyt mało jednak odbywa się w nich lekcji muzealnych. Wprawdzie bierze w nich udział wielu odbiorców (2 miejsce z niemal 210 000 uczestników na 8 960 zajęć), ale potencjał jest zdecydowanie większy – mazowieckie muzea przeprowadzają niemal 3 razy więcej zajęć, a jest ich tylko o 2 więcej (136).

Ocena realizacji celu kierunkowego 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową, Priorytet 2 – Efektywne zarządzanie regionalnym dziedzictwem kulturowym

- W latach 2014-2015 ukazało się 2 821 różnych druków wydanych przez muzea (1 359 w 2014 roku i 1 462 w 2015 roku) w nakładzie 4 111 757 egzemplarzy (odpowiednio 2 478 835 w 2014 roku i 1 632 922 w 2015 roku). Muzea wydały 13 katalogów zbiorów (6 i 7) nakład 6 870 (2 650 i 4 220 egzemplarzy), 172 katalogi wystaw (80 i 92) w nakładzie 97 770 (54 510 i 43 260 egzemplarzy), 395 informatorów (203 i 192) nakład 1 409 280 (642 250 i 767 030 egzemplarzy), 1 252 różne plakaty (579 i 673) w nakładzie 173 235 (74 902 i 98 333 egzemplarzy), 60 roczników i serii wydawniczych (26 i 34) w nakładzie 43 010 (16 780 i 26 230 egzemplarzy), książki i albumy – 117 tytułów (64 i 53) w nakładzie 101 900 (65 980 i 35 920 egzemplarzy) oraz inne wydawnictwa 812 tytułów (389 i 423) w nakładzie 2 279 692 (1 621 763 i 657 929 egzemplarzy). W tej działalności muzea małopolskie nie miały sobie równych wśród województw w Polsce w żadnym z badanych lat.
- W 2015 roku w stosunku do 2013 roku wzrosła liczba instytucji kultury w Małopolsce z 1 637 do 1 649 i odwiedzających z 17 149 100 osób do 20 237 300 osób. Największy wzrost ilościowy odnotowały muzea i oddziały muzealne (w 2013 roku było ich 119 w 2015 roku 134, a odwiedzających przybyło o 1 215 500 – z 7 676 200 do 8 890 600 osób). Ilość galerii i salonów sztuki spadła z 66 do 65, ale za to ilość odwiedzających wzrosła o ponad 100% z 752 900 do 1 592 800. Poza tym w 2015 roku w województwie małopolskim funkcjonowały 44 centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice (wzrost o 14), taka sama ilość jak w 2013 roku (18) teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 45 kin stałych (spadek ilości o 4 przy jednoczesnym wzroście widzów o 45% do 4 087 600 osób) oraz 943 bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (spadek o 12 szt.). Wskazuje to na potencjał instytucji kultury w Małopolsce.
- W 2013 roku w małopolskich muzeach zorganizowano 649 wystaw czasowych. W latach objętych raportem ilość wystaw czasowych zmalała do 597 w 2014 roku (w tym 229 tzw. obcych) i do 582 w 2015 roku (w tym 194 obce).

Ocena realizacji celu kierunkowego 2 – Funkcjonalne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową, Priorytet 3 – Ekonomiczne zorientowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego

- Właściciele i użytkownicy zabytków w regionie, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa pozyskiwali także znaczące środki z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. W latach 2014-2015 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 17,7 mln zł, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków – 10,8 mln zł, SKOZK – 60,4 mln zł.
- Na obszarze województwa małopolskiego realizowane były projekty finansowane w ramach kończącej się perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2007-2013. Na poziomie regionalnym były to dwa programy: Małopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Na poziomie krajowym były to dodatkowo: Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Norweski Mechanizm Finansowy, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej. W latach 2014-15 w regionie realizowane były 32 projekty finansowane z dotacji z funduszy unijnych przeznaczonych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków, wartość udzielonych dotacji na te projekty wyniosła w sumie 98 762 677,02 zł.
- Około 30 % gmin w Małopolsce posiada obecnie aktualne lub aktualizowane programy rewitalizacji. Część z nich powstała dla wypełnienia warunków jakie zawarte były w programach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Działanie 6.1. Schemat A Projekty realizowane wyłącznie w ramach programów rewitalizacji. Powstały one przed 2014 rokiem. Przewiduje się, że podobna ilość gmin stworzy i zatwierdzi programy rewitalizacji niezbędne dla uzyskania środków w ramach osi 11 RPO WM 2014-2020.

- W ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013, Działanie 6.1. Schemat A Projekty realizowane wyłącznie w ramach programów rewitalizacji, w latach 2007-2015, dofinansowano w sumie 48 projektów, na łączną kwotę wsparcia w wysokości 235 561 826,69 zł (ogólna wartość projektów 437 235 054,95 zł). W tej kwocie uwzględniono również nakłady finansowe przeznaczone na realizację zadań związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych podjętych w programach rewitalizacji. W latach 2014-15 w regionie realizowane były jeszcze 2 projekty finansowane z dotacji z funduszy unijnych przeznaczonych na rewitalizację układów urbanistycznych i ruralistycznych wartość udzielonych dotacji na te projekty wyniosła w sumie 9 838 697,19 zł. Zadania te rozpoczęto w 2009 roku i 2011 roku. Miasto Nowy Targ w grudniu 2014 roku zakończyło realizację zadania pn. Rozbudowa i modernizacja obiektów sportowych (wartość projektu: 15 849 326,33 zł, kwota dofinansowania: 8 638 697,19 zł), natomiast Gmina Słomniki w grudniu 2015 roku zakończyła przedsięwzięcie pn. Integracyjne Centrum Rozwoju Dziecka – Przedszkole Samorządowe (wartość projektu: 6 936 866,69 zł, kwota dofinansowania: 1 200 000 zł).
- W 2014 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego z budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) wyniosły 690 740 000 zł, z czego na muzea 93 214 000 zł. W następnym, 2015 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego, zmalały o prawie 20% i osiągnęły poziom 556 967 000 zł, ale wydatki na muzea pozostały na niezmiennym poziomie 96 139 000 zł, co jest efektem zakończonych wcześniej projektów inwestycyjnych w tym sektorze prowadzonych dzięki dofinansowaniu z funduszy europejskich.
- Gminy, wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w 2014 roku wydatkowały ze swoich budżetów środki przeznaczone na rozwój turystyki w łącznej wysokości 20 328 987,85 zł. Natomiast w 2015 roku nakłady finansowe zostały znacznie podwyższone w stosunku do roku 2014, o niemal 45%, i wyniosły 29 414 283,30 zł.
- Ruch turystyczny na obszarze Małopolski od lat wciąż utrzymuje stałą tendencję wzrostową. W 2014 roku Małopolskę odwiedziło 13,1 mln osób – to o prawie 4% więcej niż w 2013 roku. W tym gronie było 9,8 mln turystów (korzystających z noclegów), w tym prawie 2,6 mln osób przybyłych spoza Polski i 1,3 mln tzw. odwiedzających region (przyjazdy jednodniowe). W 2015 roku Małopolskę odwiedziło 13,9 mln osób, w tym prawie 10,7 mln turystów (w tym ponad 2,7 mln turystów zagranicznych) oraz 3,2 odwiedzających (300 tys. z zagranicy). Stolicę regionu Kraków odwiedziło ponad 7 mln osób, w tym ponad 2,5 mln turystów, którzy przybyli z zagranicy.
- Województwo Małopolskie zajmuje pierwsze miejsce w Polsce pod względem liczby skategoryzowanych gospodarstw agroturystycznych. Aktualnie 277 gospodarstw, tj. 22% ogółu gospodarstw w regionie, jest rekomendowanych przez Polską Federację Turystyki Wiejskiej „GG”. Kategoryzacja obejmuje dwie grupy: „Wypoczynek u rolnika” i „Wypoczynek na wsi”. W 2015 roku liczba podmiotów z terenu województwa małopolskiego zrzeszonych w stowarzyszeniach agroturystycznych przynależnych do Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej Gospodarstwa Gościnne wynosiła 229 gospodarstw, co oznacza spadek o 48 gospodarstw. Największa liczba gospodarstw zlokalizowana jest na atrakcyjnych pod względem turystycznym obszarach górskich i pogórskich: na Podhalu (w gminach Czarny Dunajec, Zakopane, Biały Dunajec), w Pieninach (w gminach Czorsztyn, Szczawnica i Krościenko nad Dunajcem), Beskidzie Sądeckim (w gminach Piwniczna-Zdrój, Krynica-Zdrój, Gródek nad Dunajcem), Gorcach i Beskidzie Wyspowym (w gminach Niedźwiedź, Laskowa i Dobra), Beskidzie Makowskim (w gminach Wiśniowa, Tokarnia, Raciechowice) oraz na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej (w gminie Wielka Wieś, Sułoszowa, Skąta, Klucze). W czterech powiatach położonych w południowej części województwa małopolskiego (nowotarski, nowosądecki, tatrzański i limanowski) znajduje się aż 60,3% wszystkich gospodarstw agroturystycznych działających w regionie.
- W Małopolsce w 2015 roku wyznaczonych było aż 9,1 tys. km szlaków turystycznych, w tym 3,4 tys. km szlaków górskich, 2,3 tys. km szlaków konnych oraz 1,8 tys. km szlaków rowerowych. W skali kraju w tym okresie odnotowano istnienie szlaków o łącznej długości 76,4 tys. km. Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły zatem prawie 12% ogółu krajowego. W Małopolsce istnieje wiele tras tematycznych (szlaków turystyczno-kulturowych i turystycznych tras miejskich), które prezentują różne aspekty dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego). Przez region przebiega ponad 110 szlaków turystyczno-kulturowych, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim): Małopolska Trasa Światowego Dziedzictwa UNESCO, Szlak Architektury

Drewnianej, Szlak Żydów Małopolskich, Szlak Cerkwi Łemkowskich, Szlak Jana Pawła II, Szlak Solny, Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej, Szlak Orlich Gniazd, Szlak Rzemiosła Tradycyjnego i inne. Do najciekawszych należy Szlak Architektury Drewnianej liczący około 1 500 km i obejmujący ponad 250 obiektów – pereł budownictwa drewnianego, w tym osiem obiektów wpisanych na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (kościółki w Lipnicy Murowanej, Sękowej, Binarowej i Dębnie Podhalańskim oraz cerkwie w Powroźniku, Owczarach, Kwiatoniu i Brunarach Wyżnych).

- W delimitacji, której podstawą były kody PKD, w 2014 roku w Małopolsce zidentyfikowano 13 935 podmiotów z branży przemysły kreatywne i czasu wolnego. Ich liczba winna rosnąć wraz z wykorzystaniem coraz większej liczby zabytków do działalności związanej z gospodarką czasu wolnego (co np.: jest uwypuklone w Programie Strategicznym Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego) i rozwojem sieci muzeów w Małopolsce oraz tworzeniem nowych produktów kulturowych i turystycznych (Szlaki i trasy oraz sieci gospodarstw specjalistycznych i nowych produktów regionalnych).

Program Strategiczny *Dziedzictwo i Przemysły Czasu Wolnego* – rozwinięcie *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014-2017.*

- Dziedzictwo jest strategicznym zasobem Małopolski. W regionie znajdują się liczne obiekty i zespoły zabytkowe, często niezwykle cenne z punktu widzenia dorobku kulturalnego kraju i kontynentu. Jest to też region o wybitnych walorach geologicznych, geograficznych i przyrodniczych. Zachowanie regionalnej różnorodności wymaga ochrony oryginalnych cech kulturowych oraz istniejących elementów dziedzictwa naturalnego. Jednocześnie wyzwaniem jest zmiana stereotypu Małopolski jako regionu skoncentrowanego na przeszłości i kształtowanie wizerunku regionu, w którym dziedzictwo staje się zapleczem dla nowych, innowacyjnych działań, aktywnie animujących tkankę społeczną w pewnym stopniu także otoczenie gospodarcze. Kluczowe znaczenie będzie mieć skuteczna ochrona i rewaloryzacja przestrzeni, a nie tylko pojedynczych obiektów.
- Zasadnym jest wspieranie szerokiego wachlarza inicjatyw kulturalnych, co przyczyni się do rozwoju regionu oraz wzrostu konkurencyjności regionalnych produktów kulturalnych i turystycznych. Niezbędne jest rozwinięcie bardziej progresywnych (innowacyjnych technologicznie i ideowo), w mniejszym stopniu związanych z ochroną i zachowaniem dziedzictwa, elementów oferty kulturalnej regionu. Ważne, aby kultura nie tylko zachowywała i ocalała przeszłość, ale także (przede wszystkim) oswajała i kreowała przyszłość. Wyzwaniem stają się programy cyfryzacji oferty oraz podniesienie jakości infrastruktury służącej procesom udziału w tworzeniu i korzystaniu z kultury tak w wymiarze lokalnym, jak i europejskim, a tym samym włączeniu społecznemu, edukacji i wzrostowi zatrudnienia oraz mobilności twórców. Kluczowe znaczenie ma podnoszenie kwalifikacji w sektorze kultury w zakresie umiejętności menedżerskich i przedsiębiorczości.
- Zachowanie przestrzeni kulturowej – pojmowanej bardzo szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną, jak i niematerialną oraz tradycją lokalną – staje się priorytetem interesu publicznego, rozumianego jako potrzeba ogółu. Wyzwaniem i jednocześnie szansą na lepsze środowisko życia jest skuteczne planowanie przestrzenne, działania rewitalizacyjne, a także wzrost wrażliwości estetycznej oraz poczucia współodpowiedzialności za przestrzeń publiczną i jakość środowiska naturalnego.
- Małopolska tradycyjnie należy do wiodących polskich regionów turystycznych. Oprócz licznych walorów i atrakcji, najsilniejszą stroną regionu jest potencjał kapitału ludzkiego, w tym jego kreatywność, mobilność oraz stale rosnący poziom kompetencji zawodowych. Ze względu na wysoką konkurencyjność europejskiego rynku turystycznego, a także dynamicznie zmieniające się potrzeby rynku odbiorców, sektor przemysłów czasu wolnego potrzebuje istotnego wsparcia zarówno w obszarze marketingu, infrastruktury, jak i rozwoju produktów i usług oraz kapitału ludzkiego.